Bu kapağın
ÖK'le bir ilgisi yoktur!

Yeni Olgu

YIL: 3 YENİ DİZİ SAYI: 2
ŞUBAT 1984 AYLIK DERGİ 150 TL

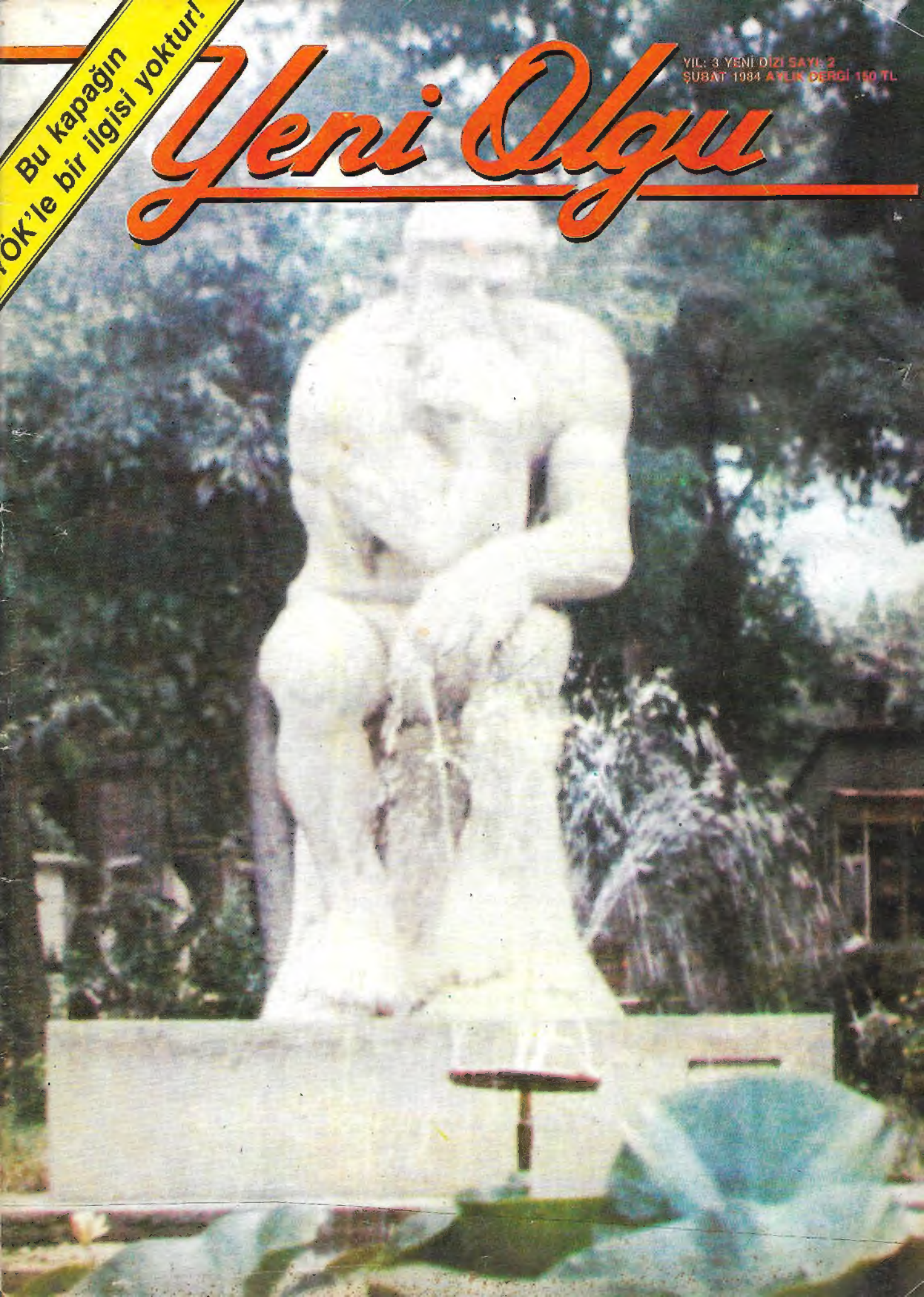

ONURSAL DANIŞMANLAR

TÜRKER ALKAN
HAYATİ ASILYAZICI
HALİL BERKTAY
SALAH BİRSEL
AYSEL EKŞİ
HÜSNÜ GÖKSEL
VEDAT GÜNYOL
ARSLAN KAYNARDAĞ
MEHMED KEMAL
ZEYNEP ORAL
ADNAN ÖZYALÇINER
CEMAL SÜREYA
HALUK ŞAHİN
HALDUN TANER
GÜNDÜZ VASSAF
ATALAY YÖRÜKOĞLU

YAZAR/OKURLAR

Önümüzdeki ayın ağırlıklı noktaları olarak bu sayıda ele aldığımız **"üniversiteler ve YÖK"**, **"öğrenci mekanları / kantinler"** ve **"yayın politikamız"** konularını öneriyoruz.
Nisan sayısında ise **"kadın/sevgi/cinsellik"**ile önceki sayılarda açtığımız tartışmalar temelinde yayınımızı sürdüreceğiz.

ÖZÜR

İlk sayımızdaki teknik aksaklıklardan ötürü bütün yazar/okurlarımızdan özür dileriz. Bu aksaklıklar her geçen sayıda biraz daha düzelterek teknik yönden en iyi ve en güzel Yeni Olgu'yu üretmeye çalışacağız.

Yazılarınızı mümkünse daktilo ile aşağıdaki irtibat bürolarına gönderebilirsiniz.

İstanbul
İMÇ 1. Blok 1538 Unkapanı / İST

Ankara
Menevşe Sok. No: 3 Aşağı Ayrancı / ANK.

Yeni Olgu

YIL: 3 YENİ DİZİ SAYI: 2
ŞUBAT 1984 AYLIK DERGİ 150 TL.

Sahibi:
Fatih Aksoy

Yazı İşleri Müdürü:
Gökhan Cengizhan Ağaççıoğlu

Teknik Büro:
Yeni Olgu

Kapak Fotoğrafı:
Mehmet Eryılmaz

Kapak Hazırlık:
Güven Repredüksiyon

Adres:
Selanik Cad. 68/2 Ankara

Ankara İrtibat Bürosu:
Menevşe Sokak No. 3 Aşağı Ayrancı

İstanbul İrtibat Bürosu:
İMÇ 1. Blok 1538 Unkapanı
Tlf: 5229014
5262788

Ofset Hazırlık:
Dünya Süper Web Ofset

Dağıtım:
GAMEDA

İlan Koşulları
Arka Kapak: 90.000 TL.
Ön-Arka İç: 75.000 TL.
İç Tam: 60.000 TL.
½ 30.000 TL.
¼ 20.000 TL.

İÇİNDEKİLER

YÖK, ATILMALAR, ÖZERKLİK

Türkiye'de üniversitelerin gelişiminde bir zikzak daha: YÖK....6
Küçük atma yanlışlıkları....14
AÜ BYYO'dan nasıl atılmak istersiniz?....15
Girdi okuyamadı diyecekler....16
Geriye öfkeyle bakmak....17
Tilki kuyrukları ve bukalemunlar....20
Doğramacı'dan inciler....62

EĞİTİM, GENÇLİK

Eğitim üretim için mi?....21
Gençlik üzerine....39

ÖĞRENCİ MEKANLARI / kahveler

Hacettepe Üniversitesi'nin üç kahvehanesi....42
Kahvehaneden kafeye....43
Genç kahveciye göre....44
Emine ile beni kapı dışarı etti....46

TARİH İNCELEMELERİ

Geçmişin tarihi....24
Günümüzden tarihe....25
Martin Luther'den Şeyh Bedrettin'e....27
1960'lı yıllarda ABD'de öğrenci hareketleri II....29
Bir serginin ardından....34
Altı kaval üstü Şeşhane....37

ŞİİR

Yara kandilleri....3
Bir vefatın hatırlattıkları....22
Bir şair cinayeti davası....23
Az ve öz, vicdana sorulmuştur, kömürleşmiş kalp....28
Bir hemşirenin notlarından bölümler....40
Bir iç geçirişin şiiri....47
Hiç yitmese....47
Resim....55
Neleri sevdim....55
Lirizmin ufku....57
Yalan şiirler üzerine izlenimler....59
Bir açıklama....61

ÖYKÜ

İnci Aral'la söyleşi....48
Mektup....51
Seyit Ahmet Hazretleri....52
Yağmur hâlâ yağıyor....54

SİNEMA

Bir evliliğin öyküsü, kaç öykü?....56

AFSAD ayın fotoğrafı....60

24 OCAK FİLİSTİN HALKIYLA DAYANIŞMA GÜNÜ....

MAHMUT DERVİŞ: Günümüz Filistinli ozanların en tanınmışlarındandır. 1942 yılında Celile'nin El-Barva köyünde doğdu. Öğrenimi en alt düzeyde olmasına karşın kendisini yetiştirmesini bildi. Bir süre **El-İttihad** *gazetesinde çalıştı, daha sonra Mısır'ın etkili gazetesi* **El-Ahram***'da çalışmaya başladı. Açık sözlü, yalın, imge yüklü şiirleriyle halkının yaşamsal savaşımının sözcülüğünü yapan ozan, 1969 yılında Yazarlar Birliğinin* **Lotus** *ödülünü aldı.*

YARA KANDİLLERİ

Yağmurun başlayışını
anlatmıştı y a l n ı z c a
ağaçları sarıp sarmalayan
örtüsünü anlatmıştı yıldırımın.
Öyleyse neden karşı koydular ona?
Neden acıya boğdular onu neden
"Bu sudan başkaca bir şey akar ırmakta
ve heykeldir derenin her taşı,"
dediği zaman?
Neden hapsettiler onu neden
gizlerle dolu olduğunu söylediğinde ormanın
bıçak dayandığını ayın göğsüne
ve sunak taşında çarçur edildiğini söylediğinde
bülbül kanının,
neden hapsettiler onu
ter gölü olduğunu haykırdığında ülkesinin?
"Ve ölüyor biri savaş alanında,
aydınlanıyor karanlıklar," dediğinde
neden hapsettiler neden?

Öfke doluydu Sultan.
Hayal kurardı boyuna.
Derdi ki:
"Aynadadır bütün suç,
sussun artık şarkıcınız,
tutuklansın bu türkü!"
Daha iyi sağlarmış tutukevi
hukuku, düzeni
bir türküden ya da gazeteden.
Ama anlatın Sultan'a:
Rüzgar kılıçla kesilmez.
Yeşile dururken milyonlarca ağaç
dilin korunağında,
yağmur getirmez yaz bulutu
duvarlarındaki tek tük otuna.
Anlatın bunu.

Çatık kaşlıydı Sultan.
Bütün resimlerde o,
bütün kartpostallarda oydu.
Ve tam ortasında alnının
kara yazısı vardı kölelerin.
Bağırırdı çıktığınca avazı:
"Asın, kesin şu türküyü;
uyun buyruğuma!"
Direngen türkülerin seçkisidir idam alanı.

Anlatın Sultan'a:
Tıkılamaz yıldırım mısır sapına.
Türkülerdedir güneşin mantığı,
akan suyun tarihi, depremlerin huyu.
Köklerine benzerler ağacın.
Bir toprakta yitip gitseler de
ç i ç e k açarlar bin toprakta!
Mavi türkü yalnızca bir düşünceydi.
Kazımak isterdi onu Sultan.
Ama yakar kor oldu sonra.
Al türkü bir kor ateşti,
hapsetmek isterdi onu da.
Bakın,
devrimdir ateş!

Fırtınanın rengiyle
karışıktı kanın sesi
ve kanayan yaralardı
savaş alanının çakıl taşları.
Bense kopmasıyla irkilmiş fırtınanın
gülüyordum boyuna.
Anahtarını sıkıyordum sabahın,
yaralarımın kandiliye buluyordum yolumu
Sultan direnirken bana.
Ne kadar da bilgeydim ben
bıraktığımda yüreğimi
fırtınanın çağrısına.

Kükresin fırtına,
kükresin durmadan fırtına!

çev: mehmet yetiş

YÖK

ALİ GÖÇER

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİMİNDE BİR ZİKZAK DAHA: YÖK

İstanbul'dan bir grup arkadaş tarafından hazırlanmıştır

6 Kasım 1981 günü yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Yasası hem düzenlediği alanın önemi, hem de kamuoyu ve basında yarattığı ilgi bakımından adından çok söz ettiren bir yasa olmuştur.

Bu yasayla başlayan tartışma, ülkemizde üniversite olgusu çevresinde 50 yıldır süregelen tartışmaların ana konularını içermiş, buna ek olarak günümüze ve döneme ilişkin yeni konuları da içine katarak kısa sürede, her kesimin, her eğilimin farklı yaklaşımlarla katılmasıyla geniş bir boyut kazanmıştır. Bu tartışma, yeni bir yapılanış durumundaki ülkemizin siyasal yelpazesini ortaya koymakla, üniversite bağlamında ise 50 yıllık geçmişi içinde her zaman karşıtlaşmış iki anlayışın mücadelesini güncelleştirmekle kökleri hayli derinlerde bulunan bir özet-tartışma biçimini almıştır.

Üniversite kurumu genel planda görülen her yapısal değişiklikten mutlaka payını alan ana kurumlardan biri olduğundan, ona ilişkin her söz genel yapılanışa ilişkin yeterli bilgi verebilecek niteliktedir. Daha somut söylemek istersek, üniversiteye özgürlük yazmayan kalem topluma da özgürlük yazmamıştır. Bu anlamda, bir ülkenin -özellikle de bizim gibi ülkelerin- üniversitelerinin yapısı, kurumlaşması, uygulamaları ve tüm bunlara yön veren temel ilkeler gerek o ülkenin eğitim anlayışı, gerekse demokrasi ölçülerine göre yerini ortaya koyabilecek niteliktedir. Bu nedenledir ki, üniversite ve benzeri kurumları, tanımlama ve çözümlemeler yaparken, bir ibre, bir gösterge olarak ele almak hiç de yanıltıcı olmayacaktır.

Üniversiteye ilişkin bütünsel bir tartışma kaçınılmaz olarak özerklik kavramı üzerinde yoğunlaşacaktır. Nitekim, 1981 yılından bugüne değin süren üniversitelerin yeniden düzenlenmesine ilişkin tartışma da özerkliğin ne olup, ne olmadığı, nasıl tanımlanması gerektiği...vs. ana başlıklarında yoğunlaşmıştır.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı İhsan Doğramacı'nın imzasıyla, Yüksek Öğretim Yasasını, iki yıllık uygulamasını ve kurulun çalışmalarını savunmak amacıyla bir broşür (1) yayınlandı. Broşürde de tartışmaya özerklik kavramı, özellikle de yönetsel özerkliğin nasıl anlaşılmaması gerektiği belirtilerek başlanmaktadır.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) görüşünü şöyle açıklamaktadır: **"1946 ve daha sonraki yıllarda yürürlüğe giren 4936, 115 ve 1750 sayılı kanunlarda, üniversitelerin özerkliği; yöneticilerin kendi kurulları tarafından seçilmesi, kararların kurullar tarafından alınması şeklinde anlaşılarak değerlendirilmiştir. Ancak, zamanla ve tecrübe ile görülmüştür ki, üniversite yöneticilerinin öğretim üyelerinin oyları ile görev başına gelmeleri, bir kısım üniversitelerde hiziplerin oluşmasına ve kutuplaşmalara yol açmıştır. Öte yandan bazı üniversitelerde rektör ve dekanlar haftalar ve hatta aylarca süren turlardan sonra seçilebilmişlerdir." (2)**

Üniversite özerkliği başka nasıl anlaşılabilir ki? Özerkliği, yönetsel özerkliği en azından böyle tanımlamak gerekir; **"yöneticilerin kendi kurulları tarafından seçilmesi, kararların kurullar tarafından alınması"...**

YÖK broşüründe 1933 Üniversite reformu benimsenir ve yeni yasa bu dönemdeki düzenlemeye benzetilirken, 1946 yılında çıkarılan 4936 Sayılı Yasa'nın getirdiği düzenlemeye karşıt tutum alınmaktadır. Bir yanıyla YÖK'na temel olan anlayışı ortaya çıkarabilmek ve sahip çıktığı mirası göstermek, diğer yanıyla da günümüzde süren tartışmada söylenenleri tarihsel yerine oturtmak amacıyla ana hatlarıyla 1933'den bu yana üniversite ve özerkliğini ele almak gerekli ve zorunludur.

1933, NİYE ÜNİVERSİTE REFORMU?

O yıllarda **"Genç Türkiye Cumhuriyeti'**nin" içinde bulunduğu durumu, yani cumhuriyete karşı girişilen yıkıcı girişimler ve bunlara karşı parti kapatma, dergi kapatma, basında sansürün ağırlaştırılması uygulamalarını iyi çözümlemek, neyin ne kadar doğru ya da yanlış olduğunu değerlendirmek gerekir. 1933 üniversite reformu ancak böylelikle gerçek yerine oturabilir.

Ülke sathında cumhuriyete karşı ve eski rejimi yeniden kurmak amacıyla isyanlar görülmektedir. Hilafet yanlısı yerel bir ayaklanma girişimine karşı

duran Asteğmen Kubilay'ın 23 Aralık 1930'da öldürülmesi eski-yeni mücadelesinde ne aşamada olunduğunu gösterir niteliktedir. Darülfünun ise, cumhuriyete ve çağa karşı bağnaz **"müderris"**leri de çatısı altında barındırmaktadır. 1924 yılında Darülfünun bahçesinde resim çektiren öğrenciler, resim çektirmeyi günah sayan **"müderris"**lerin hışmına uğramıştır. 1933 Temmuzuna gelinceye kadar da bu yapı değişmemiştir.

Yine, 1933 reformunu iyi anlayabilmek için dünya çapında merkezci otoriter fikirlerin hızla yükseldiğini, Türkiye'de ise **"devletçilik"** anlayışının en katı şekilde uygulanmasının, dönemin tek partisi CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası) nın temel görüşü olduğunu belirtelim. Bunun yanısıra Avrupa'da güçlenen faşist görüşler Türkiye'de çok sayıda taraftar bulmaktadır o yıllarda. İşte 1933 yılı 31 Temmuzunda yapılan reform böyle karmaşık bir ortamın ürünüdür.

"1933 yılında gerçekleştirilen 'üniversite reformu' CHF iktidarınca genel olarak bilimsel ve teknik bir açıdan ele alınmış olmakla birlikte, özel olarak bir yandan da Türk Devriminin ilkelerini savunacak ve siyasal iktidarın desteği olacak bir üniversite oluşturulması amacıyla da yapılmıştır." (3) Bu amaçlar doğrultusunda Darülfünun kaldırılmış, 92 **"müderris"** kadro dışı bırakılarak Dr. Reşit Galip'in başında bulunduğu Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı üniversite kurulmuştur. Dr. Reşit Galip Darülfünun'un kaldırılmasının teknik nedenleri şöyle açıklar: **"1-Fakülte ve diğer kuruluşlar arasında bilimsel çalışma işbirliğini sağlayacak bir bağlantı bulunmaması, 2- bazı fakültelerin yalnızca öğretim ile ilgilenen bir meslek okulu durumuna gelmesi, 3- öğretim üyelerinin kendilerini yalnızca belirli saatlerdeki derslerle sorumlu sayması ve bilimsel inceleme ve araştırmalardan uzak kalması, 4- öğrenci-öğretim üyesi ilişkisinin yalnızca dershane sınırları içinde kalması, öğrencilerin her türlü rehberlikten uzak, kendi başına kalması, 5- öğretimin yalnızca profesörün anlattığına dayanması, öğrencinin öğrenme sorumluluğunun ise bir kitabın belirli sayfaları ya da derslerde tutulan notun dışına taşmaması, 6- çoğu öğretim üyesinin dışardaki işlerinin çokluğu nedeniyle Darülfünun'daki işini ikinci derecede sayacak kadar kurumdan uzaklaşması, 7- öğretimin ülkenin hayat ve faaliyetleriyle temasını yitirip teorik bir soyutlanma haline dönüşmesi, 8- basit bir denemenin bile tez olarak kabul edilmesi, kişisel araştırma ve teklifin hiçe indirilmesi, 9- özerkliğin ihtiras ve sürtüşmeyi arttırır bir etken olması.." (4)**

Sayılan nedenlerle Darülfünun kapatılıp yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na sıkı sıkıya bağlı üniversite kurulmuştur. Sözü edilen teknik nedenlerin bir

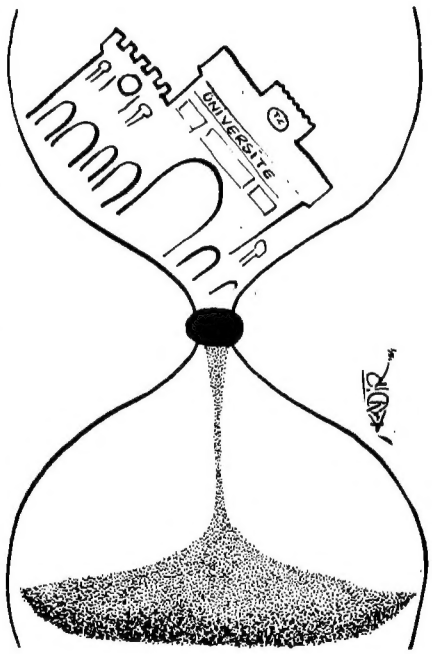

çoğu bugün bile hem de aynı biçimde varlığını sürdürmektedir. Kimileri ise YÖK uygulaması ile daha da güçlenmiştir.

Ortaya çıkış koşullarını ve teknik nedenlerini gördüğümüz reform hareketinin bir yönü tümüyle dönemin koşullarıyla ilgilidir, doğruluğunu-yanlışlığını o günlerin özgün koşulları ile değerlendirmek yerindedir. Diğer yön ise bu reformun nasıl kavrandığı, hangi anlayıştan kaynaklandığı ve nasıl bir kurum, nasıl bir seçenek yarattığıyla ilgilidir. Acaba Milli Eğitim Bakanlığı'na böylesine sıkı bağlı üniversite fikrinin altında yatan ve YÖK anlayışının da kendine temel saydığı gerekçe ve mantık hangisiydi? Darülfünun'u sürekli eleştirmiş Kazım Nami (Duru) nun sözleri ilginç. **"İstiklal, istiklal! Artık Darülfünunlular ağzından düşmeyen bu kelime, hezeli (gülünç) bir mahiyet aldı! Bu istiklâl iddiası üç sebeple çürüktür: 1- İstiklâl ilmindir, 2- Darülfünun devlet bütçesinden sarfediyor, 3- devletçilik prensibine uymuyor..."** Bağımsız olanın Darülfünun değil, bilimin kendisi olduğunu ve isteyenin dışarda bilimle uğraşabileceğini savunan Kazım Nami (Duru) **"Bu itibarla devletçilik ilmî sahaya bile şamil olur. Devletçi bir hükümet Darülfünunu kendi başına bırakamaz; ilmî spekülâsyon yapıyoruz diye hükümetin prensiplerini yıkıcı fikirler de neşredebilirler." (5)** diyerek daha 1932 yılında Darülfünun'un alacağı yeni şekli belirtiyordu. **"Su katılmamış, integral bir devletçi olmak...(6)** ölçütleri yeni üniversitenin yapısının belirlenmesinde etkili olmuştu.

Bu aşamada biraz durup YÖK uygulamasını savunanlarla 1933 düzenlemesinin savunucularının benzerlikleri üzerinde düşünelim. **"Darülfünun devlet bütçesinden sarfediyor, istiklâl ilmindir, Darülfünun kendi başına bırakılamaz. vs."** Bu sözleri bugünün sözcükleriyle yazsak ortaya YÖK' ü savunanların anafikri çıkar. Ortada bir benzerlikten öte 50 yıllık zaman farkının ortaya çıkardığı birkaç nokta daha var. Yukarda da belirttiğimiz gibi 1933 düzenlemesi onu ortaya çıkaran koşullarla birlikte değerlendirildiğinde ne ölçüde doğru ya da yanlış olduğu anlaşılır. Ancak, 1980 sonrası üniversitesini, neyin doğru neyin yanlış olduğunu 1933 koşullarına göre mi belirleyeceğiz? İhsan Doğramacı'nın imzasını taşıyan broşür 1933 düzenlemesine göre üniversitedeki, **"Fakülte sekreteri, profesörlerin derslere devamını gösteren günlük bir cetvel tutmakta, vaktinde girilmeyen derslere de kaç dakika geç girildiğini tesbit etmektedir. Derslerine ve vazifelerine mazeretsiz gelmeyen veya geç gelenlere disiplin cezası verebilmektedir." (7)** şeklinde çok **"önemli"** gelişmeyi uzun uzun anlatmakla ve 1981 YÖK düzenlemesini **"ikinci bir üniversite reformu"** olarak değerlendirmekle **"tarihin tekerrürü"** fikrinde olduğunu ortaya koymakta-

dır. Yalnız 1933'den bugüne geçen 50 yıl içinde üniversitenin aldığı yol tüm engellemelere karşın özerkliğin ana öğelerinin kurulup, belirli oranlarda işletilmesinin yarattığı ilerlemeyi ve hepsinden önemlisi toplumsal-demokratik ilerlemeyi görmemek için herhalde kişinin bir yasayı ne pahasına olursa olsun savunmak zorunluluğu duyması gerekir.

Yeniden 1933 üniversitesine dönelim. Almanya'daki faşist rejimden kaçan ve Mustafa Kemal'in daveti üzerine Türkiye'ye gelip çalışmaya başlayan birçok değerli bilim adamı beraberinde Avrupa üniversitelerinin gelişkin düzeyini de getirdiler. Üniversitede üretkenlik gitgide arttı. Birçok yeni fakülte kurulurken, varolan fakültelerde ise bilimsel düzey Avrupa üniversiteleri düzeyine yaklaştırılabilmek için yoğun çalışmalar yapıldı. Tüm bu çabalar üniversiteye bilimsel inceleme, araştırma yapan ve bu çalışmaların ortaya çıkardığı ürünleri topluma yayan bir kimlik kazandırmaya başlamıştı. İşte bu gelişmedir ki, artık üniversiteyi düzenleyen ve onu Milli Eğitim Bakanlığı'na sıkı sıkıya bağlayan anlayışla üniversitenin bilimsel çalışmaya dayanan yönelimini karşı karşıya getiriyordu. Açıkçası, üniversitenin gelişen bünyesine üniversite için uygun görülen elbise dar gelmeye başlamıştı. Bu noktada elbiseyi savunmakla, gelişen bünyeyi savunmak bir yol ayrımı yaratmıştı. Ama üniversitenin bünyesindeki gelişme, dünya çapında faşizme karşı demokratik güçlerin zaferi ve Türkiye'de ise çok partililiğe giden süreç artık elbiseyi savunmaya olanak vermiyordu. Dar elbise 1970 sonrası ütülenip 1981'de üniversiteye giydirilmek üzere naftalinlenip saklanacaktı.

"Daha önce de belirttiğim gibi üniversiteler, yüksek okullardan oluşan fakültelerden meydana geliyor, bunlar da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanıyordu. Yani bir özerklikten söz edilemezdi. Rektör ve dekanlar seçilemiyordu. Rektör aynı zamanda eğitim bakanına vekalet edebiliyordu. Gene Eğitim Bakanlığınca tayin edilen bir genel sekreter de onun yardımcısı oluyordu." (8) "Bir profesörlük kadrosu boşaldığında, Fakülte Meclisi tarafından 2-3 aday gösterilmekte, rektör, adaylar hakkındaki görüşünü Milli Eğitim Bakanlığı'na bildirmekte, Bakan da bunlardan birini tercih ederek atamaktadır. Bakan, adaylardan hiçbirini uygun bulmadığı taktirde, yeni aday gösterilmesini isteyebilmektedir." (9) İşte Prof. Hirsch'in eleştirdiği YÖK broşürünün ise örnek aldığı üniversite budur.

1945 yılı sonunda fakülte temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in önerisiyle değerli bilim adamı Prof. Hirsch **"üniversite özerkliği"** konusunda bir rapor hazırlayarak komisyona sunar. Komisyonun oybirliğiyle kabul ettiği raporun temel ilkeleri 27 Nisan 1946 yılında **"Üniversiteler Kanunu"** adıyla meclise başbakan tarafından sunulur. İşte 4936 Sayılı Yasa'nın kısa öyküsü budur.

"Üniversiteler Kanunu'nun ana karakteri, üniversite ve fakültelere oldukça büyük özgürlük tanımasıydı. Hele Türkiye'deki üniversitelerin devletin parasal yardımıyla ayakta durdukları düşünülürse bu özerkliğin ne kadar geniş tutulduğu daha iyi anlaşılır. Ama bunun nedeni o zaman esmeye başlayan 'Demokrasi Rüzgarı' ile açıklanabilir. Tek parti sisteminden çok partili düzene geçilmesi, otoriter merkezcilikten bilinçli olarak ayrılınacağının bir işareti oluyordu." (10)

"Kanun çıkar çıkmaz, hemen rektör ve senato seçimleri başladı. (11). Bir kez de bu noktada duralım. Anımsanacağı gibi YÖK'ü savunmak amacıyla çıkarılan broşür 1946 tarihli 4936 sayılı yasa için **"... üniversitelerin özerkliği; yöneticilerin kendi kurulları tarafından seçilmesi, kararların kurullar tarafından alınması şeklinde anlaşılarak değerlendirilmiştir." (12)** diyerek, özerkliğin böyle anlaşılmaması gerek-

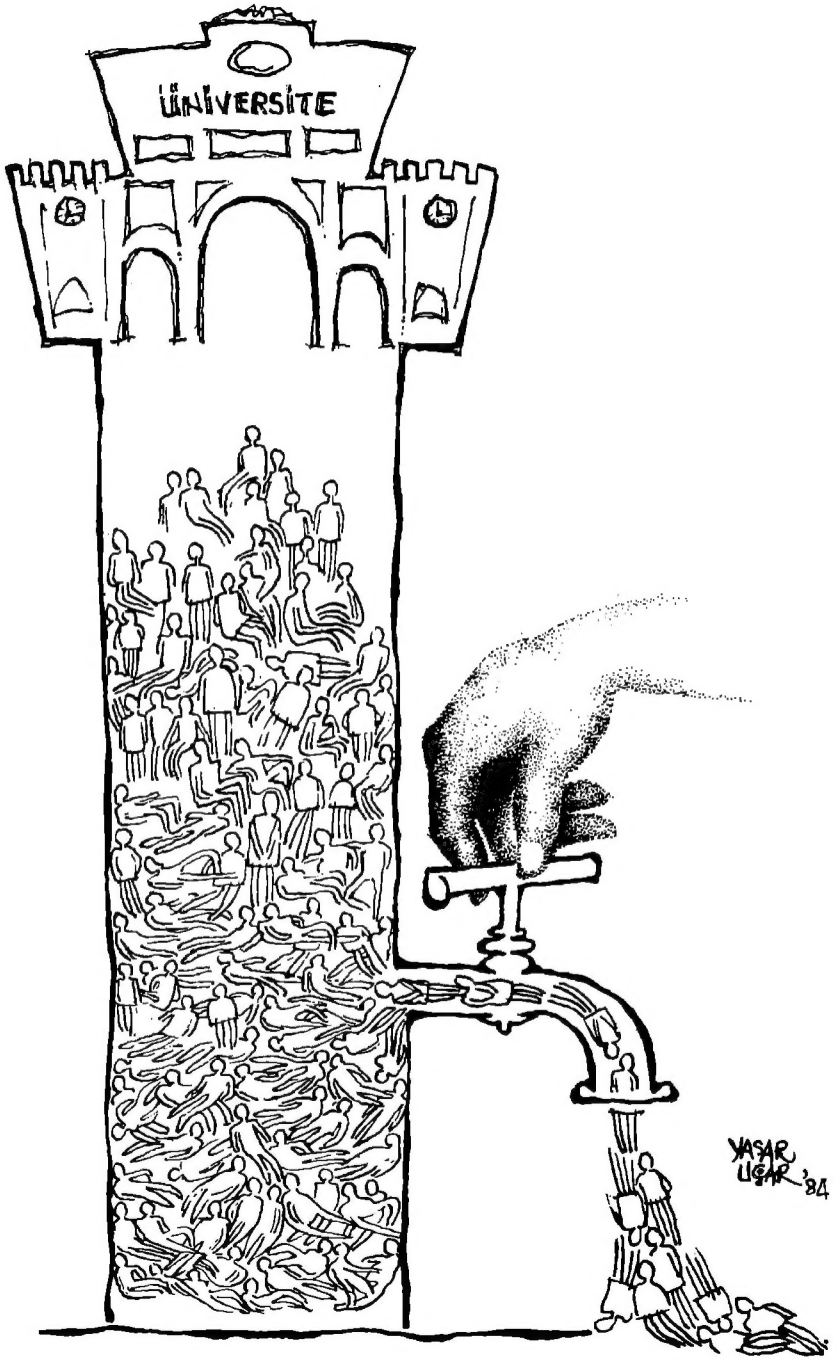

tiği tüm broşür boyunca vurgulanır.

Bilimsel özerkliğin varolabilmesi için herşeyden önce bilim yapılan alanın özerk olması gerekir. Bu gerçeği, 1933 düzenlemesinde üniversiteyi bakanlığa bağlayan, rektöründen profesörüne kadar herkesin seçimini bakana bırakan, bununla da yetinmeyip bakanın tayin ettiği sekreterlerle **"dışardan denetimeksikliği"** ni gideren anlayışın **"bilimin bağımsız olduğunu, buna sınır konulamayacağını, ancak bağımsız olanın Darülfünun değil, bilimin kendisi olduğunu, isteyenin Darülfünun dışında bilimle uğraşabileceği" (13)** biçimindeki ifadesinde görürüz. Açıktır ki, bir kez yönetsel özerkliği reddedince bilimsel özerkliği üniversite dışına itersiniz. Üniversite içinde hoş görülmeyen bilim yapma, bulguları yayma özgürlüğünün, üniversite dışında ise ne oranda hoş görüldüğü konunun diğer bir yanını oluşturmaktadır.

Şu halde, özerkliğin ana öğeleri durumundaki yönetsel, bilimsel ve ekonomik özerklik ancak tümüyle birarada olduğunda üniversite için bir anlam ifade eder. Yönetsel alanda özerklik ise, diğer alanlarda özerkliğin varolabilmesinin ilk ve vazgeçilmez koşuludur. Bu gerçeği bilen günümüzün **"reform"**cuları da sadece yönetsel özerkliği **"düzenlemek"** te, bilimsel özerkliğe ise dokunmamaktadırlar. Üniversitenin ekonomik kaynağına gelince, **"Darülfünun devlet bütçesinden sarfediyor.."** diyerek üniversite üzerinde her türlü müdahale hakkını hükümete tanıyan anlayışla, bakanın önerisiyle seçilen rektöre **"mali konularda ita amiri olmak gibi yetkilerle donatılmıştır." (14)** türünden özlem dolu tümcelerle övgüler düzen YÖK broşürü, 1946 yılı düzenlemesine, üniversitenin kendi kurulları tarafından seçilen rektörüne büyük özgürlük ve parasal olanak vermesine aynı noktadan ve aynı gerekçelerle karşı çıkmak durumundadırlar. Zaten diğer gerekçeleri ve öngördükleri üniversite aynı değil mi? Biz, eğer geçen 50 yıl olmasaydı, günümüz **"reform"**cularını da bir ölçüde hoş görebilirdik. Ama, bu 50 yıl boyunca süren demokrasi ve özgürlük mücadelesi, Türkiye'nin çağdaşlaşma çabası ve zorunluluğu karşısında tutum aldıkları için, **"reform"**cular yeldeğirmenlerine karşı açtıkları savaşın sonucuna katlanmak zorunda kalacaklardır.

Bu arada, bir tümceyle de olsa, 1946 yılında çıkarılan yasanın üniversite bağlamında tüm sorunları çözmekten uzak olduğunu belirtelim. Herşeyden önce, 1933 düzenlemisinin teknik gerekçelerinden birçoğu üniversitede varlığını sürdürmektedir. Diğer yandan, üniversiteler **"üretim için eğitim"** çizgisinden oldukça uzaktır. Zaten bu konu üniversitenin nasıl düzenleneceği tartışmasının sı-

nırları dışına çıkmakta, eğitimin içeriği, eğitimin amacı, eğitimde fırsat eşitliği.. gibi ana başlıklar altında genel bir eğitim tartışmasının kapsamına girmektedir. Bu genel tartışmanın kimi dönemler kızışarak günümüze dek sürdüğünü belirttikten sonra, 1946 yılında çıkarılan yasanın üniversite kavramının asıl esprisini ortaya koymakla önemli bir iş gördüğünü, bir dönüm noktası olduğunu söylemek gerekir. YÖK broşürü her nedense 1933'den sonra 1946 düzenlemesine şöyle bir değinip geçmektedir. Oysa çağdaş anlamıyla üniversitenin ülkemizde şekillendirilmeye çalışıldığı tarih olan 1946, **"gerçekleri araştırmak, bilgiyi derinleştirmek, bilgiyi derlemek, yükseltmek, bilim adamlarının kendilerinin ve meslekdaşların topladıkları fikir ürünlerini öğretim yoluyla öğrencilere ve yayın yoluyla kamuyo dağıtmak " (15)** şeklinde üniversiteye atfedilen görevin her koşul altında başarılması için gerekli yapıyı ana hatlarıyla çizmiş, üniversitenin yönünü belirlemiştir.

Ülkede çok partili döneme geçilmesi ve seçimlerin ortaya çıkardığı sonuçlar **"özerk üniversite"** fikrinin üniversite için yaşamsal değer taşıdığını ortaya çıkarmıştır. Demokrat Parti (DP) hükümeti elde ettiği çoğunlukla **"Ak Devrim"** sloganının bilinen uygulamasını yaparken, üniversite ile sürekli çelişkiye düşmüşse de üniversiteyi denetimi ve güdümü altına alamamıştır. Adnan Menderes'in üniversite profesörlerinden bahisle **"Kara Cüppeliler"** sözü üniversite özerkliği sayesindedir ki sadece niyetini ortaya koyar bir söz olarak kalmıştır.

Akan zaman içinde DP iktidarının halk ile olan çelişkisi artmıştır. Zaten parlamento içi muhalefet ise tümüyle susturulmaya çalışılmaktadır. Sözü yeniden üniversiteye getirirsek, üniversite 1960'lara yaklaşırken kendini korumayı ve asıl işlevini olabildiğine yerine getirmeyi bilmiştir. Ancak ülkenin koşulları üniversiteyi de etkilemek durumundadır. Nitekim hak ve özgürlüklere karşı asgari bir tahammül bile gösteremeyen iktidar nasıl üniversite ile her fırsatta uğraşıyorsa, üniversite de yapısı gereği özgürlüklerinden ve haklarından vazgeçmeyecek olan gençliği barındırıyordu. 1960 yılının gergin havasını sadece 28-29 Nisan günleriyle analım. Onbinlerce genç **"HÜRRİYET"** sloganıyla meydanlara taştılar. İstanbul'da Turan EMEKSİZ'in öldürülmesi gençliğin elindeki özgürlük meşalesini elbette söndüremezdi. Arkadaşlarının öldürülmesi üzerine üniversitelerine çekilen ve gece de orada kalan İstanbul Üniversitesi öğrencilerini destekleyen tüm orta öğretim gençliğinin, tüm halkın ve Ankara'daki üniversiteli gençlerin gösterdikleri dayanışmacı tutumu gençliğin özgürlüklere ve haklarına yönelmiş tüm saldırılar karşısında aldığı kararlı tavrın altında başka şeyler arayanlara bir kez daha hatırlatmak isteriz. Bu tür mücadeleler 1960 yılı 27 Mayıs'ında ordunun mevcut iktidara tutum alması sonucu 1961 yılında yapılan anayasada **"Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullan" (16)**mak biçiminde ifadesini bulmuştur. 1961 Anayasası üniversiteyi özerkliğe sahip kamu tüzelkişisi saymakla 1946 düzenlemesinin esasını korumuştur. Yine, serbestçe araştırma ve yayında bulunma esasını benimsediğini, **"üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar."** demek suretiyle bilimsel araştırma yapmak ve bunların sonuçlarını kamuya yaymak hakkının pekiştirildiğini ve tüm bunların **"özerk üniversite"** başlığı altında yer aldığını belirtmekle yetinelim.

1961 Anayasasının ve üniversiteye ilişkin hükümlerin de değiştirildiği 1971 ve sonraki yıllara geçmeden önce, bu 10 yıllık döneme, öğrenciler ve üniversite konusundaki yaklaşımları açısından kısaca bakalım. 1961-1971 arasında gençlik **"milli petrol"** kampanyalarıyla ülke sorunlarına ilgisini ortaya koyarken, yine ülkemizin bağımsızlığını ilgilendiren her konuda tutum almış, gerektiğinde gösteri yapmıştır. Eğitim alanında ise, gençliğin ilgisi yoğun olmuştur. **"Özel okulların devletleştirilmesi"** talebiyle İstanbul-Ankara arasında yürüyüş yapılırken, okullarda görülen bozukluklara ve daha da ötesinde eğitim sistemine eleştiriler yapılmıştır. **"Öğrencilerin yönetime katılması"** gibi genel istemler dile getirilirken, yükseköğrenim alanında yaşanan tüm özgün sorunlar gençliğin mücadele konusu olmuştur.

Tüm bu gençlik mücadelelerinin konusu, yılları ve öğrencilerin ortaya koydukları seçeneklerin incelenmesi de gençlik mücadelelerinde **"yıkıcılık"** arayanları hayal kırıklığına uğratacak sonuçlar ortaya koyacaktır. Bu anlamda, diğer tüm konularda olduğu gibi, YÖK broşürünün gençlik ve sürdürdüğü mücadelelere ilişkin değerlendirmesi gerçeklerden uzak ve ayakları havada kalmıştır.

Üniversite ve özerkliği açısından 1971 yılı öncesi tarihler gibi tek başına belirleyici bir tarih değildir. Yalnızca, 1971 yılı 12 Mart tarihi ile 1973 yılında seçim yapılıncaya kadar geçen süre zarfında iktidar toplumun her kesiminde olduğu gibi üniversite alanında da özgürlükleri kısmak, hakların kapsamını daraltmak görevini üstlenmiştir. Ülkenin olağan dönemlerinde etkili olur güçlerden gerekli desteği bulamadığından daha doğrusu onları da sindirmeye çalıştığından kökten değişiklikler yapamamıştır. Ne var ki, hak ve özgürlük tanımlamalarına müdaheleler yapılmış, kurumlar belli oranlarda güdükleştirilmiştir. Üniversite tanımlamasına yapılan ekle özerkliğin üniversitede suçluların kovuşturulmasına engel olacak biçimde anlaşılamayacağı söylenmiştir. Ayrıca, Bakanlar Kurulu'na belli koşullarda üniversite idaresine el koyma yetkisi verilmiştir.

Görüldüğü gibi 1971 sonrası yıllarda üniversiteye yönelik düzenleme oldukça titrektir. Üniversite özerkliğinin ana öğelerini ortadan kaldırıcı düzenleme gücünü ve uygun ortamı bulamayan iktidar ancak 1961 anayasının ortaya koyduğu üniversite çerçevesinin dengesini bozucu bir takım hükümler getirebilmiştir. Ama yine de üniversiteye ve onun toplumda getirdiği demokratik işleve karşı niyetleri ortaya koyması bakımından hatırlanır mahiyettedir.

1973 seçimleri o dönemler yoğunlaşan sis perdesini aralarken diğer yönüyle de parlamenter zemini yeniden ülke siyasal yaşamının asıl merkezi durumuna getirir. Üniversite gerek dengesini bozan ek hükümler gerekse çeşitli bahanelerle maruz kaldığı saldırılar yüzünden oldukça rahatsız bir dönem geçirmektedir. 1975 yılına gelindiğinde CHP ve üç büyük üniversite rektörünün başvurusu sonucu yukarıda sözünü ettiğimiz kimi hükümler Anayasa Mahkemesi'nince iptal edilmiş, kimileri isevarlığını sür-

dürebilmiştir.

Bu noktadan sonra YÖK adıyla bilinen yasanın çıkarıldığı 1981 yılına doğru genel bir değerlendirme yaparak ilerleyelim.

1973'den sonra toplumun tümünde genel bir çalkalanma görülür. Üniversitenin toplumun içinde bulunduğu çalkalanma ve saflaşmalarda adının anılması onun taşıdığı önem nedeniyle her zaman söz konusu olmuştur. Gençlik, toplumu meşgul eden konulara ilişkin olsun, üniversiteye ilişkin olsun birçok konu ve alanda bu çalkalanmanın dolaysız unsuru olmuş ve etkilerini üzerinde duymuştur. Dileklerini, gereksinimlerini, önerilerini çeşitli yollarla dile getirmek çabasını göstermiş, ancak siyasal iktidarların **"yürümekle yollar eskimez"** biçimde umursamaz ve alışılmış tutumları hiçbir zaman sorunları ilk ortaya çıkış biçimiyle çözmek olanağı vermemiştir.

Diğer yandan, üniversiteye, üniversite gençliğine silahlı saldırılar yapılmaktadır. Okul yolları tehlikeli olmaya başlamıştır. Bu saldırılar üniversiteyi başka yöntemlerle hiç etmek amacıyla yıllar yılı sürmüştür. Bu nokta, yakın tarihi değerlendirirken gözden kaçırılmamalıdır. Bunların yanı sıra siyasal iktidarların tutumları ülke düzeyinde ne ölçüde yarar ve çözüm sağladıysa üniversite düzeyinde o ölçüde yarar sağlamıştır. Sorun bu aşamada üniversiteyle sınırlanabilecek bir sorun değildir. Tam aksine toplumsal ve genel, belli bir tarihsel gelişimin, dünya ve ülke özgün koşullarının karmaşık bileşiminin yarattığı bir sorundur, 1980'lere yaklaşırken Türkiye'nin durumu.

1980'e gelirken ülke durumunu bir de gençlik açısından ifade etmek istersek; gençliğin ülke planındaki siyasal mücadeleye dolaysız katıldığı iyi bilinen bir gerçektir. Bu gerçeğin hem genel, hem üniversiteye özel neden ve sonuçları günümüz için canlı bir tartışma konusudur*Ama şunu yeniden belirtelim ki, bu dönemin genel, toplumsal bir olgu olduğunu kavramayan tam aksine olan biteni sadece üniversiteye indirgeyen anlayış olabilecek en sığ anlayıştır. YÖK broşürü mantıktan yoksun bir şekilde üniversitenin asli görevini yapamaz hale geliş-getiriliş gerekçelerini sıralarken birçok değerli bilim adamının yaralanması, ölmesi ile sonuçlanan saldırılara hiç mi hiç değinmemektedir. Ancak, gerçekler bir broşürde yazılmadı diye ortadan kalkmayacağı gibi, gerçeklere dayanmayanlar da kendi gerekçeleri kimi dönemler makbul sayılıyor diye, uzun süre varlık gösteremezler.

Yazımızın bu noktasına kadar YÖK broşürünün bir türlü benimseyemediği ve yanlış anlaşıldığını ileri sürdüğü özerklik kavramını, üniversitenin düzenlenişini, belli tarihleri temel alarak nasıl kavrandığını ve bunun toplumsal, tarihsel gerekçelerini ortaya koymaya çalıştık.

1981 üniversite düzenlemesinin ana mantığını ortaya koyarken, bu mantığın hangi çizginin devamı olduğunu, yeni **"reform"**cuların uygulamalarının sonuçları ve üniversitelerin aldığı biçimi göstermeye çalışacağız bu bölümde. Bakalım gerçek özerklik nasıl oluyormuş?

Önce 7 Kasım 1982'de halkoyuna sunulan Anayasada Yüksek Öğretimi nasıl düzenlendiğini bilmek gerekiyor. Zira 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun temel esasları **"Anayasa'da ilkeler halinde ifadesini bulmuştur." (17)** Üniversite **"kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip"**tir. Özerkliğin **"bilimsel özerklik"** biçiminde ifade edilmesinin ne anlama geldiğini bildiğimizden hemen yetkili kişi ve kurulların kimler tarafından seçildiğini araştırıyoruz. **"Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulu'nca seçilir ve atanır." (18)** YÖK broşüründe özerkliğin, niye yöneticilerin kendi kurulları tarafından seçilmesi biçiminde anlaşılmaması gerektiği şimdi daha iyi anlaşılıyor. Bu konuya yeniden dönmek üzere Yüksek Öğretim Kurulu'nun anayasal tanımına da bakalım. **"Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadıyla Yüksek Öğretim Kurulu kurulur." (19)** 1982 Anayasasının tekrardan hoşlanan üslubu içinde bile, özerk üniversitenin kendi alanı üzerinde söz sahibi olma, çalışma esaslarını ve yönünü belirleme hakkının ortadan kaldırılıp Yüksek Öğretim Kurulu'nun vesayeti altına sokulduğunu anlayabiliyoruz.

"Üniversiteler, Bakanlar Kurulu ve Genel Kurmay Başkanlığınca seçilen ve seçilme usülleri kanunla belirlenen adaylar arasında Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden." (20) oluşan Yüksek Öğretim Kurulunun geniş yetkilerinden ikisine kısaca değinir Anayasa.

"Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yüksek Öğretim Kurulu'nun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar." (21) Bu tümcede üniversite kurullarına ve öğretim elemanlarına bir garantinin verildiğine inanmak isterdik doğrusu.

Diğer yetki ise, **"Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yüksek Öğretim Kurulun'ca tetkik ve onaylandıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulur" (22)** biçiminde.

1982 Anayasasının düzenlemesinde ortaya çıkan sonuçlardan ilki YÖK (Yükseköğretim Kurulu) nun üniversite dışı olduğudur. Durum açıktır, ya tüm bu yetkiler üniversitenin içsel organlarına ait olacaktır, -ki bu özerkliğin ana esprisidir- ya da **"dışarıdan etkin bir denetim" (23)** amacıyla YÖK'e verilecektir. Bu durumda ise özerlikten söz edilemeyecektir zaten **"özerklik"**de bunu istemez.

YÖK yasası çıktığından bu yana **"benimsetme"** amacıyla tüm olanaklarla yapılan propogandayı, çizilen üniversite tablosunu anımsayarak iki yılını dolduran uygulamayı gözden geçirince, sorunun, salt üniversiteye ilişkin olmayıp tümüyle, olaylara, topluma, kurumlara nasıl yaklaşılacağına, nasıl ele alınacağına ilişkin olduğu ortaya çıkıyor. Çünkü, başlarken sorunlar, aksaklıklar sözkonusu ediliyor, sonra da çözüm olarak kurumlar ya tümüyle ortadan kaldırılıyor ya da niteliği değiştiriliyor. Sadece kurumlar değil haklar ve özgürlükler de aynı mantığın eseri olarak tanınmayacak hale geliyor. **"Üniversiteler ile öğ-**

***Bu dönemi yeni Olgu, gençlerin değerlendirmesine sunmak amacındadır.**

retim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez. " (24) Herşeyden önce ilişkiyi anlamak zor. İkinci tümcede belirtilen durum yasalara göre zaten suç oluşturmaktadır ve bu suçu işlemek için mutlaka bilimsel araştırma ve yayında bulunmak, üniversitede olmak gibi bir zorunluluk da yoktur. Buradaki yanlış bir anayasa tekniği yanlışı olmaktan çok YÖK'ün de bir parçasını oluşturduğu yeni düzenlemenin mantığının esasındaki yanlışlıktır.

Üniversitenin yöneticilerini kendi seçememesi esası benimsenirken yalnızca **"bazı üniversitelerde rektör ve dekanlar haftalar ve hatta aylarca süren turlardan sonra seçilebilmişlerdir."**(25) türünden gerekçeler yeterli olamaz. Bu gerekçe bile başlıbaşına üniversite kurumunun temel niteliğinin anlaşılmadığının örneğidir. Üniversitenin bilimsel inceleme ve araştırma yapma, bunların sonuçlarını topluma yayma etkinliğinin gerçek anlamıyla varolabilmesi, en başta bir serbesti ve bu serbesti felsefesiyle kurumlaşmasının yaratılması ve yine bu yapının gereksinim duyduğu her şeyin üniversiteye verilmesiyle olanaklıdır. Nitekim ülkemiz üniversite tarihi göstermiştir ki, üniversite bilim yapma ve yayma çizgisinde yoğunlaştıkça bu işin ruhuna uygun bir çerçeveye gereksinim duyulmuştur. Açık söyleyişle özerklik, bir tercih sorunu değil, üniversite olgusunun doğal durum ve gelişiminin sonucudur. Ayrıca YÖK broşürünün sözünü ettiği sorunların çözüm yolları ise daha başkadır. Yöneticilerin seçilmesi aksıyor diye seçimlerin kaldırılması nerede görülmüş?

Çağımızda yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrılması ve bu erklerin birbirini denetler biçimde ele alınması toplumun temel kurumları açısından da geçerli bir mantık ortaya koymaktadır. Temel kurumların hukuksal sınırları daha belirgin çizilmeye, hak ve özgürlükleri iyi tanımlanmaya dolayısıyla da kurumların hakimiyet alanına yönelecek saldırılar önlenmeye çalışılmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise bu kurumlara dışarıdan müdahale ve eklentiler yapmak değil, onları yerleştikleri hukuksal çerçevede yapıları, yönelimleri bakımından özgür bırakmak, denetimlerini de yine doğal yapılarına uygun şekilde oluşturacakları organlar eliyle yapmak çağdaş ve doğru bir yaklaşımdır. **"Çağdaş olmak"** eğer sözün gelişi söylenen bir tekerleme değilse gereği yapılmalıdır.

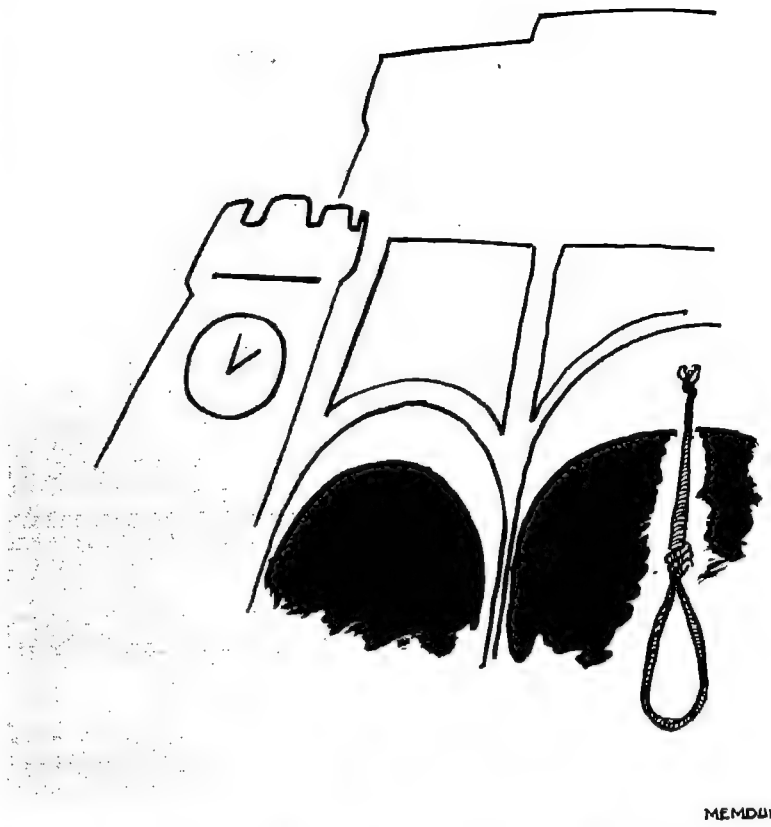

"Özerklik: Genel olarak merkezi idare dışında kalan kuruluşların kanunla belli sınırlar içinde kalmak şartıyla kendi hareketlerine hakim olacak kurulları yine kendilerinin düzenleyebilme yetkisi ve idari, mali konularda sahip bulundukları az veya çok hareket serbestliğidir."(26) türünden ansiklopedik tanımlar bile yaratılan üniversite türünün yanlışlığı konusunda fikir verici olmaktadır.

YÖK üniversite dışı bir kuruldur. **"...dışarıdan etkin bir denetimin..."** yapılması amacıyla ve görevliyle kurulduğunu broşürü ortaya koymaktadır. Zaten bileşimi ve üyelerinin seçilmesi esasları bu gerçeği açıkça gösterir. Bu haliyle merkezi idarenin bir kuruluşudur. Öyle bir kuruluş ki, üniversite üzerinde her türlü işlem yapmaya yetkilidir. Bu tür bir kurulun işlevini yerine getirmesi, üniversiteyi büzülmeye zorlayacak girişimciliğin yok olmasına , özgür bir mantık ve alan gerektiren bilimsel çalışma görevini terkedip, bilgi belleten bir kuruluş haline gelmesine yolaçacaktır. **"Eğitimde amaç iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek..."**(27) gibi dar yaklaşımlara üniversitenin uydurulması için gösterilen çabalar başka ne sonuç doğurabilir ki?

YÖK uygulamasının üniversitede bilim ve düşünce hayatına sekte vuracağının açık örneğini yine kendisi verdi. Üniversitede okunacak 54 yazarı belirleyerek(28) **"Serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında buluna..."** bilmekten neyin anlaşılması gerektiği ortaya çıktı.

İki yıllık uygulamanın birkaç noktadan genel bir irdelemesine geçmeden, uygulamanın ne kadar başarılı olduğunun bir de öğrencilere sorulmasını öneriyoruz. Gazete ve dergilerin açmak ihtiyacını duydukları üniversiteye ilişkin sütunlarda öğrenciler **"başarılı uygulama"**yı ve faturasını sergiliyorlar.

YÖK uygulaması bir slogan yarattı: **"Çok kayıt az diploma"**

1981, 1982 ve 1983 yıllarında ortaöğretimden mezun olan ve aynı yıl üniversite sınavına katılan yaklaşık öğ-

renci sayısı 190.000 dolayında iken, üniversiteye alınanların sayısının sırayla 54.818, 72.983, ve 89.005 (29) olması sloganın 'çok kayıt' yanını oluşturuyor. Aynca Açıköğretim'e 1982 yılında 29.000, 1983 yılında ise 23.200 öğrenci alınmıştır. Üniversiteye çok öğrenci almanın amacı sadece okula almış olmak değilse, bu gençlerin asgari bir öğrenim yapabilmesi için gerekli kapasitenin yani dersliğin, öğretim elemanının, yeterli kitap ve yayının, laboratuvarın..vb. sağlanması gerekir. Üniversitelerde son yıllarda böyle bir çaba görülmemiştir. Hal böyleyken gençlerde **"şimdi okullu olduk/ sınıfları doldurduk"** havası yaratmak sanıldığı gibi okullaşma oranının artması demek değildir. Üniversite kapılarındaki binlerce gencin sorununa böyle kısa dönemlik ve sonuca ulaşma şansı olmayan çözümler bulmak olsa olsa sorunun gerçek niteliğini kavramamanın göstergesi olabilir.

Sloganın ikinci yanı 'az diploma' öyle anlaşılıyor ki YÖK'ün başarılı olacağı tek konu.En başta vize uygulaması ve yeni not sistemi karşısında zaten yetersiz olanaklarla yapılan eğitim, bilinçli bir elekten öğrencilerin elenmesini önleyememektedir. Vize sınavlarında başarılı olmak için eğitimin **"yalnızca profesörün anlattığına dayanması, öğrencinin öğrenme sorumluluğunun ise bir kitabın belirli sayfaları ya da derslerde tutulan notun dışına taşmaması"**(30) gerekmektedir. Üniversitelerde durum tersini gösterirken eğitim düzeyinin yükseldiğinden sözetmek doğru değildir. İki yıllık uygulamanın yarattığı en açık sonuç gittikçe kabaran ve okuldan atılan öğrencileri gösterir listelerdir. Listelerde adını arayan ve gittikçe sayısı artan öğrenciler **"az diploma"**dan payını alamayan **"okullaşmış"**lardır.

YÖK'ün yapısı gereği aşırı merkezci olduğunu belirtmiş ama bir örnek vermemiştik. YÖK öncesi dönemde fakülteler gereksinim duydukları yabancı dergi ve yayınları kendileri abone olarak sağlıyordu. Mademki artık üniversitenin tepesinde ilgili bir kurul var, istekler buraya iletilmeli, onaylanmalı ve gelen dergi ve yayınlar da incelendikten sonra yerine ulaştırılmalıdır. Dergi ve yayınlar ilgili fakülteye ulaşıncaya kadar çoktan antika sınıfına ayrılıyor.

YÖK adına, üniversitelerden çok sayıda öğretim üyesinin istifasından sonra 'üzüntü'sünü açıklayan Kurul Başkanı İhsan Doğramacı fakültelerde öğretim üyesi açığı olmadığını açıkladı. Bir süre sonra ise yurt dışından hoca getirtileceğini kamuoyuna duyurdu. İngiltere üniversitelerine çağrılar yapıldı, profesör istendi. Bu çağrılara karşı ünlü İngiliz üniversiteleri profesör vermemek yolunda ilke kararı aldılar. 1983 yılında yeniden 1930'lu yılları anımsatmak isteriz. Mustafa Kemal'in çağrısı birçok Avrupalı bilim adamından yankı bulurken, 1983 yılında Avrupa'ya gönderilen heyetler eliboş dönmüştür. Dünya sanıldığından daha küçük; 1933'de yapılan çağrıya faşist rejim altında bilim yapamayanlar Türkiye'de yeterli anlayışı göreceklerini bilerek geldiler. Anlaşılan bugün öyle olmayacağını düşünüyorlar.

"Üniversiteler ve fakülteler arasında uyum sağlamak" gibi teknik bir gerekçe YÖK'e temel teşkil ederken başlıbaşına bilimsel yeterlilik gerektiren daha da ötesi bu yeterliliğe sahip bir kurulun yapması gereken bir dizi işin de, son sözü YÖK söylemek kaydıyla seçtiği rektörlere bırakıldığını görüyoruz. Örneğin, üniversitede verilen tezler konusunda oluşturulan uzmanlar heyeti karar verememekte, rektör ise bu kurula da danışarak son sözü söylemektedir. Böylelikle akademik ünvanların verilmesi tek başlarına işin gerektirdiği özelliklere sahip olamayacak kişilere bırakılıyor. Hele rektörlerin üniversite dışındanda seçilip, atanabileceği hatırlanırsa işin vehameti daha iyi anlaşılır.

Vizelere daha önce değindik. Ama şu son günlerin getirdiği akademik takvim sonucu vizelerden arta kalan zaman içinde eğitim yapılacağı anlaşılıyor. YÖK her ne kadar uyum sağlamaktan sözederse etsin, bir kısım fakültelerin ek sınav hakkı vererek 'idare-i maslahat' yolunu tutarken, diğer bir kısım üniversitelerin sınav hakkı vermemek konusunda direnmesi uyum sağlamak görevinin pek başarılamadığını gösteriyor.

YÖK uygulamasının birkaç örneğine değindik. Bu örnekleri çoğaltmak hiç zor değildir. Bu yasa üniversitenin her kademesine ilişkin öngördüğü düzenlemelerle varolan sıkıntı ve karmaşayı bir kat daha artırmıştır. Sonuçlar, eskiden beri varolan temel aksaklık ve sorunların sürdüğünü ve yanlış çözüm yolları denendiğinden daha da katmerleşmek eğiliminde olduğunu göstermektedir. Tartışmayı tüm sorunlarıyla birlikte üniversite planına getirirsek, belirtilmesi gereken ilk esas üniversitenin sorunlarının özerklik unsurunu yokederek çözülemeyeceğidir. Özerk üniversite sorunlarını özerk ve özgür kaldığı sürece çözebilir ve çağdaş demokratik toplumun temel bir kurumu olabilir. Bu çerçevenin korunarak içsel bir takım düzenlemelerle zaman içinde çözülecek sorunları bir anda ve zorla çözmeye çalışmak artniyetlilik değilse acemilik olur. Her sözün başında özgürlüklerin kötüye kullanılması olasılığından sözederek kısıtlama önerenlere **"Basın özgürlüğünün yaratacağı sakıncaları gidermenin yolu yine basın özgürlüğüdür."**(31)sözünü birdaha anımsatalım. Toplumumuzu çağa ve demokrasiye bağlayan seçkin kurumlardan biri olarak özerk üniversiteye seçenek ancak özgür ve özerk üniversitedir. Başkası seçilmez ancak dayatılır.

DİPNOTLAR

1) Yükseköğretim Reformu veiki Yıllık Uygulama Sonuçları
2) a.g.y. say.6
3) bakınız, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi, Doç.Dr.Çetin Yetkin, say.72
4) aktaran, Prof.Dr.Ali Rıza Berkem, Milliyet Gazetesi
5) Türkiye'de Tek Parti Yönetimi
6) a.g.y.
7) YÖK broşürü, say.4
8) Prof. Hirsch'in Anıları dizisi, Milliyet Gazetesi
9) YÖK broşürü, say.4
10-11) Prof. Hirsch'in Anıları
12) YÖK broşürü, say.6
13) Kazım Nami(Duru), aktaran Doç.Dr. Çetin Yetkin
14) YÖK broşürü say.4
15) aktaran, Prof.Dr. Ali Rıza Berkem
16) 1961 Anayasası Giriş bölümü
17) YÖK broşürü Sunuş yazısı
18) 1982 Anayasası m.130, bu arada YÖK' ün mesleki dökümü ise şöyledir: emekli büyükelçi, korgeneral, eski rektörler, bakanlık müsteşarı, merkez valisi, Merkez Bankası eski başkanı, Maliye eski müsteşarı
19) 1982 Anayasası m.131
20) m.131
21) m.130
22) m.130
23) YÖK broşürü say.3
24).1982 Anayasası m.130
25) YÖK broşürü say.6
26) Meydan Larousse
27) DPT'nin 5. Beş Yıllık Kalkınma Planına sunduğu rapor
28) basından
29) rakamlar için YÖK broşürü say.13
30) Dr.Reşit Galip'in 1933 reformu için sunduğu gerekçeler
31) Mustafa Kemal ATATÜRK.

KÜÇÜK ATMA YANLIŞLIKLARI

"Ankara Universitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden, 10-11 seneden beri akademik nedenle öğrenci altılmamıştı." Bu sözleri, 'akademik' nedenlerle SBF'den kayıtları silinen öğrenciler, 'atılmaları' hakkında bilgi edinmek için gittikleri bir yetkili'den duydular. Gerçekten de, SBF öğrencileri "üniversiteden atılma" olaylarını gazetelerden ve dolaşan dedikodulardan izlediler uzun süre 29 Aralık günü asılan duyuru, 'atılma' olgusunu SBF'liler için 'haber' olmaktan çıkarıp yaşanır hale getirdi. Bu duyuru, SBF koridorlarında yalnızca panolarda değil, camlarda, kapılarda, duvarlarda, her yerde asılı olan duyurular arasından hemen "temayüz" etti. Çünkü, duyurunun başında ".. okuldan kaydı silinen öğrenciler" yazıyordu. 80'i birinci sınıftan olmak üzere, toplam 290 öğrenci atılmıştı.

3. sınıf Kamu Yöneimi bölümü öğrencisi Sıdıka Alp, 29 Aralık günü derse girmek üzereyken, bir arkadaşı 'isminin üstünü sen mi çizdin' diye sordu..

-Nasıl yani?

-Atılanlar listesinde senin de adın var, üstü çizilmiş. Atılanların bazıları sinirlenip isimlerinin üstünü karalıyorlar.

Sıdıka Alp, 'atılma' listesindeki isminin üstünü kendisinin karaladığını sanan arkadaşlarının arasından sıyrılıp duyurunun asılı olduğu panoya koştu. Gerçekten de atılanlar arasında adı vardı ve üstü çizilmişti. Sıdıka, bunun üzerine hemen bilgi almak üzere Öğrenci İşleri bürosuna gitti. Orada uzun bir süre "sıra beklemek" zorunda kaldı, atılan öğrenciler kuyruk olmuş, neden atıldıklarını öğreniyorlardı. Örneğin bir öğrenci, "aslında birbuçuk sene evvel atılacağını, ama o zaman 4. sınıflara verilen süresiz hak'ın ara sınıflar için de geçerli olacak şekilde yorumlandığı için bu sene atıldığını" öğrendi. Sıdıka, "sırası gelince" "neden atıldığına" bağlı olarak, atılıp atılmadığını sordu ve bir yanlışlık yapıldığını öğrendi. Hayat bu, kimisi "aslında atılacağını" birbuçuk sene arayla öğreniyor, kimisi de "atıldıktan bir buçuk saat sonra" aslında atılmamış oluyor!..

Sıdıka Alp, atılma listesinde 'yanlışlıkla' yer alması için iki ihtimalin söz konusu olabileceğini tahmin ediyor:

-"İkinci sınıftan üçüncü sınıfa geçmiş olduğumu dosyama işlememiş olabilirler; böylece bir sene kaybetmiş gibi gözükürüm. Ya da.. 1980/81 döneminde Yönetim Kurulu özel hak vermişti. O 'hak'ı veren kararın dosyama işlenmesi unutulmuş olabilir."

Tahminlerle yetinmek zorunda, çünkü yanlışlığın ne olduğunu öğrenememiş. Sıdıka, bu birbuçuk saatlik önce atılıp sonra atılmama macerası sırasında fazla bir heyecan duymadığını belirtiyor:

-"Sınav geçme yönetmeliği yüzünden, geçebilmem için bir dersin final sınavından 90 almam gerekiyor. Alamazsam yine atılma durumunda kalacağım. Ha 10 gün sonra ha 10 gün önce farketmez..."

Not: Ocak ayının ortasından yayınlanan YÖK Yönetmeliği ile, final sınavından 90 alma zorunluluğu kalktı ve SBF'deki geçme notu 60'dan 50'ye indirildi.

Böylece, "tarafsız gözlemciler"e göre)'"e yaklaşması beklenen SBF "şubat ayı atılma sayısı", daha düşük bir düzeyde gerçekleşecek!!.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BYYO'DAN NASIL ATILMAK İSTERSİNİZ?

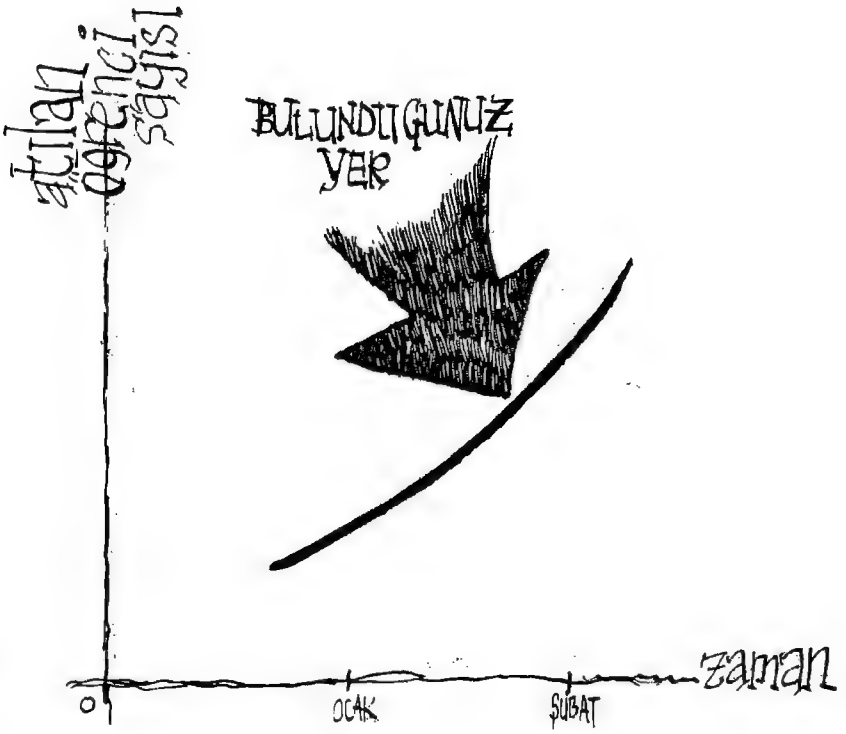

En son, 6 Ocak Cuma akşama doğru asılan listeye göre, BYYO'dan atılanların sayısı 88'e yükseldi. Toplam öğrenci sayısının 800 dolayında olduğunu düşünürsek, bu pek küçümsenecek bir sayı değil.

Atılan arkadaşların yaklaşık 3/4'ü bir ve ikinci sınıftan. Bu arkadaşların çoğu da uzun süredir okula uğramayan, kaderine razı olmuş tipler. Ya çalışıyorlar, ya da okuldan soğumuşlar.

Genel atılma nedeni, aynı dersten iki yıl üst üste kalmak. Sözgelimi iki dersten borçlu olarak ikinci sınıfa geçtiniz, ikinci sınıfta paçanızı sıkıp bütün dersleri verdiniz, bu arada birinci sınıftan borçlu olarak geçtiğiniz derslerden birini veremediniz-ki bu çoğunlukla yabancı dil olur- atılırsınız. Bunun dışında iki yılda bir sınıfı geçememek, altı yılınızı doldurduğunuz halde hâlâ okulda öğrenci olarak bulunmak gibi atılma nedenleri de var tabii

Okul kantininde, atılma tehlikesiyle yüz yüze olduğu her halinden anlaşılan bir arkadaşa yaklaşıyoruz:

-Sen atılma tehlikesi içindeymişsin duyduğumuza göre.

-Sabah sabah şom ağzını açmasana kardeşim. Daha öyle birşey yok.

-İyi misin?

-Hee... Nasıl iyi olayım. Okula gelir gelmez yeni liste asıldığını duydum. Pür telaş gidip baktım. Oh! Ben yokmuşum.

-Atılan arkadaşlar hakkında ne düşünüyorsun?

-Vah vah!..

-Peki atılma olasılığı olmayanlar hakkında?

-Allah allah... Demek öyleleri de var. Onlara söyleyecek bir şeyim yok. Ama gelecek kuşaklara söyleyeceğim şeyler var! Çalışsınlar, bu duruma düşmesinler! Üniversiteye girmesinler!.. Artık ben gidip listenin önüne bir çadır kurayım en iyisi... N'olur n'olmaz atılırsam boşu boşuna ders çalışmaktan kurtulurum.

-Teşekkürler Hürkal...

Bu arada okuldan atılma olasılığı olmayan bir arkadaşın kantine girdiği ihbar ediliyor.

-Tamer arkadaş okuldan atılanlarla ilgili üzüntülerinden başka belirteceğin bir şey var mı?

-Alınan karara göre son sınıftan öğrenci atılmıyor, ara sınıflardan atılıyor. Bu eşitsizlik yaratıyor. Ayrıca okuldan atılmalar neyi çözümleyecek merak ediyorum.

-Herhalde bu çözümsüzlüğün sonucu ikide bir af çıkarılıyor..

-Zaten eğitim aflar ve yönetmeliklerle yürüyor. Bu durum, uygulanan mantığın kendi içindeki tutarsızlığının en açık belirtisi.. Yapılmak istenen şöyle özetlenebilir: Çok öğrenci alıp çok öğrenci atarak "işte biz okula alıyoruz ama okuyamıyorlar" demek.

-Biliyorsun bu sisteme göre okullardaki başarı oranının yükseldiği ileri sürülüyor...

-Evet. Öğrenciler atılma tehdidiyle ders çalışmaya zorlanmaktadır. Sonuçta başarı oranı yükselmektedir. Ama yalnızca bu iddianın, başarı grafiklerinin doğrulanabilmesi için de her yıl binlerce öğrenci okullardan atılmaktadır.

-Peki, aklına gelen bir çözüm yolu var mı?

-Deveye boynun eğri demişler... Nesini düzelteceksin ki...

-Arkadaşlar senin okuldan atılma olasılığın olmadığını söylediler, neden?

-Ben mezun oldum da!..

GİRDİ OKUYAMADI DİYECEKLER

Üniversitelerden sürekli öğrenci atılması, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı Prof.Dr.İhsan Doğramacı'ya göre mantıki ve olağan bir olay. Çünkü, üniversitelere 'bol kayıt-az diploma' sisteminin getirildiğini söylüyor. Doğramacı, 12 Ocak tarihli Milliyet gazetesinde yer alan demecinde, **"başarısızları çıkarmazsak yeni öğrenci alamayız"** diyor. YÖK tarafından kurumun çalışmalarını tanıtma amacıyla hazırlanan 'Beyaz Kitap'taki bilgiler, bunu doğruluyor: Yüksek Öğretim kademesindeki 'okullaşma oranı' (üniversite sınavını kazanan öğrenci, okullaşmış oluyor), 1981/82'de %12,2 iken, 1982/83'de 13,4'e yükselmiş. 1983/84 için yapılan planın hedefi ise, %15. YÖK'ün hazırladığı Beyaz Kitap'ta, sarılı yeşilli tablolar arasında, atılan öğrenci sayısının yıllara göre seyrini gösterenine rastlanmıyor.

'Bol kayıt..', aslında üniversite sınavına hazırlananlar için olumlu bir çağrışıma sahip. Kendi başına alındığında tabii. Çünkü, bol bol yapılan kayıtların ardından bol bol atılmalar gelince, kaydolmanın da fazla bir anlamı kalmıyor. 'Kızılay Dersanesi'ne giderek üniversite sınavlarına hazırlanan dört öğrenci ile konuştuk, 'bol kayıt-az diploma' sistemi hakkında şunları söylediler.....

-İsmim Barış Aslan. İkinci kez üniversite sınavına giriyorum. Geçen sene Eskişehir'de bir fakülteyi kazandım, yurt bulamadığım için gidemedim... Bu vize sistemi çok kötü. Benim abim üniversitede okuyor, vizeler için sabah saat 5'e kadar çalışıyor. Gene de ne olacağı belli değil.

-Adım Mehmet Üstün . Üniversite sınavına üçüncü girişim. Biz üniversiteye girsek bile, geçmek zorlaşacak. ODTÜ'nün ilk senesinden atılan bir sürü arkadaş var. Hallerine yanıp duruyorlar. Benim de ODTÜ'de kardeşim var. Eskiden ODTÜ'nün kontenjanı 15 bindi. Şimdi 17 bin oldu. Kardeşim onların yüzünden biz atılacağız diyor. Gerçi onların da durumu kötü olsun istemez ama, haliyle öyle düşünüyor.

Soru: **Ama, YÖK'e göre, şimdi üniversiteye girme şansı daha fazla.**

-Adım Mustafa Tan . Ben de kinci kez giriyorum. Üniversite mezunu olmak önemli değil. Her okuyan adam olmuyor. İş sahibi de olmuyor.

-Ben Sezgin Akyol . 4. kez üniversite sınavına giriyorum. Şimdi de Açık Öğretim Fakültesinde okuyorum. İsteyerek girmedim. Üniversite mezunu olmak sorun değil. Bir sürü diplomalı işsiz var. Sonra, üniversiteye girip atıldıktan sonra bir işe yaramaz ki. 4'üncü sınıftan bile atılmak mümkün. O korku ile girmişiz, girmemişiz hiç önemli değil.

Soru: **O zaman üniversite sınavına hazırlanmanın da pek bir anlamı olmasa gerek. Siz şimdi 'neye' hazırlanıyorsunuz?**

Sezgin-Valla, herkes okumayı ister. Ama benim artık okumak diye bir düşüncem yok. Umutsuz. Bu umutsuzluk gençlerin kendi yarattığı umutsuzluk değil. Toplumun yarattığı bir umutsuzluk. Bizi toplumdan soyutlamışlar. Benim şimdi üniversite sınavına girerken düşüncem, bir iş sahibi olabilmek, bir de askerlikten yırtmak. Bu getirilen kararlar bizi buna zorluyor.

Mustafa-Üniversite sınavının artık hiç heyecanı da yok. Geçen sene ben hiç çalışmadan girdim, ilk sınavı bir puanla kaçırdım. Üniversite artık oyuncak oldu. Maksat boşta kalmamak, onun için giriyoruz. Bir de aile baskısı var tabii. "Büyük adam" olmalıymışız. Okuyup da büyük adam olmak eskidenmiş. Benim fizik mühendisi arkadaşım var, 30 bin lira maaşla Duru Turizm'de çalışıyor.

Soru: Peki, o zaman 'bol kayıt-az diploma' sistemini getirenlerin amacının ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Barış-Girdi okuyamadı diyecekler. Gençlere şans verdik, yapamadılar diyecekler. Kendilerini haklı çıkarıyorlar.

Mehmet-Gençleri boş gezmekten kurtarıyoruz diye düşünüyorlar, bana öyle gibi geliyor.

Sezgin-Keşke öyle olsa, öyle değil. Her üniversitenin yanında bir sürü kahve var, herkes oraya gidiyor. Bir şeyler düşünmüşler, kendi zihniyetlerine göre; ona göre uygulama yapıyorlar. Öğrenciler de toplumdan soyutlanmış, onlara hiç bir şey sorulmuyor, görüşleri alınmıyor.

Mehmet-Niye ya, **"seni atacağız, atalım"** mı diye soruyorlar, öğrenciye danışıyorlar!!.

GERİYE ÖFKEYLE BAKMAK

I

Fatih Aksoy Aziz Karalı

İki yıldan bu yana artık üniversite çevrelerinin, özellikle de öğrencilerin dilinde bir a-abıhayat (her derde deva abıhayatın tersi) var : YÖK. Geçen yıl bir üniversitemizde -galiba Basın-Üniversite ilişkileri ile ilgiliydi- düzenlenen bir panelde konuşmalar bittikten sonra sorulara geçildi ve öğrencilerden biri söz alarak kalktı, gök gürültüsüne benzer bir tonla, adeta içinden taşmış da engel olamamış gibi "YÖK" diye, hiç bir harfi uzatmadan, yalnızca "K"nın üzerine vurgu yaparak gürledi ve sustu. En az bir dakika başka bir şey söylemedi, sonra sesine kendisi de şaşırmış olmalı ki alçak mahcup bir sesle pek anlaşılmayan bir şeyler mırıldandı.

YÖK uygulamalarının tüm sonuçlarının ortaya çıktığı bu yıl artık hep beraber YÖK oturup YÖK kalkıyoruz. Galiba her soruya aynı tonla YÖK diye yanıt veriyoruz. Eleştirileri gözden geçirdiğimizde gördük ki bunlar en fazla atılmalar ve üniversite özerkliği konusunda yoğunlaşıyor.

İşe şu saptamayı yaparak başlayalım: **"Yüksek öğrenim herkese hak değildir."** Ve sözün burasında Sayın İlber Ortaylı'nın *'Dünden Bugüne Üniversiteler'* adlı makalesinden bir bölüm buraya aktaralım:

"17. yüzyılda öğrenci sayısı gereğinden fazla artınca medrese vakfından beslenemeyen aç suhteler dağ, şehir gezip eşkiyalığa başladılar. 17. yüzyıl toplumunun ussallık dengesi içinde medreseye gereksiz sayıda öğrenci doldurmak faciaya yol açmıştı. 20. yüzyıl toplumunun da kendine göre bir dengesi vardır. Az öğrenci ile eğitim yapılması gereken kuruma çok öğrenci alınırsa eğitim niteliksizleşir ve bunalımlı işsizlerin sayısı artar."

Sağlıklı ya da sağlıksız, mutlaka bir kriter oluşturulup buna göre bir seçim yapılacaktır ve uygun olanlar yüksek öğrenim görecek, uygun olmayanlar göremeyecektir. Bir kriter paradır, yani devlet ilköğretimi görevi sayar, ancak yüksek öğretimi sağlamayı görevleri arasında görmez. Üniversiteler "Hür Teşebbüs"ün elindedir ve piyasa mekanizmalarına göre yönetilir. Kriter açık ve nettir: Parası olan ya da bir yerlerden burs koparacak kadar yetenekli olanlar yüksek öğrenim göreceklerdir. Bir başka kriter de "yetenek"tir. Ancak yeteneğin çevre koşullarınca belirlendiğini düşünürsek, ortamdaki farklılıklar büyük olduğunda bu kriterin de birincisinden daha sağlıklı olmadığı ortaya çıkıyor. Bu anlamda bırakın Türkiye gibi azgelişmiş ve gelişmesini kapitalist modele bağlamış ülkeleri, gelişmiş kapitalist ülkelerde bile bu kriterin sağlıklı olarak yaşama geçirilmesimümkün değildir. Çünkü söz konusu model, bölgeler arası farklılıkları gidermeyi kendi sorunu saymaz.

Şimdi, görünüyor ki bu kriter sorunu biraz karışık bir sorun. Biz burada büyük bir memleket hizmeti yapmaya ve söz konusu soruna bulduğumuz çözümü açıklamaya karar verdik. Yalnız bir-iki varsayıma ihtiyacımız var, önce onları sıralayalım:

1. **"Yetenek bağımsızdır bireyin ilgi alanı"**

2. **"Yetenek eşittir genel yetenek"**

Bu varsayımların ışığı altında sorunu şöyle çözebiliriz: Üniversiteye girmek isteyen tüm adayları aynı gün, aynı saatte, tercihlerine bakmaksızın aynı sınava tabi tutar, bu sınavda "genel yetenek" sorulan adı altında "zeka testi" soruları sorar, sonra da bunlardan en fazla sayıda soruyu doğru yanıtlayanları üniversitelere alır,kalanlara da "önümüzdeki seneye inşallah" der, umutlarını kırmayız. Böylece ne üniversiteye giren "yetenekliler" nereye girdiğini, ne olacağını anlar, ne de giremeyen "yeteneksizler" niye giremediklerini anlarlar. Hemen eleştirmeye

kalkmayın, çünkü bu konuda geçmişte o kadar çok şey söylendi ki, onların tekrarından başka bir şey yapılabileceğini sanmıyoruz; ayrıca da YÖK ile bu sınavın etkisi minimuma indirilmiş ve kriter değiştirilmiştir.

Geçen yıl sınava giren üç yüz seksen bin kişiden yüz yirmi bini üniversitelere girdi, bu yıl iki yüz bin kişinin alınması planlanıyor. Yani sınava giren her iki kişiden biri üniversiteye de giriyor. Şimdi bu bilgiyle Türkiye'nin 1980-83 arası kalkınma hızının ortalama %2.5 olduğu gerçeğini yan yana getirin ve sonucu siz çıkarın. Biz çıkardığımız sonucu söyleyelim; kontenjan artışı yapay bir artıştır, ne ülke gereksinimleri, ne de üniversitelerin kapasiteleri dikkate alınmamışır. Bu bir oyundur ve iki amacı vardır bizce. Birincisi seçme sınavı üzerine yoğunlaşan haklı (yasa koyucu tarafından da haklı bulunan) eleştirileri sınavın etkisini azaltarak bertaraf etmek, ikincisi de üniversiteye girdikten sonra ders dışı uğraşlarla da "vakit geçirip" sorun çıkaran gençliği yalnızca ders çalışmaya zorlamak. Bu oyuna başlangıçta seyirci kalıp, yani kırk bin kişinin bile okulu bitirdikten sonra iş bulamadığı bir ülkede -koşulları değiştirmeden- yüzyirmi bin kişinin üniversitelere doldurulmasına ses çıkarmayıp bu işlemin doğal sonucu olan atılmalara yüklenmek, kıyametler koparmak, en hafif deyimle saflıktır. **Atılmalar zorunlu ve gereklidir.** Eskiden üniversiteye giremediği için kahvelere "takılanlar" şimdi de anfilerde oturacak yer bulamadıklarından kahvelere "takılıyorlar". Bu içler acısıdır, çünkü üniversitelerimizde, bırakın üniversite düzeyini, lise düzeyinde bile öğretim (eğitim değil) yapılmıyor demektir.

II

İkinci eleştiri ise YÖK'ün özerkliği yokettiği savında en somut anlatımını buluyor ki, yanlış bir sav bu. YÖK üniversite özerkliğini YOK ETMEMİŞTİR. Tersini söylemek, gerçekleri ya görmemek, ya da bile isteye çarpıtmaktır. Çünkü bir şeyin yok edilebilmesi için önce var olması gerekir. Bizim üniversitelerimizde özerklik, en azından bu yazıyı yazanların düşündüğü anlamda, hiç bir zaman varolmadı.

III

İşe ta başından başlamak en iyisi. Batıda bir aydıntakım (intelligentsia) vardır, ve bu kesimin de iki bin beş yüz yıldır zaman zaman örtülü kalmasına karşın değişmeyen bir tavrı: yalnızca gerçekliğe angaje olmak.İlk örneklerini Sokrat ve Aristo'da bulabileceğimiz bu tavır, Ortaçağ boyunca kendini tek tek gelişen olaylar biçiminde gösterir; Johannes Scotus'un akılcılık ve özgür istemi sonuna dek savunuşu, Abélard'ın onurlu başkaldırısı, Giordano Bruno'nun yakılmasına neden olan savları gibi. Verdiğimiz üç örneğin de ruhban sınıftan çıkma oluşu dikkati çekecektir. Gerçekten de başkaldırının, zaman zaman ve görünürde birbirinden bağımsız tek tek vakalar halinde ortaya çıkışının nedeni büyük ölçüde ideolojik eğitimle bilimsel eğitimin bütünleşmesi, yani bilimadamlarının ideolojik yönden "sağlam" oluşlarıdır.

Ama bu "sağlam" yapı ekonomik gelişim karşısında ne kadar direnebilirdi ki? Yeni gelişen bir sınıfla çıkarlarını bütünleştiren, bütünleştirmek zorunda da olan aydıntakım, bir kesim olarak, üniversitelerin denetimini eline aldı. Sonra sanayi devrimi geldi, ve onun ardından da günümüz dünyası.

IV

Üniversitelerin iki temel işlevi vardır: eğitim ve bilim üretimi. Bu işlevler ancak üniversitenin içyapısı dünya ve uyum koşullanna uyum sağlayabilecek bir dinamizmi yakalayabilmişse hakkıyla yerine getirebilir. Yapının dinamikliği planlı ekonomide de, serbest piyasa koşullarında da sağlanabilir. İlk durumda üniversiteler bilimsel araştırmalarıyla planı doğrudan etkileyebilirler. İkinci durumda da gelecekteki eğitilmiş insan gücü gereksiniminin öngörülmesi ve eğitimin anılan gereksinimi karşılamaya, "piyasayı doyurmaya" yönelmesi gerekir. Örneğin "kalkınma" dönemlerinde mühendislik eğitimi ve teknolojik gelişimi kamçılayarı bilimsel araştırmalar önem kazanır. "Bolluk" dönemlerinde ise pazarlama eğitimi ve iktisat politikasının sosyopsikolojik yönü ön plana çıkar. Serbest piyasa koşullarında üniversiteler gelişimin gelecekteki uğraklarını kestirip buna göre davranmak, ya da batmak durumundadırlar.

V

Bu noktada biraz geriye ve biraz da doğuya gidelim, Osmanlı toplum yapısında bilimin yerine kısaca bakalım.

Osmanlı aydıntakımı, ancak idealist düşünce akımları içindeki anlamıyla "var"dı, uzun süre, yani bir ruhban sınıfı olarak ulema denilen bu ruhban sınıf özellikle 16. yüzyıl sonundan beri pratikte özerktir. Toplumun iç yapılan gereği bu özerklik biraz kısıtlıdır, örneğin her sözü yasa olan hükümdarın dilediğini anında öldürme yetkisi vardır. Ancak bir-iki özel durum dışında bu yetkinin kullanılmadığını, ulemadan birini mahkum etmek hakkının geleneksel olarak ulemaya tanınmış olduğunu görüyoruz. Ulemanın yüksek düzeyli yöneticileri de çok kesin bir hiyerarşi içinden çıkar ve siyasal erkenin müdahale gücü son derece kısıtlı kalırdı.

Tanzimat döneminde ulema denetiminde olmayan okullar ortaya çıktı. Ancak bu durum ulemanın etkisini yitirmesi anlamına gelmeyip, sözü edilen kesimin kategorik bir genişlemesine tekabül etmektedir. Nitelikçe pek değişmemekle birlikte, Batılı anlamda memur yetiştirme işi de bu genişlemiş kesimin sırtına yıkılmıştı şimdi. Ulema yeni duruma göre dış görünüşünü değiştirdi, ama kemikleşmiş iç yapısını değiştirmedi, değiştiremedi. "Özerkliği"de (II. Abdülhamit dönemini bir yana ayırırsak) sürdü.

VI

Elbette "yalnızca gerçekliğe angaje olma" tavrını sürdürmeye çalışan *'aydın takım'*a gerçek (gelişimin bilimsel kurumları araştırmalarında seçmeci davranmaya zorlayan "yap ya da bat" gerçeği) çok acı gelecek ve kavranamayacaktı. *'Çiğ'* gerçek, Fransız aydınlanmacılığıyla Alman Düşünceciliğini birleştirmeye çalışan Krausizm gibi bir takım eklektik düşünülerin devekuşu kanatlarının altına gömüldü. (Bireşimin "doğal" sonucunun eğitimi insansal etkinliğin en önemli alanı olarak görmek ve bağımsızlığını savunmak olduğunu söylemeye gerek var mı!) Böylece pratikte zaten varolan tuhaf bir özerkliğin ideolojisi yapılmaya başlandı. Tuhaf, çünkü öğrencileri dıştalıyordu bu özerklik ve *'aydıntakım'*ın *'barınağı'* olan üniversitelerin yöneticilerini bu kesimin 'asil" üyelerinin -yani öğretim üyelerinin- seçmesini öngörüyordu.

Tuhaf, çünkü *'ekmeklerini'* en açık tanımıyla bir ilişki olan devletten ya da serbest piyasadan *'çıkarmak'* durumunda olan öğretim üyeleri için bu özerkliğin ne derece anlamlı olduğu

tartışma götürürdü (bugün de götürür)

Tuhaf, çünkü bilimin üretilmesinde zorunlu bir devre olan *'günlük yaşamdan uzaklaşma'* yı mutlaklaştırıyor, günlük yaşama onu zenginleştirmek için yeniden dönmeyi, yani bilimin asıl amacını gözardı ediyordu.

Gerçek bir özerklik değildi sözkonusu olan, küçük burjuva ideolojisinin sonucu göstermelik bir olaydı yalnızca. Özerklik adına *'aydıntakım'*ın "asil" üyeleri hüküm sürüyordu koltuklarda ve bunların "saltanat programlarını" da kampüsün dışındaki dünya, bu dünyada varolan ilişkiler belirliyordu. Sözkonusu iktidarın demokratik istemler karşısında ne derece hoşgörülü olduğuysa, 60'lı yılların savaş boyutlarına varançatışmalarında kendini gösteriyordu. Oysa öğrenciler yalnızca *'özerklik'* istemekteydiler, daha *'demokratik'* bir özerklik!

VII

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin *'aydıntakımı'* Osmanlı üleması içinden çıkmak zorundaydı ve üniversitelerde zorunlu olarak Osmanlı ülemasının tutucu içdinamiksizliğini sürdürdü. Şimdi affınıza sığınarak bir klişe kullanacağız; "bizim toplulumuzda" diye bir cümleye başlıyacağız. İster tam oturduğu için söylemişler deyin, ister alanı daraltarak paçalarını kurtarmaya çalışıyorlar diye düşünün, kullanacağız bu kalıbı. Cümle şu: Bizim toplulumuzda Cumhuriyetten bu yana üniversitelerde yapılan her türlü düzenleme üniversitelerin dışında planlanmıştır. 1933 düzenlemeleride, 1946 düzenlemeleri ve 1960 yasaları da böyledir. Doğaldır ki, 1971'de ve 1981'de de düzenlemeler yapılırken kimse üniversiteye danışmayacaktı, danışmadı da. 46 düzenlemesi üniversitenin talebi ve zorlamasıyla değil iktidarın üniversiteyi dönemin koşullarına uygun hale getirmek isteğinin sonucu olarak gerçekleşmiş ve üniversite içindeki hantal, tutucu kürsü sistemi hiçbir değişikliğe uğramaksızın kendi dışından gelen düzenlemeleri kendine uydurmuştur. Ne özerk ne de gayrı özerk olduğu dönemlerde üniversitelerde bilim üretiminin gerçekleşebildiği (bilimsiz teknoloji transferinde üniversitelerin hiç kusuru yok mu?) ya da eğitimin öğretim olmaktan kurtarılıp araştırıcı, katılımcı düzeye yükseltilebildiği savlanabilir. Özerklik, bilim üretimi için, bilimsel eğitimin sağlanması için gereklidir ve bunlar gerçekleşmediğinde "lüks" olmaktan öteye gidemez. Ama, özerklik yalnızca ve yalnızca dekanların ve rektörün üniversite öğretim üyelerince seçilmesi anlamına gelir derseniz o zaman söyleyecek pek sözümüz kalmaz; ancak dilimizin ucuna gelmişken şu soruyu sormadan da duramayız, varsın boğaz dokuz boğum olmayıversin bir kerelik. Acaba rektörler ve dekanlar atanmayıp seçilselerdi -deyinki 1982'de- çok farklı insanlar mı olacaktı rektör ve dekanlarımız?

VIII

Yedinci bölümde öne sürdüğümüz savlar pekçoklarına "aşırı sivri" gelebilir; öyledirler. Üniversitelerimizde uzun bir süredir varolan, giderek artan sayıda varolan yeni bir aydın tipini "ıskaladığımız" söylenebilir; öyle değildir.

Uzun, çok uzun bir süre aydınlarımız kafalarındaki yapıyla varolan arasındaki bağıntıyı kuramamışlar sonuçta ortaya yozlaşmaya mahkum yasalar çıkmıştır. Bir dolu uygulamada *'İspanya'daki şatolar'*a uygun düşmediği için yerilmiştir. 1933 düzenlemeleriyle üniversitenin Bakanlığa bağlanması bu ikinci küme içindeki uygulamalara tipik bir örnektir. 1946 reformu da ilk kümeye.

Özerklik herhangi bir iktidarın siyasal tercih sorunundan ötede bir şeydir. Üniversiteler toplumun genel dinamiklerinin ve iç yapılarının zorlamasıyla özerk olabilir ancak.

1946 reformu, 30'lu yıllarda dış alımına gidilen yabancı profesörlerden Hirsch ile siyasal iktidarın isteği sonucu gerçekleşmiş ve kürsüler, bunu kendi çıkarlarına yontmuşlardır. Bilimsel araştırma yapmak isteyen bir öğretim üyesinin/görevlisinin dün kürsü başkanına hoş görünmesi gerekiyordu. 1933'de Bakanlığa, şimdi ise YÖK tüzel kişiliğinde "şirin" bir zata. Elbette, özellikle toplumsal bilimlerde araştırma yapan bir öğretim üyesinin kendi kürsü başkanına şirin görünmesi YÖK'e şirin görünmesinden çok daha kolaydı (öğretim görevlileri zaten kalmadığı için sorun yok); ama araştırma yapabilmeyi şirin görünmeye bağlayan anlayış, üniversite sistemi içinde baba oğul profesörlere o zaman da yol açıyordu, şimdi de yol açıyor. Bir takım ayrıcalıklı uygulamalar geçmişte vardı, şimdi de sürüyor. Gerçekten çok şey mi değişti?

YÖK üniversitelerde "hizipleşme"yi bir "hizbi" üniversiteden atarak yok etmiştir, doğru, ama rektör seçildiklerinin ertesinde öğretim üyelerine "teveccühlerinden" ötürü teşekkür eden aynı yüzler sunmuyor mu YÖK'e bu "hizbin" üyeler listesini? 1946'dan 1960'a dek uygulanan özerklik üniversitelere çok şey kazandırdı da 147'ler olayında yer yerinden mi oynadı? "Özerk" üniversitelerde polise kovuşturma yapma hakkını tanıyan 1971 düzenlemelerinden önce zaman zaman rektörler çağırmadı mı kolluk güçlerini üniversiteye? (Bugün "sosyal demokrat" bir partinin yöneticiliğini yapan bir zatı analım, yeter).

Kendini "ilerici" ilan eden, ya da bazı dönemlerdeki davranışlarından ötürü başka çevrelerce bu sanın yakıştırıldığı kişilerden pek çoğu, öğrencinin karşısına düğmesini iliklemeden çıkmasını hazmedemiyorsa, devletin tersini söylediği bir durumda "üniversite zengin okuludur, fakir olan çekip gitsin" diyebiliyorsa, kendine asistan olarak "sonradan çıkıp kulağı geçemeyecek" kişileri seçiyorsa, elde etmek için hiç bir çaba göstermedikleri özerklik, bu zevata hak değildir.

IX

Şimdi el elde, el başta; ne idari, ne mali özerklik, hepsine hak getire. Kara kara düşünüp duralım demiyoruz; özerkliği üniversiteler için yaşamsal bir zorunluluk durumuna getirmek için çaba harcamamız gerektiğini söylüyoruz. Siyasal iktidara YÖK'ün yanlış uygulamalarını yana-yakıla sayıp dökmek, bu kurumun kaldırılmasını istemek, 80 öncesinin "malul" özerkliğini getirmemelidir.

Günümüzde herkes özerklik için aşamalı bir mücadeleden, dolayısıyla 1980 öncesi "özerkliği" geri getirmekten yana görünüyor. Pratikte gerçekleşecek olan belki de budur. Ama yine de radikal isteklerle ortaya çıkmamız gerektiğini savunuyoruz. Bizce bir kurum olarak üniversitenin özerkliği, öğretim üyesinin/görevlisinin, öğrencinin ve personelin yönetimde söz sahibi olması demektir.

Nicolas Pocaroff (Bulgaristan): Büyük ödül.

TİLKİ KUYRUKLARI VE BUKALEMUNLAR

Ünal Dinçkök

Ahmet Bey, davulun fişini taktı, beyaz ışıklı ferman odanın içine kadar ulaştı. X sayılı fermandır.
Bundan böyle her kimkü kravat takmaya, bulucin giye, bıyıkları dudaklarının kenarlarından taşa, Fizan'a sürüle. Kimkü sakal bıraka, fazla süslene, huzura düğmesi açık çı a, gayri kendi bile. Saçlar enseyi geçmeye, yürürken kollar sallanmaya, ayaklar kalkmaya, yemek yerken ağız açılmaya, uyurken gözler kapanmaya, konuşurken dudaklar kıpırdamaya ve ses çıkmaya.
Kimkü bunlara uymaya, anası bellene
Fe Süphanallah çekti Ahmet Bey kalktı yatmaya gitti.

Hüseyin bir süreden beri gazetelerde bir gariplik sezinliyordu. Ama bugünküler iyiden iyiye gariptiler.
Hitler'in yatak odası aynası yaptığı basın toplantısında "Hitler yatmadan önce kendisine bakıp perçeminin ona çok yakıştığını söyler, sonra uykuya dalardı" dedi.
Mussolini, saçları bitmeye başlayınca, İtalyanlara kafalarını kazımalarını emretti.
Big Brother, "Kestirin şu sakalları, bu ne hal" dedi.
Hüseyin gazete başlıklarını şaşkınlıkla okudu.

Dışarı çıktığında Dayı Recep'in sesini duyar gibi oldu "Anan gibi saç uzatacağına baban gibi bıyık bırak lan" İrkildi!
Saçları uzuncaydı, bıyıklarının uçları hafif aşağıya sarkık. Bunları düşünürken okulun kapısından girmişti bile. Merdivenlerde Can'a rastladı. Can birden kükreyiverdi.
"Bu ne biçim saç oğlum, bunlar ne biçim bıyık"
"Halkımızın saçları kısa, bıyıkları postur; sen halka nasıl inersin?"
Yanındaki bir kaç kişiyi de göstererek
"Biz halkız" dedi.
Hüseyin usulca sıvıştı oradan, doğru berbere; saçlar, bıyıklar kırpıldı; bir de sinekkaydı traş.

Ertesi gün Hüseyin kendinden emin geldi okula.
"Ooo, bu ne şıklık, hayrola, düğün mü var?" dedi Can.
Hüseyin boynu bükük, sessizce bakakaldı.
Üç-dört gün uğramadı okula, traş olmadı, eski püskü bir şeyler uydurdu üstüne; doğru okula.
"Sen kendini iyice dağıtmışsın, hippiliğe mi başlıyorsun yoksa?" dedi bu sefer de Can.
Hüseyin uğramadı okula ondan sonra, uzun seneler uğramadı.

Son yolu düştüğünde "sakallı okula girmek yasak, hani kravatın" dedi kapıdaki görevli.
Hüseyin ne yapıyorsun şimdi...
Can bu aralar reklamcı, "Nesu modern bayanın tutkusu" diyor.

Jale saçlarını Punk yapıyor.
Fadime kapıda peruk takıp üniversiteye öyle giriyor.
Hasan kravatı cebine takıyor.
Ünlü şarkıcı Cenk, "Kimsenin kıllarının özgürlüğünü kısıtlamaya hakkı yok" diyor.
Bay Prof. "Robinson'un özgürlüğü kısıtlandığı için kılları özgürleşebilmişti, benimse kıllarım özgür diye fakülteye girmem yasaklandı" diyor ve ekliyor:
"Keşke Kraliçe Hoçepsut bizim dekan olsaydı"

Erkeklik şanı bıyığının uçları kırpık Ali Usta Hoçepsut'u pek bilmiyor ama personel şefinden çekiniyor, ya etek traşı kontrolü yaparsa diye.
Kenar mahalleden Hatç'anım saçlarını çok seksi bulduğundan sokağa başörtüsüz çıkmıyor.
Bitli saçlar, düz, kıvırcık, dalga dalga saçlar
Rüzgarda savrulan
Sakallarımla karışan saçlar
Bu kadar mı korkutuyor sizleri
"Harikaydı bu Hair" diyor Ceren
Müdür Bey Bay Memurun dikkatini çekiyor 'kıyafet hususunda'. Arkasıdan bir de ihtar.
Bizim Cavit Bey Tarzan'a bayılıyor oldu olası. 'Aşkolsun adama" diyor, "Vahşi mahşi, üstte başta yok ama her sabah sakal traşını oluyor. Aşkolsun doğrusu."
Ceyn de yerlilere ithal malı traş bıçağı satıyor.
Bakırköylü Hayri "Ben biliyorum abi" diyor.
"Neyi" diyorum
"Şu sakal meselesini canım, yani niye yasak olduğunu"
"Niyeymiş"
"Sen hiç aşağı tükürsen sakal yukarı tükürsen bıyık sözünü duymadın mı"
"Duydum. Ne olmuş"
"İşte ondan. Herşeyde olduğu gibi bunda da özgürlük verildi insanlara. Kes bıyığı sakalı, ister yukarı tükür, ister aşağı. Ne özgürlükçü ülkede yaşıyoruz be, helal olsun, değil mi abi! Tükür tükürebildiğin kadar, tükür tükrüğün kuruyana kadar. Özgürlük diye ben buna derim işte yalnız dosdoğru tüküreyim deme, yine de belli olmaz"
"Haklısın" diyorum

Ayrılıyorum, yürürken aklıma Hüseyin geliyor; bu aralar aşıkmış, sevgilisinin saçları Mireille Mathieu'ya benziyormuş.
Şiirler, öyküler yazıyormuş Hüseyin
Kimbilir, belki de bunları o yazmıştır.

EĞİTİM ÜRETİM İÇİN Mİ?

Süha Oğuzertem

'Eğitim üretim içindir' şeklinde biçimlendirilen görüş bugünkü üniversite öğrencilerinin ilkokul yıllarına, ülkemizdeki toplumcu düşüncenin de çocukluk yıllarına rastlar. Her nedense rakipsiz bir görüş olagelmiştir bu; kökleri, 'köy çocuklarını köyden koparmadan batılılaştırma' yıllarına uzanır ve en azından bu bile sloganın herkesçe savunulabilir bir masumluk taşıdığını gösterebilir. Bu yazının amacı da bu yerleşmiş düşünceyi sorgulamak ve ne tür aksaklıklar içerdiğini sergilemeye çalışmaktır.

'Eğitim üretim içindir' formülü eğer insanlık tarihinin kuşbakışı izlenmesi sonucu ortaya çıkmış bir genelleme, yani "İnsanlar ilkçağdan bu yana üretim amaçlarıyla eğitim yapmışlardır," şeklinde bir saptama ise, doğal ki bu genel olarak doğrudur: resmi eğitimin amacı üretimin gereklerine uymak, eksiklikleri gidermektir.

İlkel kabileden şehir devletine, antik demokrasiye geçiş aşamasında eğitimin birinci sırada önem verdiği fiziksel güç yerine zihinsel güce bırakmıştı. Çünkü ticaret yapabilmek için insanların güçlü pazulara sahip olmaları gerekmiyordu. Ama fiziksel güç yine de bugünkünden çok daha fazla vurgulanıyordu. Diğer yandan ortaçağın karanlık yılları boyunca herkesin toplumdaki yerini bilmesi üzerinde titizlikle durulmuş, tanrıdan serfe uzanan varlık zincirinin bozulmaması istenmiş, dünya merkezli Ptolemy sistemi ve Aristo genellemeleri geçerli sayılmıştı; eğitsel alanda Skolastik, üretimin yapısına son derece uygundu. Daha sonra Rönesans'la insanın dikkati gökten yere, kendine yöneldi ve bilgi nesnelleşme sürecine girdi. Çağın parlak kişiliklerinden Bacon tümevarım yöntemini doğa bilimlerine de uygulayarak bilimsel bilginin de temellerini attı. Bacon'a ilerde dönelim. Daha sonraları Rousseau, **Emile**'de, "Buyurmak eğitim sözlüğünden çıkarılmalıdır," diyerek geçmişle arasına kalın bir çizgi çekti. Osmanlı İmparatorluk'unda medreseler deney ve gözleme itibar etmeyip skolastiğe sarıldılar ve pozitif bilimlerde güdük kalındı. Atadan kalma yöntemlere bağlı okullar, ezberleme, yineleme ve aktarınayı çok iyi becerebilen, yetke karşısında boynu kıldan ince, katıksız müslüman, sadık kapıkulları yetiştiriyordu. Genelde de yetişenlerin aşırı olmayıp ortayı bulmaları, büyükler konuşurken susup oturmaları, eteklerini toplamaları ve fazla gülmemeleri istenegelmişti. Kuşaklar boyu bu ağırbaşlılık özendirilmiş, yeterince kavruk kişilikler de yetki ile ödüllendirilmişlerdi. Görüldüğü gibi (bugüne dek uzanan) bu eğitsel ilişkiler de zamanın üretim yapısına son derece uygundu. Bir örnek olarak dayak, toplumsal ilişkilerimizde hâlâ geçerli bir eğitsel yöntemdir. Baba, anneyi ve çocuğu döver, anne çocukları döver. Ve dayak resmi eğitim sistemimizde de vardır. Kalkacaksa da önce burada kalkmalıdır ki eğitim öncülüğü ortaya çıksın. Ama şu anda evde ana-babanın dövmediği çocuk okulda öğretmen tarafından dövülebilmektedir. Aynı şekilde yakın geçmişte acısını çektiğimiz gibi, psikoloji, sosyoloji, tarih vb. eğitimi görmüş kişilerin beğenmedikleri düşüncenin sahibine karşı asgari bir hümanizmadan bile yoksun davranışlarda bulunabildiklerini gördük. Bu davranışların kökenleri de üretimdedir. Geçmiş ve bir ölçüde bugün de yaşadığımız üretim biçiminin 'kaba gücü' paradan göreceli olarak bağımsız varlığını sürdürmektedir.

Bugün varolan eğitim de bazı ileri ve geri özellikleriyle aşağı yukarı ülkenin yapısına uygun düşmektedir. Kur'an kursları modası geçmekte olan bir ideolojiyaşam biçimini korumaya çabalarken endüstri mühendisliği gibi dallar da ülkede henüz az sayıda işyerinin gereksinim duyduğu elemanlar yetiştirmektedir. Bu ikilik kaba hatlarıyla üretim ilişkilerinin iki boyutuna karşılık gelmektedir. Öte yandan son yıllarda yaygınlaştırılan Anadolu liseleri nitelikli eleman yetiştirmeyi amaçlarken YÖK sistemi de eğitimi pratikleştirmeye yönelmektedir. İşte çok genel hatlarıyla eğitim ve üretim.

'Üretim için eğitim'e örnek olarak köy enstitüleri verilmekte, bununla da daha çok yol yapmak, köye su getirmek gibi etkinlikler vurgulanmaktadır. Burada 'üretim' sözcüğünün dar, sınırlı ve yüzeysel olarak ele alınması söz konusudur. Oysa üretimden kasıt yalnız maddî olmamalı, sözcüğün getirdiği bütün ilişkiler ve dolaysız yansımalar da tartışma konusu yapılmalıdır. Herhalde bir zamanlar 'üretim' sözcüğünün her kapıyı açacak tılsımlı bir anahtar olduğu düşünülmüştü. Oysa doğal olan insanın üretim yapması ve bugüne kadar da bu amaçla eğiim yapagelmiş olmasıdır. Garip olan bazı toplumcuların eğitimin mevcut üretime uydurulmasını istemeleridir.

Eğitimi üretime uydurma çabası toplumculuk değil, en iyi olasılıkla sosyolojizmdir. Hem de pek klasik türünden. İnsan başkaldırdığı ölçüde değil de topluma uyduğu ölçüde insanlaşıyorsa, tam da Fransız Devriminin getirdiği bireysel özgürlüğe karşı çıkan Compte'un yanına düşeriz ki o zaman özgürleşmek için kurallara uymamız, eğitimimizi de ona uydurmamız gerekir. Tartışmasını yaptığımız düşünce de zaten bunu önermektedir: kurallara uyulması!

Yukarda değinilen Bacon'ın, bilginin doğa üzerinde egemenlik demek olduğunu vurgulaması tartışmamız açısından birincil öneme sahiptir. Francis Bacon insan bilgisinin (bugün bilim) doğayı tanıyarak değiştirme gücüne sahip olduğunu ve bilginin bu anlamda egemenlik olduğunu dile getirmişti. Artık o noktadan, bil-

ginin dönüştürücülüğü saptandıktan sonra varolan üretimin gerekleri için eğitim yapmayı savunmak en iyi olasılıkla köy romantizmine karşılık düşebilir. Bu durumda üretimin yapısını dönüştürmeyi düşünmezsiniz ama okul yapmayı, kanal kazınayı düşünebilirsiniz. Bu da eski yapıyı iyileştirme yolunda bir çabadır. Enstitüler deneyinin başarı oranı ya da başarısızlık nedenleri tartışılabilir ama biz eğitim anlayışına dönelim.

Düşüncenin değiştirici, dönüştürücü gücünü kabul ediyorsak eğitim alanı da bu dönüşümün motoru olabilecek en uygun ortamı ve olanakları hazırlar. Böyle bir anlayışla eğitim , varolan üretime uymak şöyle dursun, seçenek dizgeleri, yaklaşımları, kuramları tartışan ve topluma öneren, önerilen doğrultuda girişimleri başlatan bir yapı olur. Yani eğitsel alanda düşünce ve uygulama her zaman toplumun geriye kalan pratiğinden ileride (ve farklı) olmalıdır. Çağdaş eğitim ve özelde üniversite anlayışıyla bağdaşan da budur. Günümüzde üniversitelerin düşünce üreten özerk kurumlar olmasının önündeki engel ise bunun tam tersi doğrultudaki anlayıştır. Öte yandan son yıllarda oyunu kurallarına göre oynamaya başlayan anlayış 'politeknik' kavramının ülkemize uyarlanmasında ve bu yönde uygulamaların başlatılmasında hiç bir sakınca görmemektedir. Nitekim aynı anlayışla köye yol yapan enstitüler açılabilir, tıp eğitiminde pratisyenliğe yönelinebilir, meslek seçiminin ortaokul düzeyinde başlaması özendirilebilir. **Bugünün** doğallığı içinde olması gereken de budur. Ancak bunlar hiç bir zaman öze ilişkin bir değişiklik getiremez. İnsanları yalnız üretim için eğitmekle üretim yapabilecek kadar eğitmek arasında hiç bir fark yoktur. Bu, "Siz üretiminize bakın, üst tarafında karışmayın," anlayışıyla pekâlâ barışır. Bu da geleneksel katılım ilişkilerine hiç bir yenilik getirmez, ailedeki baba-oğlu; mektep'teki 'hoca' 'talebe' ve işyerindeki usta-çırak ilişkisi olduğu gibi korunur.

Bu süreçte bilgi yinelenecek bir amaçtır. Hemen bütün aşamalarda belleğe dayanması bakımından Osmanlı eğitsel sistemiyle arada uzun boylu bir ayrım yoktur. Oysa bilginin sonu yoktur ve bilgilenme dönüştürücü bir süreç, bilgi de bir araçtır. Bu tür bir yaklaşım üretimde değişiklik gerektirir ve öz bakımından ayrılır. Burada eğitim bir 'terbiye etme', 'ehlileştirme' düzeneği olmaktan çıkar ve insanı **aydınlanmaya götüren bir süreç** olarak ele alınır.

Aslında 'eğitim üretim içindir' anlayışı, olması gereken ilişkiyi tersinden ele almaktadır. Yeryüzünde en son amaç insanın düşünce yapısını ve etkinliklerini üretime göre uyarlaması değil, tersine, üretimi kendi insanî yetkinleşmesi, yani daha geniş açılar elde etme ve kendini donatma, aydınlatma sürecine uydurmaya çalışmasıdır. Yeryüzünün nesnesi insan bunu yapabildiği ölçüde giderek dünyanın öznesi olmaktadır. Nesneyi, yani kendimizin de kısmen içinde bulunduğu doğayı belirlemek istiyorsak eğitimi üretim amacıyla değil, üretimi eğitim amacıyla yapmalıyız.

Süregelenden farklı olan, insanların 'işin üst tarafı'na da karışmalarını amaçlayan, bunu özendiren, değişik seçenekler arayıp gösteren bir dizgedir. Burada amaç varolan üretimi gerçeklemek değil, o anki üretimin yapısını ve sınırlarını kavrayıp bunu aşacak bakış açılarının kazanılması, dolayısıyla varolmayan üretimi, olması gereken dizgeleri gerçeklemektir. Buna kısaca GELECEK İÇİN EĞİTİM diyebiliriz.

BİR VEFATIN HATIRLATTIKLARI

17 teşrinisani 1311 / bir debdebe, bir saltanat yayılırken o konağın mahreminden / halayıklar, cariyeler mübalağa yorulurlar / hazine-i hassadan müdür mehmet hulusi gelen günle gülmektedir bahtiyar / ah muhabbetin hasına layık bitkin zevce, ah katılasıya ağlayan ayşe naciye / bir kayıt düşmüştür soyağıcına çamlıcadan / "paşa babam söylesene niye büyür evlatlar? buluğ benliğimi esralır hemen niye?" / "çocukluk o kaygusuz günler nerde? neden salıncaklar uzak bir alemde?" / keyif kahvesi, burulan bıyık, osmanlıca-fransızca yayınlar / "ne esaslı herif doğrusu şu kayzer" / lakin mehmet hulusi endişelidir / "karmakarışık devran, acep memlekete neyler jöntürkler, ittihat-terakki falan" / jurnal, takip, eziyet, sürgün, zindan, idam / lebaleb doludur yemen, taif, fizan / "anlıyamıyorum" der ulu hakanın medyunu şükranı / "anlıyamıyorum; ikbal, dersaadet cümle vatanpervere açık değil mi?" / "niyedir öyleyse bu fesat, bu fitne niye?" / 1908 bir devrin döndüğü andır / hürriyetin istibdata galebe çaldığı milad / "gönüllerinde alafranga hürriyet hevesi bir avuç genç" / "abdülhamitsiz neyler bu mülk, allahım neylerim ben?" / "nafile payitahtta artık durulmaz, ne yazık zannımca bu millet adam olmaz" / mehmet hulusi tayindir yemene, validir,yani kisürgün / "bir avuç komitacıya kukla mı olacağım ben?" / devlet ricaline hizmet devri kapanmıştır / çatalcada o gönüllü inzivada ayşe naciye / henüz boy veren göğüsleriyle mezalime aşina / kara kanlı bir buluttur bulgar, affetmeyen bir afet / bir cemaatin bir kıtadaki cümle mülkü, namusu / üç neslin bohçasında, kuşağında, koynunda ve belki en hassas noktasında / yanyanadır, üsüste / hayvanlar ve ölülerle / "allahım nasıl dayandık bütün bunlara?" / istanbul ufuktadır, çok şükür menzildedir emniyet / mecalsiz yaşlı katarlar kusarlar o güruhu / o vebadan beri bu belde, o yangından / böyle çaresiz olmuş muydu, böyle acılı? / ve yetim ayşe naciye bir konakta sığıntı / kaç ihtimalli muamma bu, ne esaslı çetrefil? / ümrandan sefalete o köprüleri kim kurar? / kimdir çöküşün yolcuları, yoksulluğa koşan kim? / sonra her şey çok mu hızlı yaşandı? / mazi bu asırda adeta dört kanatlı bir atlı / sormaz mı ayşe naciye; saadet niye yetimlere yasaktı? / onca yokluk ayşe naciyeyi tüketmez / bilakis o verdikçe zannınca zenginleşir / fedakarlığın mükafatını kim görmüş ki kadınım? / artık sonrasını anlatsam da nafile... / . . . . / çamlıca bir devrin son perdesinin indiği yerdir / çamlıca eski osmanlıların göçtüğü belde / "makası göğsüne, ayakkabıları kapıya koy, burnu dışarı baksın" / "adettir" / o gece çatı mı çatırdadı, çerçeveler mi zangırdadı? / o kediler; sarı, kına, leyla, çıldıran fır dönen kediler / hayvanlar var oluşun ve yok oluşun bir boyutuna eşref-i mahlukattan daha mı vakıf ne? / "evliyalar, enbiyalar bekleyin geliyorum aranıza" / son osmanlı hanımefendisi mehmet hulusi kızı ayşe naciye hayattan ıskat olmuştur / 22 ocak 1984 /

ziyaver şencan

BİR ŞAİR CİNAYETİ DAVASI

I.
Bir şiir şairini öldürdü :
Çok hüzünlü ve kederli bir şair
bir gün
daktilosunun başına oturup
çok hüzünlü ve kederli
bir şiir yazdı.
Daha sonra,
yağan yağmurun türküsünü
dinlemeye başlayan şair
uyuya kaldı.

Sabah arkadaşları tarafından
böğrüne saplanmış bir bıçakla
ölü bulunarak adli morga kaldırıldı.
Yanında, hemen yerde duran şiir
baştan aşağı kan içindeydi.

II.
Şair cinayeti soruşturması başladı :

"Bir deniz kıyısında bulmak isterdim seni
mavi ve koca bir güneşle birlikte.
(Martılar da olabilir istersen)

Oysa seni hep
güneşin bulutlarca katledildiği
denizin hüzünden ve yalnızlıktan
gıpgri kesildiği kıyılarda buldum ben.
(Martılar var mıydı, bilmiyorum)"
kimlikli şiir ilk sorgulamasında
suçunu itiraf ederken
bir suç ortağını da açıkladı.
yapılan baskın sonucunda
maktul'ün çalışma masasında yakalanan
Ahmet Telli'nin Hüznün İsyan Olur
adlı şiir kitabı
gözaltına alındı.

III.
Şair cinayeti ile ilgili soruşturmaya devam edildi :

Arkadaşı ile birlikte
işlenen suçu kabul eden kitap
tutuklanarak cezaevine konuldu.

Savcı, iddianamesini hazırlayarak
mahkemeye sundu.

IV.
Şair cinayeti duruşması başladı :

Cinayeti tümü ile kabul eden
ve hiç bir hafifletici nedenleri
olmadığını söyleyen iki sanık
öldürme kararını üçüncü bir şiirle
birlikte aldıklarını bildirdiler.
İtham edilen şiirin mahkemeye getirilmesi
ve dinlenmesi için
duruşmaya ara verildi.

V.
Şair cinayeti duruşmasına devam edildi :

Aşağıda açık kimliği bulunan
Şairin el yazısı ile yazılmış şiir de
arkadaşları gibi suçunu kabullendi.
"Hüznün isyan olur'sa bir gün
kat, birleştir benimkine.
Hüzün isyanı doğursun
İsyan sevdayı
Ve sevdalanıp yüzlercesine
yıkıp duvarlarını
bizi kuşatan tüm çemberlerin
çıkalım güneşi yeniden yaratmaya"

VI.
Şair cinayeti duruşması karara vardı :

Yargıç jüriyi karar vermek için
çekilmeye çağırdı.
Bilindiği gibi, üç kaatil de
suçlarını kabul etmişlerdi.
Ancak jüri, yaklasık yetmiş iki saatlik
bir oturumdan sonra
zorlukla karara vardı.
Sonuç yargıca başkan tarafından
şöyle bildirildi :

"Biz, on iki jüri üyesi karara vardık.
.....
(Jüri kararının bu kısmının yayınlanması
Sansür Kurulu tarafından yasaklanmıştır.)

9 Aralık 1983 alpay filiztekin

"geçmişin tarihi"

Tarih, bildiğimiz gibi herzaman önyargılıdır. Çünkü, insanlar başka bir türün bağımsız gözlemcileri tarafından değil, diğer insanlar tarafından incelenmektedir.

Ortaçağlar boyunca bütün insanlar ortayaşlıydı. Kilise ve devlet birlikte çalışıyorlardı. Ortaçağ toplumu, keşişler, lordlar ve sörflerden oluşuyordu. Kesilip incelenmek üzere masaya yatırılmış bir ortaçağ insanının elimizde olmaması büyük bir kayıp. Çocukların ticarete başlamasıyla Avrupa ilk tüccarlar peydahlandı. Bazıları sabitken bazıları dolaşıyorlardı. Kentten kente sürterek kendilerini sergiliyor ve taşrada büyük panayırlar oluşturuyorlardı. Ortaçağ insanları saldırgandı. Adam öldürme cinayetten sayılmıyordu. Herkes birini öldürüyordu. İngiltere, Fransa'daki topraklar için bolbol giriştiği savaşları kazanarak ve kaybederek sona erdirdi. Haçlılar, (İsa'nın baba evi olan) kutsal toprakları müslümanlardan kurtarmak için Ortadoğu'ya askeri turlar düzenleyen hristiyanlardı.

1400 yılında yüzlerce İngiliz birbirine diklendi. Toprakçı ticaret sahipleri sınıfı ortaya çıktı. En sonunda Avrupa *'Kara Ölümü'* yakaladı. Veba, cinsel ilişki ve diğer vesairelerle bulaştırılabilmesi anlamında bir sosyal hastalıktı. Mikrop kapmış fareler tarafından limandan limana dolaştırılıyordu. Kara ölüm kurbanlarının boyunlarındaki kabarcıklar büyüktü. Veba İngiliz dilinin, İngiltere, Fransız ve İtalya'nın ulusal dili olarak ortaya çıkmasına neden oldu.

Ortaçağ sürüklenerek durdu. Rönesans mavilikler içinden süzüldü. Hayat, neşeyle dolup taştı. İtalya tombullaştı ve daha çok birey insanlaştı. Sağolsun Kuzey Avrupa, dünyanın geri kalanına daha yakındı. Bunun için Rum kellelerinin yuvarlanması gerekse bile, insan kendisini ve kardeşlerini ehlileştirmeyi kafasına koymuştu. Eğitim şıklığın bir parçasıydı. Sanat daha ilişkili bir düzeydeydi. Avrupa büyük sanatın kapılarından taştığı inanılmaz kiliselerle doluydu. Rönesans tüccarları çok güzel ve canlı gibiydi.

Gelenekler öyle baskıcı olmuştu ki, insanın geri ulaştığı **"pek de sosyal olmayan hayvan"** statüsünü aşma girişiminde ezilmeleri gerekti.

Kızgın bir Martin Luter 95 teokratı kilise kapısına çaktı.

Luthar, taolojik yeniden düzenlemeler için mutasyonu uygun görüyordu. Kalvinizm eski çağlardan beri en uygun dindi. Anabaptist kilise hizmetleri göçebeliğe yatkındı. Papalar, tabi ki, genellikle Katolik oluyordu. Keşişler kendilerini solucan olarak görmeye devam ettiler.Son Cizvit Papazı 19. yüzyılda öldü.

Rekormasyondan sonra savaşlar hem dış hem de pişti. Eğer İspanyollar Hollanda'yı alabilselerdi, Kuzey Avrupa'da İtalya, Burhindi, merkezi Avrupa ve Hindistan'daki pozisyonlarını güçlendirecek bir köprübaşı elde edebilir ve böylelikle Fransa'ya kuş atabilirdi. Alman İmparatorunun aşağı kanalı Fransızlar tarafından yıllar ve yıllar boyu bloke edildi.

14. Louis güneşin kralı oldu. İnsanlara silah ve yiyecek verdi. Sevmediği insanları hayatlarının geriye kalan kısmı boyunca kürek çekmek üzere darağacına yollardı. Kraliyet flört bakanı Vauban'dı. Rusya'da 17'inci yüzyıl, serflerinin bağlanması dönemi olarak bilinirdi. Rus soyluları yalnızca Büyük Peter'i eğlendirmek için elbiseler giyiyordu. Peter kazayla hükümetini insanlarla doldurdu ve Avrupa sınırları yakınında yeni bir başkent yaptı. Ortodoks papazlar hükümet antenleri oldular.

Aydınlanma çağı mantıklı bir zamandı. Volter başını Büyük Frederick'la belaya sokan *'Candy'* adlı bir kitap yazdı. Filozoflar henüz bilinmiyordu, ve en önemli problem dini bozgunla bozgunculuk arasındaydı.

Fransız devrimi olmadan önce bitmişti. Devrim, monarşik, cumhuriyetçi ve totoliter fazlardan geçerek Napolyon'da sona erdi. Napolyon'un sidik kesesiyle başı dertteydi ve çok gezgin ve kontrölsüzdü.

Teorik, eski nesillerin bıraktığı şeylerin bir kaydı, 1815 yılında başladı. Relatif olarak radikal olan 1815-1870 yılları boyunca Batı Avrupa kıtası bir ekonomik değişme dönemi geçirdi. Endüstrileşme İngiltere'de ısınma turlarına başladı. Problemler öyle karışmıştı ki bir milyon nüfuslu Paris şehrinde iki milyon kişi ipsiz sapsız dolaşıyordu.

Büyük İngiltere, USA ve diğer Avrupa ülkelerinin demokratik eğilimleri vardı. Orta direk yorgundu ve dinlenmeye ihtiyacı vardı. Eski düzen, yeni fikirlerin üstündeki kapağın hoplamaya başladığını gördü. Çartislerin hedefleri arasında *'evrensel oyy'* deme hakkı ve anol parlamento vardı. Oylama seçimlerle yapılacaktı.

Ufkun üzerinde yeni bir ulusal birleşmeler dönemi kükremeye başladı. İtalya'nın kurucusu Kont Gavur'du, Gavur Sardinya'dan zeki bir kuzeyliydi. Milliyetçilik İtalya'da başarılı oldu, çünkü milliyetçilik bir ordunun büyümesi demektir. 3,4 Napolyon Fransız tacına bindi. Napolyon 3, merhum ama büyük Napolyon'un canlı bir uzatmasıydı. Yeni Almanya buradaydı; gürültücü, cesur, vulgar ve gerçeklikle dolu?

Avrupa tepeden tırnağa kültürle köpürüyordu. Vahşi ama karısının onu yaptığı gibi metodlu olan Richard Straus, sapık ve kötülük dolu *'oyunlara'* daldı. Bunlarda tecavüz ve çocuk aldırma dramatize ediliyordu. Müzik gerçeklikle doluydu. Wagner müziğin efendisiydi ve insanlar onun katkısını unutmadılar. Öldüğü zaman oturağını tarihsel ilan ettiler. Başka ülkelerin de kendi sanatçıları vardı. Örneğin Fransa Çehov'a sahipti.

Birinci dünya savaşı 1912-1914 civarında çıktı. Almanya Fransa'nın bir tarafındaydı ve Rusya'da diğer tarafında. Savaşlarda insanlar öldürülür ve ondan sonra insan artık insan değil kardeştirler. Barış Versig'de imzalandı. Barış görüşmelerine İngiltere'nin 1.bakanı George Loid katıldı. Başkan Wilson. Versig'de 14 tane tükenmezle vardı. 1937 Lenin Rusya'yı bulandırdı. Komünizm köylüler arasında azdı ve iç savaşın takım renkleri kırmızı ve be yazdı.

Almanya 1. dünya savaşından sonra yer değiştirdi. Bu Hitlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Almanya patolojik bir şekilde heyecanlı ve dengesizdi. Berlin her çeşit cinsel yoksunlukların uygulandığı dekadan bir başkent oldu. Büyük bir antisemantik hareket gelişti. Hükümet grupları tarafından **"tüm Yahudilere ölüm"** gibi çekici sloganlar kullanılıyordu. Hitler, Şili'yi Franco'yla bir çekişme üstüne silahlandırdı. Barışı isteyenler Sovyetlerin'in büyük kızılı tarafından körleştirildi. Bussolini temellerini 8000000 süngüye dayandırdı ve Hi Lee Selasiye'yi işgal etti. Almanya Polonya'yı işgal etti. Fransa Belçika'yı istila etti, Rusya da heryeri istila etti. Savaş, bir nükleer patlama Hiroşima'ya atıldığı zaman aniden sona erdi. İki dünya savaşında tam bir nesilin kökü kazınmıştı ve geride kalan ailelerine barışın parçalarını toplamak kaldı.

Fromm'a göre bireyleşme tarihsel olarak orta çağ zamanlarında başladı. Bu bir küçük çocukluk dönemiydi. Bir genç, yaşamın gelişmesini tecrübe ettikçe tecrübe artar. Son aşama biziz... ●

"Bu tarih, Kanada'lı öğretim üyesi Anders Henriksson tarafından, öğrencilerinin sınavlarda verdikleri yanıtlardan, derlenip yazılmıştır. Hiçbir dizgi hatası yoktur."

GÜNÜMÜZDEN TARİHE

Serhan Bolluk

Geçmiş kabullenmelerin ayrıcalıksız ameliyat masasına yatırıldığı bir sorgulama dönemi yaşıyoruz bir kaç yıldır. Geleceğe yönelik kutsanmış inançlar sarsılıyor, giderek dokunulmazlığı olan hiç bir kavram kalmıyor. Ancak, aydınlar katında yaşanan bu fikrî evrimin demokratik bir toplumsal muhalefet temelinden yoksun olduğu, bugünün atılan tezlerin doğruluğunun sınanabileceği yeterli pratikten yoksunluk sözkonusu. Böylesi bir ortamda insanlığın geçmişte yaşadığı deneyimlerin yeniden ve yeniden gözden geçirilmesi, bugün yapılan tartışmaların (özgül ve farklı yanları ıskalanmadan) tarihteki benzerlerinin nasıl çözüldüğünün araştırılması, bir kat daha önem kazanıyor.

Her alanda olduğu gibi burada da yöntem sorunu önemli. E. H. Carr'ın **Tarih Nedir** adlı yapıtı, ortaokul ve liselerde öğretilen başaşağı tarih dersleri sayesinde yanlış bir tarih bilincinin (ya da bilinçsizliğinin) yaygın olduğu ülkemizde, vurgulamaya çalıştığı sorun açısından muhakkak okunması gereken bir eser. Birikim Yayınları tarafından sade ve anlaşılır bir Türkçe ile yayınlanan kitap, Carr'ın birbirini bütünleyen 6 konferansını kapsamakta.

Toplumların bugününü ve geleceğini, "Yirminci yüzyılın ortasındaki yıllar, dünyayı, Ortaçağ dünyasının parçalanıp yıkılmasından ve çağdaş dünyanın temellerinin Onbeş ve Onaltıncı yüzyıllarda kurulmasından bu yana gelmiş geçmiş hepsinden daha köklü ve silip süpürücü bir değişim süreci içinde buluyor." [1] sözleriyle betimleyen Carr, sözkonusu değişimi "Dünyanın ağırlık merkezinin şimdi, Batı Avrupa ekiyle birlikte İngilizce konuşulan dünyada durduğu ya da uzun süre burada kalacağı hiç de kesin değildir. Öyle görünüyor ki, bugün dünya işlerinde borusunu öttüren Afrika'daki uzantılarıyla birlikte, Doğu Avrupa ve Asya'daki büyük kara kitlesidir. 'Değişmez Doğu' sözü, bugünlerde iyice aşınmış bir klişeden ibarettir" [2] biçimindeki tahlili ile konumlandırıyor. Konferanslarında işlediği temel tezlerden biri, geleceğe nasıl baktığımızın tarihî olgulara nasıl yaklaşacağımızı ve tarihe nasıl baktığımızın da geleceğe yönelik öngörülerimizi

belirlediği gerçeği. Geleceği radikal dönüşümlerle tanımlayan Carr, XIX. yy'da burjuva-demokratik devrimlere tanıklık eden Goethe'nin şu sözlerini anıyor: "Dönemler çökerken bütün eğilimler özneldir, öte yandan yeni bir çağın koşulları olgunlaşırken, bütün eğilimler nesneldir."[3] Ve eleştirisinin ağırlık eksenini, tarihin birbirine bağlanamaz ve genellenemez tek tek olgulardan oluştuğu savına karşı kuruyor. Tarihin bir bilim olduğu ve tarihçinin de bütün diğer bilim adamları gibi sınıflamalar yapma hakkı bulunduğunu söyleyen Carr, genel bir tarih teorisi kurmanın yöntemlerini irdeliyor kitap boyunca.

İlk konferansında, XIX. yy'ın pozitivist bilim ideolojisinin nesnel gerçeğin tam olarak bilinebileceği savı ile kendi çağdaşı **beat**[4] kuşağının aşırı şüpheci, bilinemezci tarih bilincini eleştiren Carr, bu iki zıt kutup arasındaki kendi fikrini şu sözlerle belirtiyor: "Tarihçi, olgularının ne aciz bir kölesi ne de zalim bir efendisidir."[5]

İkinci konferans, gerek imparatorluk dönemini bir padişahlar tarihi olarak sunan resmi tezlerin, gerekse resmî ideolojiye muhalefet adı altında son yüzyıldır toplumumuzun yaşadığı demokratik dönüşümleri bir avuç aydın-bürokrata maleden ve bu haliyle aslında resmî ideolojinin bir varyantı olmaktan kurtulamayan "sol" tezlerin savunulageldiği ülkemizde, ayrı bir önem taşıyor. Toplumsal değişimler ile önder kadroları arasındaki ilişkileri irdelediği bu bölümde Carr'ın yargısı şu: "Bütün etkili hareketlerin çok az sayıda önderi ve kalabalık bir izleyici kitlesi vardır; fakat bu, kalabalıkların onların başarısında koşul olmadığı anlamına gelmez. Tarihte önemli olan sayılardır." [6] Hegel'den yaptığı alıntı ise, Atatürk'ün kendi hakkındaki sözleriyle[7] ne güzel çakışıyor: "çağın büyük adamı, çağının istemini dile getirebilen, çağına isteminin ne olduğunu söyleyebilen ve bu istemi yerine getirebilen kişidir. Onun yaptığı, çağının yüreği ve özüdür, o çağını gerçek kılar."[8]

Bu bölümde ayrıca, herhangi bir tarih kitabını okumanın temel anahtarını da buluyoruz: "Öyle anlaşılıyor ki, insanın toplumun ve tarihî konumunun üstüne çıkabilmesi, kendinin ona karışmışlığının derecesini görebilme duyarlığıyla koşullanmıştır. İlk konferansımda şöyle demiştim: Tarihten önce tarihçiyi inceleyiniz. Şimdi buna şunu ekliyorum: Tarihçiyi incelemeden önce de, onun tarihî ve toplumsal çevresini inceleyiniz. Tarihçi, bir birey olarak aynı zamanda hem tarihin hem de toplumun bir ürünüdür."[9]

"Tarihçi gerçekte biricikle değil, biricikler içinde genel olanla ilgilenir."[10] Üçüncü konferansında Carr'ın önüne koyduğu temel sorun, tarihin bir bilim olarak işlevini irdelemek. Tarihçinin önündeki yargıda bulunma sorununda kendi tutumunu, ondan Doğulu despotizm ile Perikles Atina'sının kurumları arasında tarafsız kalmamasını istemek şeklinde koyan Carr, bir yandan da bolca kullanılan mutlak değer yargılarına karşı mücadele ediyor.Tarihçinin, soyut, tanımlanamaz ahlâkî ölçütler değil, her döneme bağlı olarak içeriği değişen ilerici-gerici gibi ölçütlerle ve bu değişen içeriği gözönüne alarak hareket etmesi gerektiği savunulmakta bu sayfalarda. Dolayısıyla, suçu o günün koşullarında işlemiş bir suçlunun karşısındaki yargıç ile, kendi zamanının koşullarında gerçekleşmiş bir tarihî olgunun karşısındaki tarihçinin işlevlerinin farklı olduğunu hatırlatıyor Carr.

Bir yanda determinizmin, diğer yanda da daha ağırlıklı olarak tarihin bir dizi rastlantıdan ibaret olduğu tezinin eleştirisini buluyoruz dördüncü konferansta. "Gerçekte, onlara hangi bakış açısından bakıldığına bağlı olarak, bütün insan eylemleri hem özgür hem de belirlenmiştir."[11] Carr, başından itibaren savunduğu **tarih bir bilimdir** tezini, tarihte nedenselliğin araştırılmasının zorunluluğunu vurgulayarak iyice berraklaştırıyor.

Son iki konferansında çağımızda endüstri toplumunun yarattığı değerler karmaşasını ve karamsarlığı doğru bir biçimde tespit eden Carr, olumlulukla olumsuzluk arasındaki zorunlu bağı vurguluyor: "Aklı başında hiç kimse, geri dönüşsüz, sapmasız ve kesintisiz, süreklilik içinde devam eden, kopuksuz düz bir çizgi boyunca ilerleyen türden bir gelişmeye hiç bir zaman inanmamıştır.... Açıktır ki, ilerleme dönemleri olduğu gibi, gerileme dönemleri de vardır.[12] Her kuşağın bir öncekine göre doğrulara daha da yaklaştığı, insanlık tarihinde ilerlemenin esas olduğu gerçeklerini buluyoruz bu bölümlerde. Kendi tarih felsefesini böylece şekillendirdikten sonra buna bağlı olarak geleceğe ilişkin sağlıklı inancını dile getiren Carr'ın kitabı, istikrarsızlığın esas olduğu, savaş bulutlarının artarak toplandığı günümüzün alacakaranlık dünyasında, başta da belirttiğimiz gibi, muhakkak okunması gereken bir yapıt. ●

DİPNOTLAR

1) Tarih nedir, E.H Carr. Birikim Yayınları

2) A.g.e. s.

3) A.g.e.s.

4) Beat: dövülmüş; Batıda, 2 Dünya savaşı sonrasının değer yargıları sarsılmış, karamsar kuşaklarına yakıştırılan sıfat.

5) E.H. Carr, s.60

6) A.g.e. s:68

7) "Efendiler, bir milette güzel şeyler düşünen insanlar, fevkalade işler yapmaya kabiliyetli insanlar bulunabilir, lâkin öyle kimseler yalnız başına hiç bir şey olmazlar, meğer ki bir hiss-î umumînin âmili, ifadesi mümebbili olsunlar. Ben milletimin efkâr ve hissiyatına yakından vakıf olmaktan, aziz milletimde gördüğüm kabiliyet ve ihtiyacı ifadeden başka hiç bir şey yapmadım. Onun bu kabiliyet ve hissiyatına olan vukufumla müftehirim. Milletimdeki bugünkü muzafferiyeti tevlit edebilecek hassayı görmüş olmak; bütün bahtiyarlığım işte bundan ibarettir" (Atütürk'ün söylev ve demeçleri II.s.161 den aktaran Mete Tunçay, s.325)

§5 Philosphy of Rigth (İng.çev. 1942)s.295 Aktaran E.H.Carr. s.73

9) E.H.Carr. s.60

10) A.g.e. s.84

11) A.g.e. s.125

12) A.g.e s.

Martin Luther'den Şeyh Bedrettin'e ÇAĞDAŞ TARİH ANLAYIŞI

Kürşat Yıldız

1983 bir çok şeyin yanısıra **"Luther yılı"** olarak ta anıldı. Protestanlığın kurucusu olarak kabul edilen Martin Luther doğumunun 500. yılında Hristiyan dünyasında yaygın bir şekilde tartışıldı. Yine geçtiğimiz yıl dilimizde yayınlanan Dieter Forte'nin **"Martin Luther ve Thomas Münzer ya da Muhasebenin Başlangıcı"** adlı kitabı (1) onyıl önce Avrupa'da cereyan eden bir tartışmayı ülkemize taşıdı.

Kitap, ülkemizde de Reform Hareketinin önderi olarak bilinen Luther'in kara mizah türü ve hatta aşağılayıcı bir eleştirisini içeriyor. Belki bundan da önemlisi, bize yabancı olan Thomas Münzer adlı başka bir reformcuyu ve Reform Hareketinin köylü savaşlarıyla yakın bağını ortaya koyması. Sonunda köylüler yeniliyor, Almanya'dan mesafe ve dini inanç olarak bu kadar uzakta iken bizim bilincimizi dahi belirleyen bir tarih yazılıyor. Luther Reformun önderi ve protestanlığın mimarı olarak göklere çıkarılırken, tarih sahnesinde köylü mücadelesinin önderi Münzer ile yenik köylülerin üzerine tozlu bir perde örtülüyor. Aşağıdaki alıntıyı bu kadar uzun buraya almamızın nedeni daha çok ülkemiz ile ilgili çağrıştırdıklarıdır. Şimdi Dieter Forte'nin yaptığı, tabuların yıkılması ve tarihin çağdaş bir yaklaşımla irdelenmesi.

Ancak bu yazının asıl konusu kitabın içeriğinden çok, girişindeki bir alıntı. Federal Alman Cumhurbaşkanı Gustav Heinemann'ın 1970'teki şu sözleri: **"Demokratik bir toplum, bugün bile, ayaklanan köylüleri, hükümet gücü tarafından hemen ehlileştirilip hadleri bildirilmiş olan asi sürülerden başka bir şey olarak görmüyorsa, bu kendisine ters düşer. Galipler tarihi böyle yazmışlardır. Şimdi, özgürlükçü-demokratik bir Almanya'nın tarihimizi okul kitaplarına varıncaya kadar başka türlü yazmasının zamanıdır. Sanıyorum ki, gizli kalmış bir olaylar hazinesine sahibiz: bunlar, gün ışığına çıkarılmayı ve halkımızın bilincinde, şimdiye kadarkinden çok daha güçlü olarak yer etmeyi hak etmişlerdir. Halkımızın tarihinde, Alman halkının politik bakımdan kendi düzenini bizzat kurabilmesi için yaşamış ve mücadele etmiş güçleri araştırmaktan ve onların hakkını teslim etmekten bizi hiç bir şey alıkoyamaz." (2)**

Okul kitaplarımızın Cumhuriyet öncesini nasıl anlattıklarını bilirsiniz. Sanki altı yüz yıllık Osmanlı tarihi önce Söğüt, sonra sırasıyla Bursa ve Edirne'de, daha sonra da Topkapı Sarayı sınırlarında ve savaş meydanlarında cereyan etmiştir. Padişahlar, sadrazamlar kronolojik olarak birbirini izler ve bir de genel grafik sunulur: Kuruluş, yükseliş, duraklama, gerileme.

Aslında haksızlık etmemeli. Arada bir Anadolu'dan da bahsedilir. Şehzadeler halkın tepkisini padişahlık mücadelesinde kullanırlar. Ve de isyanlar, ayaklanmalar olur. Batıniler, Kalenderiler, Hamzaviler, ve diğerleri.

"İleri gelen müritlerinden Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa'nın Manisa ve İzmir tarafındaki çalışmaları dikkat nazarı çekince, Şeyh Bedrettin önce Kastamonu'ya oradan da Eflak'a kaçtı. Fakat öteki müritleri Manisa'da isyan ettiler. Mehmet Çelebi bunların üzerine asker gönderdi. Dede Sultan, İzmir Karaburnu'nda yakalanarak idam olundu. Torlak Kemal kaçtı. Taraftarlarından beş bin kişi kılıçtan geçirildi. Bundan sonra Şeyh Bedrettin üzerine kuvvetler gönderildi. Şeyh kolayca elde edilerek, Serez'de bulunan padişahın yanına getirildi. Orada yargılanarak devrin büyük bilginlerinden alınan fetva üzerine Serez çarşısında asıldı." (3)

Hüküm hep aynıdır: Osmanlı Devleti kendi derdiyle uğraşırken bir de Anadolu'dan asiler çıkıntılık eder. Devlet te devletliğini gösterir, isyanı bastırır. Halkın hükmü ise biraz değişiktir:

Şalvarı şaltağ Osmanlı
Eğeri kaltağ Osmanlı
Ekende yoğ, biçende yoğ
Yiyende ortağ Osmanlı.

Osmanlı vakanüvislerine kalırsa son eşkiyalık Mustafa Kemal'in başının altından çıkmıştır. Anadolu İhtilalı başarıya ulaşmamış olsa yiyeceği damga aynı olacak, tarih kitapları şöyle yazacaktır: **"Mustafa Kemal denilen bir eşkiya, altı asırlık Osmanlı ülkesi yabancı devletlerle hayat memat savaşı verirken, devletin zayıflığını fırsat bilip Anadolu'da halkı isyana teşvik etti. Velakin devletlû padişahımız, devrin büyük bilginlerinden Şeyhülislam Dürrizade'nin fetvasını da alarak asileri Ankara ovasında kuşattı, yerle yeksan edip devlet-i alînin birliğini sağladı."**

Ama **"Tarih bir tekerrürden ibarettir"** diyenler yanılır. Ankara'da Cumhuriyetçilerin bayrağı asılır, hep te asılı kalır. Mustafa Kemal milletin zaferini ilan eder:

"Egemenlik, güçle, erkle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk Ulusunun egemenliğine el koymuşlardı. Bu yolsuzluklarını altı yüzyıldan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk Ulusu bu saldırganlara artık yeter diyerek ve bunlara karşı ayaklanarak egemenliğini kendi eline almış bulunuyor." (4) İşte bu da Osmanlı tarihinin kısa bir özeti.

Şimdi bu sözlerden 60 yıl sonra açın, tarih kitaplarımıza bir daha bakın. Tanrı aşkına söyleyin, Cumhuriyetçi ve yaygın deyişle özgürlükçüdemokratik bir toplumun tarihe ve özelde halk ayaklanmalarına bakışı bu mu olmalı? Okuduklarınız neyin ifadesi; Atatürk'ün sözlerinin mi, Osmanlı Devletçiliğinin mi?

Martin Luther ve Thomas Münzer tarih sahnesindeki yeni yerlerinde ne kadar kalırlar bilinmez. Ama biz, darısı Batınilerin, Şeyh Bedrettinlerin, Pir Sultanların, daha doğrusu Anadolu halkının başına diyelim. Sanırız 20. yüzyılın sonuna yaklaşırken tarih yazarlarımızdan vakanüvis sarığını başlarından atmalarını istemek hakkımızdır. ●

(1) Martin Luther ve Thomas Münzer ya da Muhasebenin Başlangıcı, Dieter Forte, Kaynak Yayınları, 1983.
(2) a.g.e sayfa 5
(3) Tarih, Lise: II, Emin Oktay, Atlas Yayınevi, 1980. sayfa 238
(4) Söylev, Mustafa Kemal Atatürk, Türk Dil Kurumu, Cilt II- sayfa 505, 6. BASIM 1978

az ve öz

seni çivi gibi
çaktım beynime
toplayıp bütün kerpetenleri
attım denize

vicdana sorulmuştur

ya var ya yok
yedi sekiz yaşlarında
kısa saçlı esmer tenli
bir erkek çocuğu

kurumuş gözyaşları
kirli yanaklarında
yoksulluğu giymiş üstüne
elinde bir azat kuşu

avuçlarında tuttuğu
tüylü sıcak mutluluğu
göstermek için annesine
koşarak çıktı yokuşu

düşünüyorum da
kuşu o mu yakaladı
yoksa kuş mu kondu ellerine?

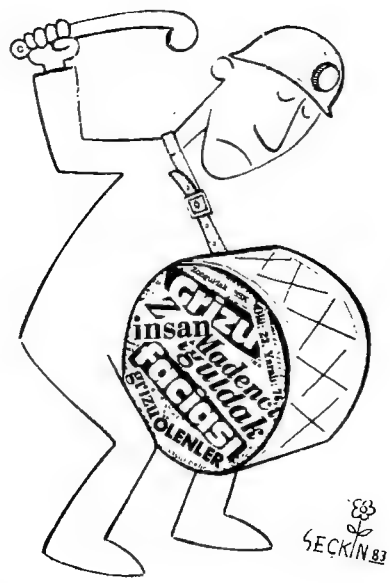

kömürleşmiş kalp

yine bir kömür
kütürdedi sobada
kayıp bir madencinin
kalbi rastgeldi
atıverdi sıcak odada

sunay akın

1960'LI YILLARDA ABD'DE ÖĞRENCİ HAREKETLERİ- II

Tanıl Bora

60'larda ABD'de 'ÜNİVERSİTE' neydi?

Bu irdelemeyi yapabilmek için, soyut bir 'öğrenci gençlik' kavramını değil, '1960'lı yılların Amerika'sının koşullarındaki öğrenci gençlik terimini kullanmak gerek. Yazının başında, 2. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası kapitalizmin yeniden yapılanması, bu yeniden yapılanmanın itici gücünün ve merkezinin de ABD olduğu söz konusuydu. Bu yeniden yapılanma, işbölümünün daha da incelenmesiylebirlikte işbölümünde nitel değişikliği ve tüketimin 'demokratikleştirilmesini' içeriyordu. Işbölümünün yetkinleşmesi ve o zamana kadar nitelikli iş olarak kabul edilen işleri/faaliyetleri de kapsaması, üretim süreci içerisinde kafa emeği ile kol emeği arasındaki ayrımı niteliksel olarak ortadan kaldırıyordu. Kafa emeğinin belirleyici olduğu iş süreçleri de, kol emeğinin ağırlıklı olduğu işlerde olduğu gibi parçalanmış ve rutinleşmişti. Üniversite, bilgi üretim-aktarım kurumu olarak bu olayın dolaysızca yansıdığı yer oluyordu. Eskiden Üniversitelerde 'edinilen' bilgi, bu bilgiyi 'mülk' edinenin inisiyatifi ve yaratıcılığı ile kullanılıyor, işe dönüşüyor ve gelinecek konum, kazanılacak statü, yaşam standardı böylece belirleniyordu. Denebilir ki, burjuvalar için söz konusu olan acımasız rekabet ortamı, bir nevi 'entellektüeller' yahut kafa işçileri içinde söz konusuydu.1950'lerle birlikte üretimin otomatik denetimi ve enformatik sanayinin gelişmesine bağlı olarak hertürlü bilginin akışı, kullanımı ve bu sürecin koordinasyonu otomatikleşmeye başlayınca, kafa işi ve 'bilgi'nin kullanım niteliği değişti. Artık iş/faaliyet sürecinin bütününe ilişkin bilgisöz konusu değildi. Örnekse 'Genel' mühendisin yerini uzmanlaşmış, **teknikerleşmiş** mühendisler almış, verilecek bilginin dozajı, kullanım alanı önceden belirlenmişti. Bu, üniversitede edinilecek bilginin olanak sağlayacağı geniş ve sınırsız ufkun daralması anlamına geliyordu. Bilginin bireyin yaratıcılığı/belirleyiciliği ile kullanılarak, bireye ait bir potansiyel olmasının, ayrıca bu durumun sağladığı toplumsal ve ideolojik imtiyazlılığın sonu demekti.

Tüketimin 'demokratikleştirilmesi' denilen olgu da bu 'imtiyazsızlaşma' ile birlikte değerlendirilmelidir. Eskiden, burjuvalar da dahil olmak üzere bütün imtiyazlıların (bu arada 'mülk'leri bilgi alanlarında alıcısı olabildiği mallar (özel olarak dayanıklı tüketim malları)) özel'likten çıkmıştı. Bunların neredeyse peynir ekmek gibi aydan aya ortalama gelir düzeyinde olanlarcada edinilebileceği bir üretim-tüketim yapısı oluşmuştu. Eskiden lüks olan tüketim malları, çeşitli kalitelerde ve her keseye göre çok çalışanın daha iyisine veya bir ikincisine sahip olacağı şekilde pazarda bulunuyordu. Bunun ötesinde, çeşitli kalitelerde yaşam standartları, ortak bir payda ile 'daha iyisi üç yıldızlısı, iki gömlek üstünü' olarak ifade edilebilecek şekilde 'mamuldü' ve herkese alternatifsizce sunuluyordu. Yani, artık çalışmanın ve iyi bir toplumsal statünün sağladığı 'insanlığın nimetlerinden' özgürce yararlanma olanağıda elden gitmişti. Kazanılan para ve gelinen konum ile yapılacak şeylerin 'enginliği' yerini engin bir belirlenmişliğe bırakmıştı. 'İnsanlığın nimetleri' de paketler halinde toplanmış 'mamül' olarak satışa sunulmuştu. Öyleki, insanın hayalleri, eğlence gibi edimler bile artık çeşitli biçimlerde satılıyorlardı, 'mamulleştirilmişlerdi'. Bu durum Amerikan gençliğinin ve özellikle de 'nitelikli kafa işçileri' olarak yetiştirilen öğrencilerin eşitliğe verdikleri önemin ve zencilerle, yoksullarla, işçilerle, daha ileriki yıllarda da azgelişmiş ülke halkları ile duygu birliği ve dayanışma içinde olmalarının nedenleri araştırılırken göz önüne alınmalıdır. Öyle ya, bu 'aşağı', 'düşük' kesimlerin horlanması, bunlara iyi gözle bakılmaması, bunların 'çalışmadıkları için geri kaldıkları' düşüncesine dayanırdı. Bu, çalışmanın insanı sefaletten, düşüklükten kurtaracağı 'insanlaştıracağı' düşüncesinin de örtük olarak kabul edilmesi demekti. 'Çalışan kazanır' 'sende çalış sende ol!'dan başka denecek birşey yoktu bunlara. Hem çalışmanın içeriğinin, hem de sonuçlarının belli olduğu 1960'lar Amerika'sında, çalışmada, yüceltici vegeniş ufuklar açan bir yön değil, bir zorunluluk, hemde insanı kıskıvrak bağlayan bir zorunluluk gören Amerikan gençliği, bu çalışma-kazanma 'olma' sarmalının dışında kalanlara, yahut hiç değilse bu sarmalın kazandırdıklarından mahrum bırakılan kesimlere sempati duymaya başladı, hatta kendini bunlarla aynı 'sefalet-ezilmişlik-belirlenmişlik' çemberi içinde görüyordu.

Bilgi üretim-aktarım kurumu olan üniversitlerin geçirdiği dönüşüme gelinirse: işbölümünün bilgi üretim sürecinin de içine girmesi ile, bütüne ilişkin bilgi ortadan kalkmış, bütününün parçalarının ilgisi verilmeye başlanmıştı. Çünkü artık rutinleşmiş olan 'nitelikli' kafa emeğine dayalı işlerde gerekli olan bilgi sınırlı, kısıtlı, ve iş sürecindeki uygulayının gereklerine göre hem dozaj hem de içerik olarak düzenlenmiş bilgidir. Bilgi üretim süreci; insanın içinde etkin olarak bulunduğu, bilgi

nesnesini ve bilgi nesnesiyle olan ilişkisini değiştirir, dönüştürürken o nesne hakkında bilgi edindiği bir süreçtir. Oysa, varolan toplumsal ilişkilerde bilgi üretim-aktarım süreci içinde insanın, her türlü etkinliği ve dönüştürücülüğü ortadan kalkmış, insan bilginin 'alıcı'sına dönüşmüştür. Bilgi alanındaki işbölümünün yetkinleşmesinin soncu bu çelişki iyice erinleşmiştir. 1960'lar Amerika'sında üniversite öğrencisi, bu konumu içinde, 'aldığı' bilginin niteliğini, kaynağını, çevresiyle olan ilişkisi içindeki yerini ve diğer bilgi nesneleriyle ilişkisini bilemeyecek, kavrayamayacak durumdadır. Tekrarda yarar var: Bu, üniversitelerin, daha genel olarak öğretim alanının, kapitalist toplumsal düzen deki özgül çelişkisidir. Öğrencilerin nesnel konumlarının bu çelişikliği, toplumsal kurum olarak üniversitelerin, toplumdaki diğer kurumlardan ve faaliyet alanlarından tecrit edilmiş yapısıyla da pekişiyordu. Öğrenciler, 'öğrenciler' olarak, toplumda yer alan diğer iş/faaliyet ilişkilerinde olduğu gibi, kendileri için belirlenmiş işlerine, 'tahsil'e indirgenmişlerdi. Bu tecrit edilmişlik, kentin dışında, apayrı ve 'kendine-yeterli' bir köy gibi olan üniversite kampüslerinde mekansal/çevresel olarak da belirginleşiyordu.

Bu noktada bir parantez açmak gerekiyor. Bu tablo ve öğrencilerin toplumun bütünü ve üniversitedeki konumları içinde yaşadıkları çelişkiler, onların hepsinin bu çelişkileri böyle kavradıkları anlamına gelmez. Örneğin, 'bilgi üretim sürecindeki çelişki', dersin sıkıcılığı, profesörün hoşgörüsüzlüğü olarak yaşanabilir. En önemlisi, sürekli bilgiyle 'teçhiz edildiğini' gören öğrencinin yaşamın akışını kavrayamaması, örneğin Vietnam savaşınınnedenini açıklayamaması,yaptığı işin neye yaradığını düşündürebilir. Bu 'acizlik', hiç kuşkusuz bir anti-lik yaratır. Bu olumsuzlamanın, yani tepkinin bir olumluluğa, yani anti olunan şeye karşı girilen etkinliğe dönüşmesi de çok farklı kanallardan olabilir. Tepkinin aldığı biçimi, algılanışını, ifade edilişini ve dönüştüğü etkinliği, toplumda varolan ideolojik yapılar büyük ölçüde belirler. Ortaya çıkan tepkinin emilmesi, unutturulması veya ticarileştirilmesi mümkün olduğu gibi, varolana alternatif olan çeşitli çözüm önerilerine yönelmesi de mümkündür. Bu da, bu çözüm önerilerini oluşturan siyasi sistemlerin bu tepki potansiyeline yönelttikleri ideolojik çağırının etkili olmasına, 'çözüm gibi gözükebilmelerine' bağlıdır.

İşte, 1960'lar Amerika'sında böylesi bir çağırı yapabilen, böylesi bir alternatif sunabilen bir güç yoktu öğrenci hareketinin karşısında.

Öğrenci Hareketi ve varolan siyasi güçler

Liberallar, zaten varolanın, 'anti' olunanın temsilcisiydiler. Faşistler, totaliter önermeleri ve sloganlarıyla, 'anti' olunan 'herşeyin belirlenmiş olduğu' toplumsal düzenin mantıki uç noktasını sunuyorlardı. Geriye sosyalistler kalıyordu. Sosyalistler, 'işçi sınıfının belirleyici olduğunu' ve 'toplumu değiştirecek devrimi yapacak olan güç' olduğunu söylüyorlardı. Diğer bütün kesimler, bu arada öğrenciler de, ittifak yapılabilecek, işçi sınıfına yardımcı müfrezeler olarak görülüyorlardı. Evet, gerçi işçiler kuzu kuzu işlerinde çalışırken öğrenciler oradan oraya saldırıp 'bir şeyler' yapmak istiyorlardı ama, onların hatırı olsun diye de, yılların sosyalizmi çiğnenemezdi. SDS'in Port Huron manifestosunda da işçilerle işbirliği ve ittifak öngörülmüştü. O zamanlar, sosyalistler, işçiler adına öğrencilere, ittifak çağrısı yapıyorlardı. Öğrenciler de tepki duydukları 'düzen'e karşı olmanın ötesinde, somutlayamadıkları hedefleri adına işçilere ittifak öneriyorlardı. Kesin olan bir şey varsa, öğrencilerin tepki duyup çözüm aradıkları şeyin kendi konumları olduğu, bu sorunların çözümünü de kimseyebu arada işçi sınıfına da- havale etmeye niyetlerinin olmadığıydı. Söz konusu olan, her türlü sorundan, çelişkiden 'muaf' öğrencilerin 'zavallı' işçilere yardım etme duygularıyla dolması, ya da 'kendisini ve tüm insanlığı' kurtaracak olan işçi sınıfından yardım dilenmesi sorunu değildi yani. Öğrenciler, çok açık olarak, varolan toplumdaki konumlarını yeniden-tanımlamak, değiştirmek istiyorlar, bunun yolunu arıyorlardı; birileri için değil, **kendileri için** mücadele ediyorlardı. Gerçi, öğrenci-işçi dayanışması, öğrenci hareketinin hiç bir zaman terketmediği bir mitos oldu. Ancak öğrenciler bunu da kendileri için, kendi zaferlerinin sonucu gerçekleşecek bir şey olarak algıladılar. Bu arada, üniversite kampüslerindeki işçilerle yapılan konuşmalar, işçilerin üniversite öğrencisi olmaya 'özendiklerini', 'öğrencilere rahatın battığını' ve 'böyle yapacaklarına okuyup doktor, mühendis olup çocuklarına bakıp sosyal konut yapmalarının daha hayırlı olacağını düşündüklerini ortaya koyuyordu. 1969'da ise Kaliforniya'da Standart Oil işçilerinin büyük grevine öğrenciler 'dayanışma' ve 'eylem birliği' bildirileriyle katılmışlardı. İşçiler, talep ettikleri ücret zammını alınca grevi sona erdirip işbaşı yapmışlardı. İşçi-öğrenci birliği, gerçekleştiyse de bu şekilde, 'gündelik' olarak ve her iki tarafın da konumunu ve hedeflerini değiştirmeksizin gerçekleşmiştir. Kısacası, bu durumda sosyalistlerin de ideolojik olarak öğrenci hareketi içinde bağlayıcı olmaları zordu.

Herbert Marcuse:...ve öğrencileri 'dönüştürücü' güç olarak kabul eden diğer kuramlar

İşte, bu koşullarda, öğrencilerin kendilerine hitap eden, onları özne olarak adlandıran Herbert Marcse'nin çağrısı etkili oldu. Frankfurt okulu olarak tanınan felsefi geleneğin özgün bir üyesi olan ve Marksist düşünceyi Freud'un ve bir ölçüde J.P. Sartre'in düşüncelerinden de yararlanarak yeniden gözden geçiren Herbert Marcuse, 'aşağılananları ve toplumun dışına itilenleri, başka ırklar tarafından sömürülüp takip edilen ırkları, işsizleri ve çalışamayacak durumda olanları, ceza evlerindekiler ve tımarhanedekileri, son olarak da üniversite duvarları arkasında eğitim diktatörlüğünün kurbanı olanları' refah toplumunun asimile edemediği, (1) devrimi yapacak güçler olarak görüyordu. Daha doğrusu yapılması gerekeni, umut bağlananı devrim değil, 'ayaklanma, başkaldırı, isyan' olarak belirliyordu. Burada önemli olan bir nokta, bütün bu 'devrimci güçler' içerisinde öğrencilerin birarada ve bir anlamda 'örgütlü' (düzen tarafından örgütlenmiş) yegane kesim olmasıydı. Bir diğer kuramcı, oldukça ılımlı bir profesör olan Clark Kerr de 'üniversitenin kullanımları' adlı kitabında 'üniversitenin bir süreden beri mültiversite olduğunu, bilim endüstrisinin ortaya çıktığını' söylüyor ve şöyle devam ediyordu: 'Bilgi, tarihinin hiç bir döneminde

bir toplumun yönetiminde bu kadar merkezi olmadı. Ve üniversite de, bilgi sürecinin odak noktasında duruyor'(2). Nitekim, 1967-68 yıllarında öğrenci hareketi bu önemli ve merkezi işlevi nedeniyle, üniversite'yi Vietnam'a saldıran güçlerin 'suç ortağı' olarak gördü..

Bu düşünceler, genel olarak öğrenci hareketinin 'entelejensiyasını' büyük ölçüde etkiledi. Öğrenciler kendilerini sınıf olarak görmeye başladılar. Ancak, 'toplumun asimile edemediği', toplumsal düzeni yıkacak ayaklanmayı yapma yeteneğine haiz bir güç olmalarının verdiği 'tarihi misyonları' ile bütün eylemleri ve etkinlikleri özdeşleşti. Yani, 'düzeni yıkmak', 'başkaldırmak, 'isyan etmek' bir hedef için yapılır olmaktan çıkıp 'kendi için' yapılır hale geldiler. Niçin ve neden yapıldığından bağımsız olarak protesto, bir ritüel olduğu, yegane 'insani/toplumsal' etkinlik haline geldi, 1960'ların ikinci yarısı boyunca hareketliliğin belirleyici unsurlarından oldu. Bunda, başta Herbert Marcuse olmak üzere, öğrencilerin etkilendikleri kuramcıların düzenin yıkılmasından sonra oluşturulması gereken alternatif konusundabirşey önermemelerinin etkisi vardır Bu kuramcıları yorumlayan öğrenci hareketinin 'bilinçli' ve 'önder' kadroları, varolan tepkinin kaynağı olan nesnel çelişkileri irdelenmemiş, bu çelişkiden sürekli etkilenirken, onu etkilemeye, süreci denetlemeye yönelik bir arayışa yönelmemişlerdir. Karnavallaşan, yaşam uğraşı haline gelen protesto eylemleri, öğrencilerin varolan toplumsal ve ideolojik konumlarında niteliksel bir değişimi zorlayıcı ve sürekli kılıcı bir işlev edinememiştir. 1965'te düzenlenen bir ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu, öğrencilikten memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Evet, öğrenciler durumlarında rahatsızdırlar, -bunun en açık ifadesi harekete katılımın aldığı büyük boyutlardır- ama bu rahatsızlığın kaynağı ve çözümü konusunda bilinçli, eleştirel bir arayışın varlığından söz edilemez. Protestolara ve sit-in'lere 'kız tavlamak' türünden nedenlerle katılanların sayısı da az değildir. Özellikle polisin müdahalesinin ve şiddet kullanmasının harekete katılanların sayısının artmasında önemi büyüktür. Bazıları, öğrenci hareketinin yaygınlaşmasının temel nedeni olarak bunu görmektedirler. Öğrencilerin sempati duyduğu, ilişki kurmaya çalıştığı zenci hareketinin, Martin Luther King Jr.'un önderliğindeki ılımlı kanadının itibardan düşüp, 'Black panther' hareketinin şiddete, yıldırıya dayalı radikal eylem biçiminin daha ciddiye alınır hale gelmesinde bunun payı vardır. Üstelik, Black Panther üyelerinin öğrencilere 'beyaz bebekler' olarak bakmalarına rağmen. Devletin tavizsiz, sert tutumu ve özgürlük perdesinin ardından ortaya çıkan, yaşamın her alanını denetleyen otoriter düzen, öğrencilerin o zamana kadar olaylara karışmayanlarının da tepkisine ve öğrenci hareketinin saldırganlaşmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, çeşitli biçimlerde, bilinçli olarak veya kendiliğinden ortaya çıkan tepki, gerçi bir potada toplanmış, ama gelişen hareket bir boşalım aracı olmaktan çok öteye gidememiştir.

SDS'in 'karşı-üniversite'si: önemli sonuçları olan bir başarısızlık

Muhalif öğrencilerin toplumsal düzenle olan çelişkilerini **kendi** ilişkileri içinde, yani üniversitede gözlemlemelerinin akla getirdiği bir düşünce de şu: bu somut yaşam alanına, yani üniversiteye ilişkin bir politika yok muydu? Vardı: 1961'deki 'Özgürlük okullarının' devamı olarak ortaya çıkan 'Özgür Üniversiteler' formülü. 1963'te, SDS bazı üniversitelerde öğrencilerin kendi kendilerini eğitmelerine yönelik bir projeyi gündeme getirmişti. Teach-in geleneğinin yaygınlaşması ile, varolana alternatif bir eğtiimi, sürekli forumlar düzenleyerek, tartışma merkezleri kurarak gerçekleştirmek düşüncesi hakim oldu. 1965'te ise, bu düşünce daha geniş bir çerçevede ele alınarak, karşı-üniversiteler kurulması gerektiğine karar verilmiştir. 1965'te, SDS tarafından 50 tane 'özgür üniversite' nüvesi kuruldu. Bunlar, hazırlıklara başladılar. Bu projeyi yürütenlere göre, üniversitelerdeki anonim- otoriter yapı, ders sistemi geçerli olduğu sürece varlığını sürdürdü. Oysa karşı üniversite, bu sistemi ahlaken ve yapı olarak tamamen reddetmeliydi. Bütün önemli kararlar, öğrenciler tarafından alınmalıydı. Hedef: öğrencilerin pasif bilgi tüketici konumundan sıyrılıp bilgiyi üretmeleri, araştırarak kendi kendilerine bir şeyler öğretir hale gelmeleriydi. Burada, öğretim üyelerine de gerek kalmıyordu. SDS, bu karşı üniversiteleri, varolan üniversitelerin yanında, hatta bu üniversitelerin kampüslerinde örgütleyecekti. Ancak, üniversite yönetimlerinin baskısı ve engellemeleri, karşı üniversite teşebbüsünü akil bıraktı.

Bunun üzerine, 1967 SDS ulusal kongresi 'Öğrenci Gücü' ve 'Öğrenci Sendikacılığı' sloganları da ifadesini bulan yeni bir üniversite politikası saptadı. Öğrencilerin bilinç yapısını değiştirmeye yönelik eğitim faaliyeti, üniversitelerdeki öğretim süreci içinde yapılacaktı. Buna 'iş üzerinde ajitasyon' deniliyordu. Bunun için bir çok 'Kampüs Öğrenci Demokratik Partisi' kuruldu. Bu şekilde, varolan eğitim yapılanmaları içindeki öğrenciler dönüştürülerek, 'karşı' üniversitenin komuşlarının oluşması sağlanacaktı. Buna bağlı olarak, varolan öğrenci temsilciliklerinin meşruiyeti reddedildi. Çünkü, bunların çoğunun verdiği kararlar, üniversite yönetiminin veto hakkına tabi idi. Yönetim, bu temsilciliklerde, öğrencileri öğrenciler aracılığıyla kontrol ediyordu. Ancak, bu politika, giderek 'alternatif bir üniversite yaratma hedefinden uzaklaşmayabaşladı. Giderek, SDS'in üniversitelerdeki faaliyeti, tamamen üniversite-dışı gelişmelere tabi hale geldi.

Öğrenci hareketi, toplumdaki çelişkilerin kendi dolaysız yaşam alanındaki görünümüne ilişkin olarak düşünüp, alternatif oluşturma motifini yitirdi. Bu da, zamanla kendileri için değil, kendi dışlarındaki bir güç namına hareket etmelerini kolaylaştıracaktı.

1) Marcuse'a göre işçiler de refah toplumu tarafından etkisizleştirilmişlerdi.
2) İşin ilginç yönü, Clark Kerr'in gençliğinde SDS'in öncülü olan birliğin üyesi, Berkeley'deki olaylar sırasında ise üniversitenin rektörü olmasıdır.

Varolan toplumsal düzende ve Öğrenci hareketinin gözünde Siyasi Faaliyet

1960'lı yıllarda Amerikan gençliği için söz konusu olan bir çelişki de, varolan toplumsal düzendeki siyasi faaliyete ilişkindi. Siyasetin de 'meslekleşmesi', siyasetçi'liğin iş haline gelmesi ve diğer herkesin siyasi faaliyetin ancak alıcısı/seyircisi olabilmesi, Amerikan toplumunda iyice yerleşik bir olgu olarak yıllardır vardır. Politikacıların seçilmek için yaptıkları yatırımlar, seçim merkezleri, siyasetin profesyonelleşmesinin, meslek haline gelmesinin sonuçlarıdır (rekabetin bütün acımasızlığıyla sürdüğü bir meslek). Hele ekonomik bunalım, savaş ve soğuk savaş yıllarını yaşayan kuşaklar, siyasetten tamamen **tecrit** olmuşlardı. Kapitalizmin uluslararası sermaye birikimi bunalımının sonucu olan 1930 ekonomik bunalımında, orta sınıf varlık koşullarını (küçük mülkiyetini, büyüme olanağının maddi temelini, böylece de imtiyazlılığını) yitirme sürecine girmiş işçiler içinde "ekmek" ve "iş" kaygısı dayatmıştı. Yaygın bir toplumsal muhalefet ortaya çıkmıştı. Ancak New Deal (yeni düzen) ve Roosevelt'le birlikte devletin müdahalesi ile ekonomide göreli bir rahatlama sağlanmış, işsizliğin büyük ölçüde önüne geçilmiş, orta sınıfların geliri çeşitli uygulamalarla yükseltilmiş, böyece devlet, özellikle topluınsal statülerini yitirmek, sürdüregeldikleri yaşam standardının çok altına düşmek üzere olan orta sınıflar nezdinde koruyucu/esirgeyici bir kimlik edinmiştir. Buıeğilim 2.Dünya Savaşı yıllarında iyice yoğunlaşan kampanya ile birleşmiş, "Amerikalılık" kimliği ve "devlete güven duygusu pekiştirilmiştir. Soğuk savaş döneminde ise Mc Charty'ciliğin amansız ideolojik propogandası ile hayatın her anına, her alanına "komünizm öcüsü" sokulmuş, her türlü huzursuzluk, her türlü sorun bu öcünün korkutuculuğu ile perdelenerek, siyaset, "kapalı kapılar ardında" toplumun dışında yürütülmüştür. Kısacası 1930'lardan itibaren süregelen bu süreç boyunca Amerikan toplumunun karşılaştığı zorlukların, yaşadığı bunalımların (en önemlisi ekonomik çıkmazların) "devlet müdahalesi" ile aşılması, Amerikan toplumunun her düzeydeki çözüm arayışlarını tamamen devlete ve siyasetçilere devretmesini ve siyasi arenanın tiribünlerine çekilmesini getirmiştir. Amerikan toplumunda siyaset, halkın her türlü sorununa, isteğine **'vekil'** olan politikacının işi olmuş, halkın siyasetle olan ilişkisi ise seçim kampanyalarının cümbüşünde kepiyle, balonlarla, bayraklarla "adayını" desteklemesine indirgenmiştir. 1930-1960 arasında çok sorunlu baskılı bir dönem yaşayan kuşaklar bütün bu sorunların nasıl çözüldüğünü anlamasalar da, bir şekilde çözümlendiğini görmüşlerdir. Bu da herşeyden elini eteğini çekip **"huzur ve güven"** içinde a-politikleşme eğilimini beslemiştir.

İşte, 1960'larda toplumsal konumunu sorgulayan, bu konumdan kaynaklanan çelişkilerine ve toplumsal sorunlara çözüm arayan Amerikan gençliği, kendinden önceki kuşakların yaşadığı bu süreci yaşamamıştı. "Bize güvenin, biz hallederiz" diye **vekalet** isteyen politikacılara neden güveneceği, niçin her türlü çözümün onlarca bulunacağını, bu 'iş'in onların tekelinden olduğunu kolayca anlayış 'ezeli-ebedi' bir gerçek olarak kabul edecek durumda değildi. Üstelik, 60'lardaki genç kuşak, kapitalizmin yeniden-yapılmasının oluşturduğu toplumsal yapının ilk muhatabı idi. Bu yapıyı, bu toplumsal ilişkileri bunalımın sonucundaki çözüm ve rahatlama olarak değil, 'günlük şeyler' olarak yaşıyorlardı. Bu durum, bu kuşağın çözüm aradığı sorunları aha **acil** kılıyordu, -en azından kendi açılarından. Yaşamın her hücresindeki konumunun ve yaşam çizgisinin önceden belirlenmişliği içerisinde, kendisine söyleyecek-yapacak değiştirebilecek hiç bir şey bırakılmayan bu kuşak, hippi hareketinde herşeyi, toplumsal düzenin bütününü yadsıdı, terketti. Üniversitelerde ve SDS'te ise bir değişim/dönüşüm arayışında idi. Toplumun bütünü üzerinde politikacılar olduğu gibi, üniversitelerde de üniversite yöneticileri sorunların çözümünü ve gerekli düzenlemeleri, değişiklikleri yapmayı üstleniyorlardı. Siyasi alanda da yapılabilecek bir şey bırakılmıyor, değiştirme -düzenleme 'müteahhitleri' de hiç bir şeyi değiştirmiyorlardı. Bu durum, gençlerin siyaseti 'herşeyin çözümünü üstlenip hiç bir şey değiştermeyen' bir alan olarak kavramlarına yol açtı. Öğrenciler, sorunlara çözüm bulma işini **kendileri** üstlendiler. Öğrenci hareketlerinde, özellikle başlangıçta, politik ifadelere, hedeflere, sloganlara fazla yer verilmemesi, öğrencilerin dolaysız bir takım istek ve düşüncelerini ifade etmiş olmaları, bunun bir sonucudur. Varolan, güdülen politika, her türlü sorunu, o sorunun -ve her sorunun- çözümünün ifadesi olan bir-iki nihai nitelikteki slogan veya kavram altında topluyordu. Amerikan öğrencileri ise, ilk **kendiliğinden** tepkileri sırasında, o anda neye karşı ayaklanmışlar, ne istiyorlarsa onu dile getiriyorlar, bu isteği, tepkiyi herhangi bir nihai sonuca (devrim, iktidar gibi) götürmüyorlardı. SDS'in doğrudan-demokrasi ilke ve hedefi, bu isteğin ve iradenin daha bilinçli, kendince aha politik bir dışavurumuydu. Bütün tepkilerin ve isteklerin üstünde yükselen, **nihai** hedeflerin ve sistematiğin olmaması ile bu durumun daandığı politikleşmeme olgusu, öğrenci hareketinin birden yükselip birden alçalmasını, denetimsiz, "vahşi' denebilecek coşkusunu, istikrarsız yapısını açıklar. Ayrıca, bu belirsizlik ve isteklerin/hedeflerin o andaki 'sınırlı' ve **verili** durumdan kaynaklanması, o koşullara 'inhisar" etirilmesi çoğu zaman, yönetimin göreli bir iyileştirme, bir reform sağlaması durumunda, öğrencilerin bayağı bir'zafer sarhoşluğu'na kapılmalarına yol açmıştır. Berkeley'in önündeki "26 feet'lik yol" için aylarca kavga verilebilmesi, ayrıca FSM mücadelesi sonucu üniversite yönetiminde **söz hakkı** elde edildikten sonra bunun üniversitede alternatif bir yapı getirmek için değil, ancak daha sona gene kendiliğinden ortaya çıkan isteklerin gerçekleştirilmesinde araç olarak kullanılması, söz hakkının elde edilmesi ile zaferin kazanıldığı havasına girilmesi, hep bu olgunun sonuçlarıdır.

Vienam Savaşı 'gaz veriyor'.. Protesto'dan Direniş'e

Bu uzun ve 'teorik' aradan sonra gene 1964'ün son aylarına dönelim. FSM (Serbest Konuşma Hareketi)'nden sonra öğrenci hareketinde en büyük çıkışı ve genişlemeyi ağlayan olay, Vietnam savaşı oldu. 1964'ün Ağustos'unda, ABD kongresi, başkan Johnson'a "Amerikan silahlı kuvetlerine karşı silahlı bir saldırı veya herhangi bir saldırganlık durumunda, savunma için büün gerekli önlemleri alma" yetkisini tanımıştı. 8 Mart

1965'te, ilk Amerikan birliği Vietnam'a çıktı. Devlet katındaki politik gelişmelerin, öğrencilerin duyarlık alanının dışında olduğu bu ortam içerisinde, SDS 7 Nisan 1965'te Washington'da 25 bin kişilik bir protesto gösterisi düzenledi. Oysa, 1960'ların başındaki Küba bunalımı, SDS ve öğrenciler tarafından hiç dikkate alınmamıştı. Şimdi, SDS doğru karta oynamıştı. Bütünlüklü bir siyasal sistematiğin yokluğunda, yeni bir parola, 'dayanışacak', protesto edecek yeni bir şey arayan üniversite gençliğinden tepki geli. "Gelişmiş," ileri' sayılanların eşit koşulda olmayanlarla, imtiyazsız, sömürülen konumdakilerle dayanışması nosyonu, öğrenci hareketinin başlangıçta zenci sorununa olan eğiliminde de baskın bir öğeydi. Şimdi, daha da pekişerek Vietnam savaşına karşı çıkışın sürükleyicisi oldu. Vietnam savaşı ABD açısından haksız olarak kabul edilirken, nedeni anlaşılamayan, toplumdan bağımsız olarak 'yukarılarda' verilmiş bir kararla girilen bir savaş olması da tepkilere yol açtı. Amerika'nın her yerinde 100'den fazla üniversite kampüsünde 'Teach İn'ler (dersi durdurma, boykot) yapıldı. Öğrencilere göre Teach-İn, hem iyi bir protestobiçimi hem iyi bir tartışma, diyalog kurma fırsatı, hem de topluma mesaj ulaştırmanın iyi bir aracıydı. 22 Mayıs 1965'te, 'fitnenin başı' Berkeley, herşeyin olduğu gibi Teach-İn'in de en büyüğünü yaptı: 36 saat süren ve 35 bin kişinin katıldığı bir teach-in gerçekleştirildi. Bu, yapılmış ve yapılacak en büyük Teach'in'di ve Moskova yanlısı Komünist Partisi (KP) dışında her türlü sol eğilimli örgütün de katılımıyla gerçekleştirilmişti.

1966-1967 kışında, SDS Vietnam savaşı konusundaki 'politikasını', "siyah ve beyaz bütün öğrencilerin askere alınmasına karşı direnmek" olarak saptadı. 'We Won't Go'-"**Gitmeyeceğiz**"-hareketi, öğrenci hareketini bu dönemde yönlendiren slogan oldu. **Pasif direniş,** artık kesinlikle 'a-politik' bir eylem biçimi sayılıyordu öğrencilerce. Ordu içinde huzursuzluk yaratmaya çalışmak, askere çağırma belgelerinin toplu olarak yakılması, askere alma bürolarının işgali, v.b. gibi 'yeni' eylem biçimleri ortaya çıktı. Bütün bunların içinde üniversite de ihmal edilmedi. Üniversite, yetiştirdiği 'insan malzemesi' ve söyledikleri ile, emperyalist savaşı sürdürenlerin yardakçısı olarak görülüyordu. Hatta, bir süre sonra öğrenci liderleri içinde "üniversite bir yardakçı değildir, savaşı zorunlu kılan iktisadi yapının kopmaz bir parçasıdır" diyenler çıktı.

'Direnme' salt yeni bir strateji değil,yeni bir 'yaşam tarzı' idi de. Her fırsatta, her alanda düzene karşı direnildiğini somut bir şekilde 'teşhir' etmek gerekiyordu. 'Şiddete karşı' olmaktan vazgeçildi. Cezayirli bağımsızlık savaşçısı düşünür Fanon'un "şiddetin ezilen halkların psikolojik olarak güçlenmesinde ve bağımsızlaşmakta" gerekli bir unsur olduğu düşüncesi, iltifat görmeğe başladı. 1965 ile 1967 yılları arasında zencilerin yaşadığı gettolarda çıkan ve polisin sert müdahalesi ile 300'den fazla zencinin ölmesine yol açan huzursuzluklar, öğrenci hareketi ile zenci harekitinin (özellikle de Kara Panterler'in) kopmuş olan ilintisini yeniden kurdu. 'Şiddete karşı olmaktan vazgeçip', ezilen ve sömürülenlerle dayanışmak dışında bir **hedef** saptayamayan öğrenci hareketi, gene 'ibretle' zencilerin durumuna bakmaya başladı. Kara Panterler ise "Vietnam'a ölüme gönderilenler arasında zencilerinbeyaz öğrencilerden çok daha fazla" olduğunu görmezlikten geldiği için SDS'i suçlamaya devam ediyorlardı.

Vietnam savaşının protestoların odağı olması ile, öğrenci hareketi bütün Amerika'ya yayılmıştı. Hedefin ortak hale gelmesinden dolayı, öğrenci hareketinin parçalanmışlığının ortadan kalkması, örgütlenmesi, hatta belki de merkezileşmesi için gerekli koşullar oluşmuştu. Ayırca, Vietnam savaşı protestosuna, Joan Baez gibi popüler bir şarkıcı, Dave Dellingergibi ünlü ve başarılı bir 'hatip' ve çok sayıda tanınmış isim de katılıyordu. Ancak şunu da unumamak gerekir ki, bu birleştirici, 'merkezileştirici' işlevi olan 'barış' ve 'savaşa karşı olma' nosyonları, aynı zamanda hareketin gittikçe parçalanmasına, kendiliğindenliğe sürüklenmesine yol açacak bir içeriğe sahiptiler. Herşeyden önce 'barış' ve 'anti-savaş', bütünsel bir sistemin, bir **siyasi programın** dışındaki bu 'yalın' halleriyle içeriği boş kavramlardı. Hareketin belirleyici öğelerinin, bu ve bu tür kavramlar, sloganlar olması, sürmekte olan Vietnam savaşının gidişatına **tâbi** olmayı getirecekti.

Getirdi de: savaşın sona ermiş gibi görünmesi ve Amerikan birliklerinin geri çekileceği beklentisinin ortaya çıkması ile, hareketlilik beklenmedik bir hızla söndü. Peki, öğrenci hareketini bu sürükleniş boyunca kim yönlendirebilirdi? 'Gitmeyeceğiz' sloganı etrafında toplanan öğrenci kitlesini, kim 'toparlayabilirdi'? Sağ-sol yelpazesinin çeşitli yerlerinde pek çok aydın, harekete, savaşla ilgili sloganların ifade ettiklerinin dışında hiç bir amaç gütmeden, **'herkes gibi'** katılmışlardı. 'Aydın' kimliğine sahip pek çok kişinin bu harekete yaygın olarak katılmasının nedenini, 'kafa emekçisi' olarak, 'entellektüel' olarak, onların da toplumsal konumlarını, saygınlıklarını yitirmeleri, çarkın sıradan dişlileri haline gelmeleri ve buna duydukları tepki olarak görmek mümkündür. Yani, bu kişiler de kendilerini bağlı hissettikleri bir 'sistem'in sözcülüğünü yapacak, önderlik üstlenecek durumda değillerdi. Hareketin ilk itkisini veren SDS ise başlangıçtan itibaren, daha çok 'fikir üretme', bilgi alış-verişi ve 'aydınlanma'yı sağlama işlevini üstlenmiş, faaliyetlerinin **odağına** bunu koymuştu. Yani SDS'in de merkezileşme sağlaması, hareketin bütününü kapsayan bir insiyatif kazanması söz konusu değildi. Öğrenci hareketinin entelejensiyası olarak SDS de kendiliğindenciliğe alışmıştı ve **alteranitf** olarak önerecek bir şeyi yoktu. Ortaya şöyle bir tablo çıkıyordu: bir yanda; hareketin sloganının, 'karşı-olunacak-şey'in merkezileşmesi, iişkilerin yoğunlaşması ve bütün Amerikan öğrencilerinin kendilerini tanımadıkları binlerce öğrenciden oluşan kitlenin bir parçası olarak görüp kendilerine herşeyden önce "öğrenci" kimliği vermesi.... öte yanda; dağınıklık ve **örgütsüzlük.** Bu çelişki, öğrenci hareketi içinde, eşit ve ortak statüde yer alanlarca çözülemeyince, 'toparlama', 'örgütleme', 'önderlik' gibi işlevlere yönelik bir talep ortaya çıktı. Bunun üzerine, ABD'deki bir çok sol grup 'hizmete' talip oldular. Öğrenci hareketi, büyük bir hızla globalleşip resmi politika'nın alanına kadar girmişti; Yıllarca yadsıdığı resmi politika'nın alanına... Bir zamanlar varolan toplumsal düzene ve **resmi politika**'ya tabi, hatta dahil olarak görülen sol gruplar, biraz da bu sayede öğrenci hareketi tarafından dikkate alınmaya başlandılar...

Sürecek

BİR SERGİNİN ARDINDAN

Son yılların en büyük kültür olayı olan **"Anadolu Medeniyetleri Sergisi"**, Anadolu insanının başarılarını ve gelişimini kısmende olsa bizlere sunmuştur. Bu sergiyle birlikte, çeşitli çevrelerce değişik değerlendirme ve yorumlara girişildi. En ilginç yorum, kanımca, E. Hakkı Ayverdi'nin yorumuydu **"Anadolu Medeniyetleri Masalı"** başlıklı yazısında; **"ne edelim ki, bu kavimler asırlar eveli ortadan kalkmıştır. (Hitit, Asur vs.) Kültürlerinden eser yoktur, bir irsiyet iddia edecek bakiye yoktur."**(1) demektedir.

Bugün, Hitit olsun diğer kültürler olsun, 'eser bırakmamışlardır' demek inkarcı ve bilimsel olmayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımla bir yere varılamaz. Sergiyi izleyenlerin tanıklığıda, bu uygarlıkların kültürel boyut ve miraslarının boyutuyla doğru orantılıdır. Zaten yazı bu anlamda da bilimsel verilerin dışına çıkmaktadır. Amaç açıktır. Anadolu'yu, özellikle 1071'den öncesini kendinden saymamak; Köklü Anadolu kültürü sınırlı bir döneme mal etmek.

Üzerinde durulması gereken nokta; Anadolu sanatının, genel anlamda

Amerikalı Antropolog LİNTON Kültür etkileşiminin günlük hayat içindeki yerini, basit fakat anlamlı bir örnekle şöyle dile getirmektedir.

"Amerikalı bir vatandaş sabahları Yakındoğuda icad edilen ve Kuyez Amerika'da mükemmelleştirilen yatakta gözlerini açar. İlk kez Hindistan'da domestike edilen pamuktan yapılmış yorganını üzerinden atar, yorganı Yakındoğuda yetiştirilen keten bir çarşafla kaplıdır. Yorganın üzerinde belki yünden yapılmış bir battaniye vardır ki bu daYakondoğuda ehlileştirilmiş koyundan elde edilmiştir. Sonra Amerikan yerlilerinin icadı olan Makosenlerini giyer, Avrupa-Amerika karışımı olan banyoya gider. Hindistan icadı olan pijamalarını çıkartır. Sonra traş olur bu adet Sümer ve eski Mısır kökenlidir. Banyodan çıktıntan sonra Avrupa icadı olan iskemleden elbiselerini alır. Asya steplerinde icad edilen pantolonunu giyer. Kahvaltıya oturmadan önce ilk kez Mısır'da kullanılan pencere camından dışarıya bakar, başına Ortaasyadan icad edilen keçeden yapılmış şapkasını giyip sokağa çıkar.

Libya icadı olan para vererek gazete alır. (Gazete; Çinlilerin icadı olan daha sonraları Almanlar tarafından geliştirilen matbaada basılmıştır.)

Eve döner, tabağına yemeğini koyar, tabakada ilk kez Çin'de kullanılmıştır. Çatal ilkkez Ortaçağ İtalya'sında, kaşık eski Roma'da kullanılmıştır. Yemekten sonra kahve içer, orijini Habeşistan'dır. Bir sigara yakar. Sigara Amerikan yerlilerinin icadıdır. Bu iş böyle devam eder...

derken, Yahudi-Hebrew orjinli tanrıya, İndo-European lisanıyla yüzde yüz Amerikalı olduğu için şükreder.

Türkiye sanatının değerlendirilmesindeki yanlışlar ve çeşitli çevrelerin geçmişe bakış açılarıdır.

E.Hakkı Ayverdi devamlı yazısında, 1930'lardaki resmi çevrelerin tarih anlayışını eleştirerek, Anadolu toprakları üzerinde 600 yıl gibi uzun bir süre egemenliklerini sürdürmüş olan Hitit'lerin **'veledi'** olduğumuzu ve bu anlayış ile Hitit-Türk bağının yanlışlığı üzerinde durmaktadır. Türklerin Orta Asya kökenli olduğunu Anadoluya yerleşmeden önce **'göçebe', 'at kültürü'**nün izlerini taşıdıklarını tarih bilimi açıklığa kavuşturmuştur. Fakat bu kültür, yerleşik hayata geçiş ile birlikte zamanla değişime uğramıştır.

Doğan Kuban, Türk sanatı ile Türkiye sanatının değişik kavramlar olduğunu, tarihçilerin bunu ayrı ayrı yorumladıklarını, bir kısmının, **"milli sanat sadece Türklerin yarattığı sanattır,"** bir kısmının ise, **"Türk sanatı bugün Türkiye'de yaşayanları ilgilendirme açısından, Türkiye sanatıdır'** dediğini açıklamaktadır. Anadolunun bütün kültür katlarının sanat alanındaki ürünlerini tanımak ve değerlendirmek Orta Asya'daki ürünleri tanımaktan daha önemlidir. Dolayısıyla günümüz insanı ile çevresi arasındaki ilişki birinci planda önem kazanmaktadır. Bugün Türkiye sanatının açıklanması ancak ikisi ile mümkün olabileceğini belirtmektedir. Kanımca en doğru yaklaşım da bu olmalıdır.

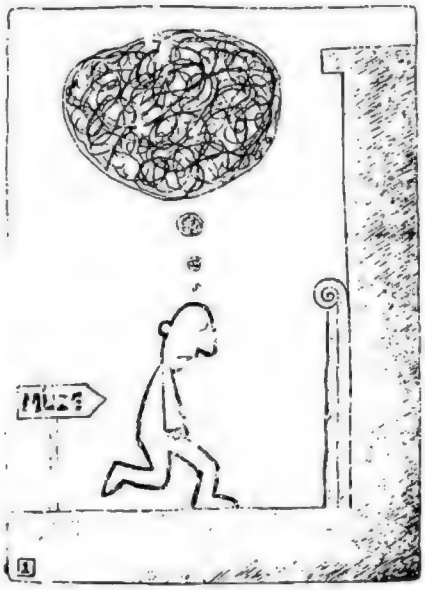

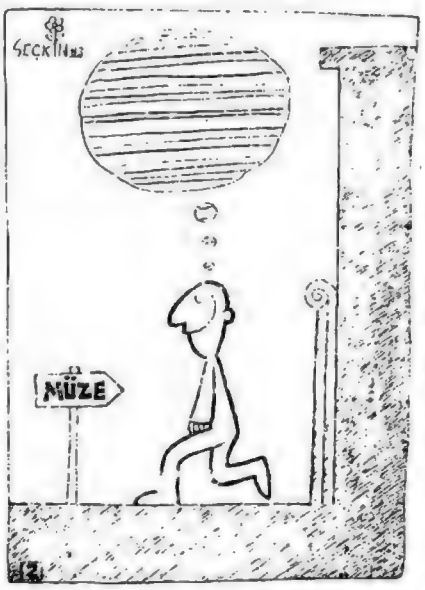

Türklerin Anadoluya geçişleri 9. yy.'dan başlar. Bu süreç 1071'den sonra hızlanır. Bu döneme kadar özellikle İran'daki konaklama süresinde İran kültüründen etkilenme görülmüş hatta isim ve dillerine Arapça ve Farsça egemen olmuşur. Bu etkileşim, Bizans ordusunda sınırı koruyan paralı Türk askerlerinin yerli halka kaynaşması ile değişik bir yönden sürmüştür.

Anadolu tarihi yer yer değişen toplumsal egemenlikler ve kültürler bir öncekinin etkisiyle bugünlere gelmiştir. Aslında bu tüm dünya toplumları içinde aynıdır. İleri kültür ortamı kendisinden daha geri düzeydeki kültürleri etkiler. Nereden geldikleri pek belli olmayan Hititler, yerleştikleri Anadolu topraklarında kendilerinden evvelki Hatti'lerin kültürünü devralmışlardır. Onların, ilk anda yabancı oldukları kültür ortamına kaynaşması uzun bir tarih sürecini kapsar.

Anadoluya yerleşenler, sadece Anadolu uygarlığı ile sınırlı kalmamışlardır. Bir Hitit ile Mısır ve Asur arasındaki ticari ve kültürel bağ, Bizans ile Mısır ve Fenike arasındaki ticari ve kültür alışverişi içinde birbirlerini etkilemiştir.

Tek tanrıcı dinlerin ortaya çıkışı ile başlayan **'karanlık'** dönemde kültür yoğunlaşması yerine, egemenlik ve baskıların oluştuğu, kültür temelleri zayıf, güç temeli ağır basan devletler varlıklarını uzun süre sürdürememişlerdir. (Bu devletler arasında sayılabilecek Osmanlı İmparatorluğu'nun ömrünün 600 yıl sürmesi, Anadolu gibi kökü kültür temeline dayanması ile mümkün olabilmiştir.)

Hitit İmparatarluğunun yaşamı 600 yıl sürdü. Yürüttüğü devamlı savaşlar sonucu sıprandı ve yıkıldı. Militarizmin acı kaderi budur. Tarihte bunun benzerlerine oldukça sık rastlanmaktadır. Yine onlara benzer bir anlayışla kurulan Osmanlı imparatorluğunun kaderi de aynı olmuştur (2).

"Bugün bir Hitit devleti, bir Bergama, Roma, Urartu devleti yoktur ama bir Hitit kültürü, Bergama, Roma, Urartu kültürü vardır. Bunun karşısında ne bir Cengiz İmparatorluğundan, ne de bir Timur ya da Hülagü imparatorluğundan söz edilebilir. Onlardan bugüne miras kalmış ne bir uygarlıkları ne de bir kültür kurumları vardır." (3). Köklü bir uygarlık temelinde yükselmeyen, zora dayanan devletler yapısı gereği kültürel etkinlik sağlıyamazlar.

Anadolu uygarlığının özünü kavramak, kültürleri birbirlerine etki eden birbirleriyle kaynaşan bir olgu olarak incelemekle mümkündür. Batı tarih yazıcıları **Anadoluya Grek-Latin uygarlığı temelinde,** Türkiye'deki bazı tarihçilerde, **sadece Türk, Türk-İslam düşüncesi temelinde incelemeleri gibi. "Köksüz olma kaygusuyla"** (4) ortaya çıkarılan sonuçlar pek sağlıklı olmamaktadır. **Türk sanatının köklerini dışarıda ara-**

mak dolayısıyla Anadolu etkisini dıştalamak bilimsellikten uzaktır. Şunuda belirtmekte yarar vardır ki, Orta Asya'da yapılan araştırmalar (Uygur evleri, Balbal Heykelleri, Uygur Freksleri vs.) eski Türk eserlerinin varlığını ortaya koymaktadır. Göçebe kültürünün yansıması olan dokumacılık (halı, kilim sanatı) yine Asya kökeninin belirtisidir. (Örneğin Yörükler).

Osmanlı dönemi mimarisi ve sürekli tartışma konusu olan Mimar Sinan, **"Anadolu hristiyanları arasından Yavuz Selim zamanında devşirme olarak toplanan gençler arasından Osmanlı ordusuna katılmıştır."** (5) Sinan imparatorluğun baş mimarı olduğu sıralarda, İmparatorluğun ihtişamını simgeleyecek eserler yapmıştır. Mimar Sinan'ın yanında çalışan taşçı, camcı, boyacı gibi zenaatçılar, Orta Doğu ve Balkanların beş bin yıllık şehir kültürünün yaratıp yetiştirdiği değişik dinlerden ve etnik gruplardan insanlardı. (6) Mimar Sinan eserlerinde Bizanslıların Ayasofya'da kullandığı -kubbeden, mimari fonksiyonlarına kadar- bütün yöntemlerinden faydalanmıştır.

Anadoludaki beylikler ve Selçuklu dönemi eserlerinde de bu etkileşim görülmektedir. Örneğin Selçuklu yapılarındaki Bizans Sasani etkisi, Artuklu eserlerindeki Zengi etkisi, yine Osmanlı saray yaşantısı, hamamlar, Bizani uzantısıdır. Daha geri tarihlere gidecek olursak bugün Anadolu halkının birçok geleneğinde, alışkanlıklarında kutsal sayılan dağlar, kayalar vs., binlerce yıllık bir geçmişe dayanır. Ata sporu dediğimiz güreş bile eski bir Anadolu uygarlığı olan Frigyalılardan kalma olduğu, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 2700 yıllık bir kabartmadan görülmektedir. (7)

E.Hakkı Ayverdi Osmanlı ile halkı **'et ile tırnak'** gibi benzetmesi ile **"Selçuklu-Osmanlı kültürü kendinden evvelkilerden bir şey almamıştır"** demektedir. Osmanlı devlet sistemi toplumdan kopuktur. Halk sanatı ile saray arasındaki fark büyüktür. Saray edebiyatına egemen olan Türkçe değil, Farsça, Rumca, Slavca Osmanlının kültür etkileşimindeki yerini gösterir. Yerleşik hayata geçmeye başlayan halk ise şehir kültürünün etkisiyle yüzyüze gelmiştir.

Rönesans ile birlikte, uygarlık merkezi artık Akdeniz uygarlıklarından çıkıp Avrupaya kaymıştır. Bu kez Avrupa ilerlemede öncü rol oynamıştır.

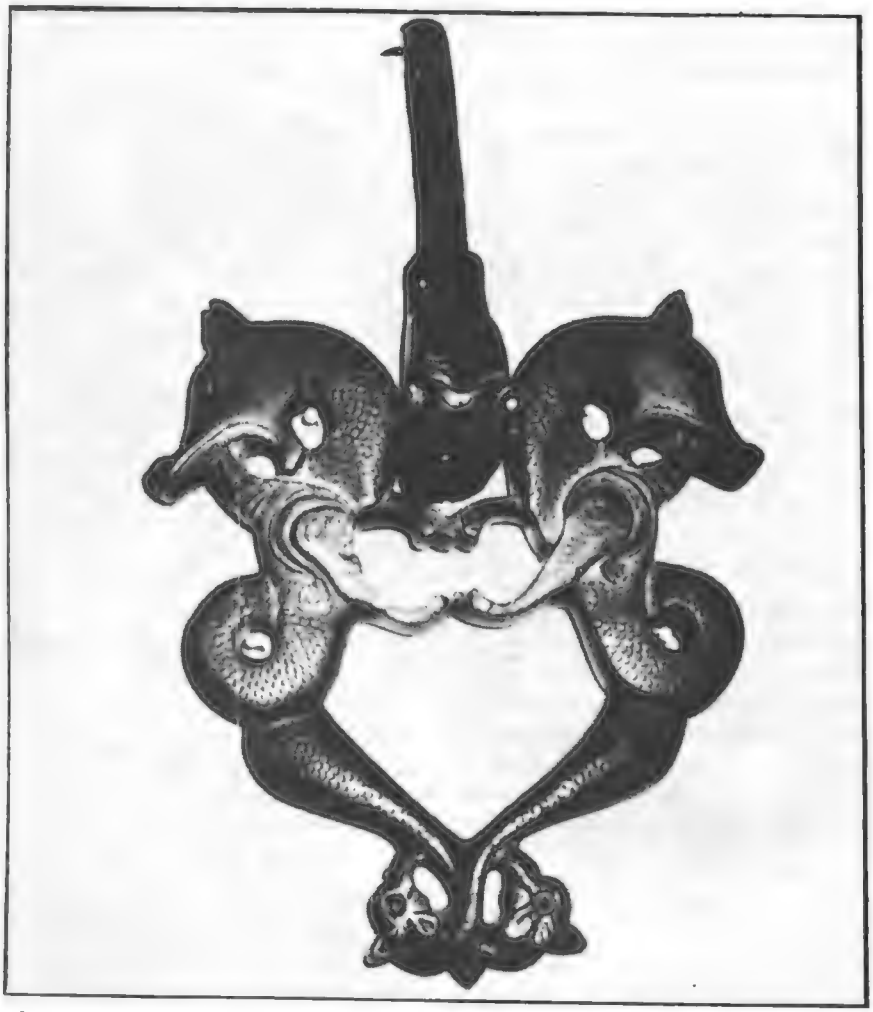

E.Hakkı AYVERDİ dünyanın bugünkü programını - Rönesansa - bağlamaktan da kendisini alamıyor.

Osmanlıların son döneminde, Padişah tarihi zenginlikleri Avrupalılara ikram ederken, bugün Anadolu kültürlerini kendinden saymayanlar, aynı dar kafalılık paraleline düşmüyorlarmı? Buna karşın, 1930'larda gelişen bilimsel tarih anlayışı, Kemalist dönemin başarısı olmuştur. **"Dönemin tarihçiliğinde ve tarih anlayışında göze çarpan bir diğer nitelik çağdaş Şövenizm'den uzak bir tür Enternasyonalizm değilse bile bir Anadolu Patriyotizmin varlığıdır. Ayasofyanın bir müze haline getirilmesi Bizans eserlerinin restarasyonu Anadolu kültürlerine Osmanlı Asar-ı Atika idaresinden farklı bir gözle adeta ulusalcılıkla sahip çıkılması bunun bir yansımasıdır."** (8).

Bir noktaya daha değinmekte yarar var. A.M. Sergisi açılışından başlayarak büyük bir ilgi görmesi bekleniyordu. Sergi giderleri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından karşılanıyordu. Çeşitli çevreler serginin büyük bir turizm potansiyeli yaratmasını bekliyorlardı. Olaya salt turizm açısınan yaklaşılması serginin kültürel etkisini geri plana itiyor, özellikle TRT bu olayı görmemezlikten geliyordu. Ama herşeye rağmen, **"Türk sanatının kendine özgü bir nitelik taşıyan sentez sanatı olduğunu ortaya koydu. Böylece içeride ve dışarıda uzmanlarca bilinen ama kamuoyuna mal olmayan bir gerçek gün ışığına çıktı."** (9).

Faydalanılan kaynaklar
1. Türk Edebiyatı Dergisi Sy. 122
2. İskender Ohri, Anadolunun Öyküsü
3. a.g.e
4. İ.Zeki Eyuboğlu, Tanrı Yaratan Toprak-Anadolu
5. Doğan Kuban, Türkiye Sanatı Tarihi
6. İlber Ortaylı, Gelenekten Geleceğe
7. İskender Ohri, a.g.e.
8. Ferit Edgü, Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ocak 1984

Altı Kaval Üstü Şeşhane

Sezar Atmasa

Toplum olarak, 1960 sonrası gittikçe artan bir ivme kazanan, derin bir bunalım yaşıyoruz. Bunalımın ideolojik-kültürel düzeydeki etkileri daha fazla. Özellikle gündelik hayat düzeyinde, bunun çarpıcı örnekleriyle karşılaşıyoruz.

Genelde bunalım dönemleri sayısız eğilimin, yeni öğelerin, daha önce potansiyel olarak olmasına karşılık, yapılanması sözkonusu olmayan yeni ilişki biçimlerinin ortaya çıkışıyla gözlemlenir. Burada sorun değişimin **ne yönde ve nasıl** olduğunu kavramak ve ayrıca yaşanılan anı zorlayan yeni öğelerin ne olduğunu saptamaktır. Böylece toplumsal hayatın **kendiliğinden** ortaya çıkardığı yeni öğelerin, potansiyel imkanlarını değerlendirir ve bu imkanlar içinde kendimize uyarlı olanının o yeni öğede **kalıcı kılınması** için gerekli üretici çabayı gösterebiliriz. Bu alanda şimdiye dek başarılı olamadık. Örneğin başlangıçta sadece tepki gösterdiğimiz arabeski ancak yaygınlaştıktan sonra değerlendirebildik, müzik-toplumsal yapı ilişkilerini sorgulamaya başladık. Arabesk konusunda toplumu uzaktan (geriden) izleyen insanlar gibiydik. Sadece arabesk mi?

Bugün özellikle ideolojik-kültürel düzeyde yoğunlaşan bunalıma kısaca 'avrupalılaşma' diyebileceğimiz bir süreç sonucunda ulaştık. Bu süreç Osmanlı İmparatorluğunun her düzeydeki **iç dengelerinin** bozulması ile başlar. Zamanla gelişen kapitalizm karşısında (dış etkenlerin ülkede **içselleşebildiği** oranda etkili olabildiklerini belirtmek gerek) sürekli artan askeri başarısızlıklar sonucu Avrupa teknolojisine sahip olmak bir devlet politikası olarak benimsenir. Böylece "Rus ceketi Belçika silahı, Türk külahı, Macar eğeri, İngiliz kılıcı ile donatılan " mehter takımı eşliğindeki ordu çeşitli uluslardan gelen eğiticiler tarafından Fransız düzenine uygun olarak yetiştirilir. Ancak salt askeri amaçlar için avrupaya yönelen Osmanlı devleti, Avrupa'nınkültürel dünyası ile karşılaşır. Avrupada eğitim gören öğrenciler, zabitler Avrupadan gelen muallimler bu süreci hızlandırırlar. O güne değin arapçadan, farsçadan başka dile iltifat etmeyen Osmanlı aydınları, yeni süreçte batı dillerine yönelirler. Avrupa ile görece daha somut ilişkiler içinde bulunan Rum, Ermeni ve Yahudiler dil ve yaşam biçimi yoluyla bu dünyaya katkıda bulunurlar. Böylece askeri alanda yoğunlaşan ilişki kapitalist Batı Kültürünün etkileriyle birlikte sürer.

II. Meşrutiyet aydınlarının ortak özlemi Avrupalılaşmaktır. Doktor Abdullah Cevdet "bir ikinci medeniyet yoktur, medeniyet avrupa medeniyetidir" derken, II. meşrutiyetle birlikte yurda gelen, cumhuriyet dönemi ilginç siması Ahmet Ağaoğlu "Fransız edebiyatının etkisi olmasaydı ruhumuz harabat edebiyatının içinde bunalıp kalmış olacaktı. Medeniyet alanında mağlubiyetimiz katidir. Galip medeniyeti benimsemek mecburiyetinden vazgeçilemez. Bu gerçeği ne kadar acı olsa itiraf etmeli ve gereğince hareket etmelidir." düşüncesini savunur. Kısacası "medeniyet arama seçkinlerini etkilediği açıktır. Rokoko-barok karışımı mimari, kravat, jaketatay, İstanbul'un, redingot avrupadan getirilen ev eşyaları bu dünyanın somut göstergeleridir. (2)

Bir bakıma Osmanlı tarihi, bir toplumun geleneksel kültürünün içinde **günümüze ulaşabilecek** düzeydeki potansiyelinin, yokoluşunun tarihidir. Toplum bu gelişmelere genellikle içe kapanarak tepki göstermiştir. Etki-tepki olarak belirtebileceğimiz, her olayın iki uç noktada algılanmasına neden olan bu kutupsallık, günümüzde de derin bir biçimde sürmektedir. Tarihi gelişim içinde tepkiler doğal olarak dini örgütlenmeler etrafında ifade bulur. Bu ifade biçimi resmi tarih yazımında gericilik-yobazlık olarak damgalanır. Özellikle yakın tarihimizdeki her tepkinin gericilik-yobazlık olmadığını, günümüzde de süren bu anlayışa karşı tarihi bir eleştiri olarak belirtmek gerek.

Kültürel düzeyde, birbiri ardına gelen devrimlerle avrupalılışma, cumhuriyetle birlikte **gündelik hayat** düzeyine iner. Başka bir deyişle avrupalılaşmanın zaferi cumhuriyetle birliktedir. Seçkinler düzeyinde kendi dinamiğini kazanmış avrupalılık artık topluma sunulmaktadır. Toplum da kendisine sunulan biçimlerden bazılarını benimser. Örneğin belli bir kitle kültürünün ürünü olan dansı cumhuriyet gençliğinin nasıl öğrendiğini görelim:

"Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim müesseselerinde gençliğe dans öğretilmesi okul hayatı içine alınmış, memleketin her tarafında kız ve erkek liselerinde birer gramafon ile dans havalarının plakları temin edilmiş, öğle aralarında ve son derslerden sonra öğrencilere dans dersleri verilmişti. Vals, tango ve fokstrot gibi dans şekilleri yanında çarliston gençliği en çok çoşturan bir oyun olmuştu."

Avrupalılaşma kavramı içinde bulunulan konjonktüre göre değişik anlamlar kazanmasına karşılık, değişmeyen içeriği her düzeydeki soyut bir kapitalizm anlayışıdır.

Artık günlük hayatımızda sıkça kullandığımız ya da duyduğumuz bir kelime 'avrupailik'.

-Avrupai bir görünüşü var.
-Avrupai bir futbol sergiledi.
-Avrupai bir gol attı.
-Avrupai bir parça.

Kitle iletişim araçları, kentleşme, moda olgusunun da etkisiyle günümüz de artan bir biçimde hayatın her alanını etkiliyor değişmeler. Ama bu değişim sonucu ne doğulu, ne de batılı diyebileceğimiz bir durumdayız bugün. Bir taraftan geleneksel kültür yok olma durumunda gelirken ilişkiye girdiğimiz kültürlerin değerleri de yeterince özümsenemedi. Özetle yüzeysel-eklektik bir yapıya ulaştık.

Ancak gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir nokta yüzeysel eklektik yapının nedeninin taklit eğiliminde değil **KÜLTÜREL YAPININ KENDİSİNDE** olduğudur. Bu nedenle Osmanlı-İslam toplumunun ve bugünkü Türkiye'nin, batı toplumlarından ayrılan özelliklerini irdelemek zorundayız. Bugün arapça ve farsçaya cumhuriyetle birlikte duyulan tepkinin de etkisiyle kütüphanelerimizin dilsizleşmesi sonucu tarihi kaynaklarının yaklaşık % 10'unu inceliyebilmiş bir toplumuz. Kendi toplumunu anlıyamamış, kavrıyamamış insanların toplumsal gelişmeleri geriden izlemeleri tarihi bir zorunluluk oluyor. Ya da Şerif Mardin'in söyleşiyi ile. "Toplumun sorunları hiç bir yerde entellektüel seviyede vazedilmiş soyut problemler olarak ortaya çıkmaz. Halk bu sorunları ihtiyaçlarının tatmini olarak görür. Türk aydınları bu hakikatlerden hareket etmedikçe bir taraftan toplumdan uzaklıklarını sürdürecekler, diğer taraftan da sürprizlerle karşılaşmaya devam edeceklerdir."

Bugün vardığımız nokta halk dilinde giyim-kuşam üzerine söylenmiş ne doğulu, ne de batılı olduğumuzu, ya da yüzeysel eklektik yapımızı anlatan bir tekerleme ile **ALTI KAVAL ÜSTÜ ŞEŞHANE...** Ya gelecek?

(1) Günlük hayatımızda yanlış bir şekilde "altı kaval üstü şişhâne olarak kullanıyoruz. Hatta bu yanlışlık bazı Osmanlıca sözcüklerde de görülmekte, şişhâne (aslı şeşhâne) şeklinde yazılarak her iki kelimeye de aynı anlâm verilmektedir. Oysa bugün İstanbul'da Galata'da bir yokuşun adı olan Şişhâne, bu adı vaktiyle orada bir şişehâne (şişe yapılan imalathâne) bulunmasından dolayı alır. Şeşhâne ise içi altı köşeli, namlusu yivli tüfek demektir. Yani terimin anlamı bugünkü deyişle "altı kaval, üstü tüfek"tir. Herhalde terimin altı kaval üstü şişhâne şeklinde kullanılması, terimin eleştirdiği yapıyı doğrularcasına gerçekten "altı kaval üstü ŞEŞHÂNE".

(2) Redingot: Belde kesiksiz olarak bedene oturtulan önü kruaze ya da tek sıra düğmeli ceket.

Jaketatay: Arkası yırtmaçlı etekleri uzun ön köşeleri yuvarlak kesilmiş redingot benzeri ceket.

İstanbulin: Sivil memurlar avrupalı gibi giyinmeğe mecbur tutulduğunda, Abdülmecit zamanında redingotun yerine kabul edilmiş ceketin adı. Redingottan farkı göğsünün tamamen kapalı olması ve kravatsız, kolalı gömleksiz giyilebilmesiydi. ●

KAYNAKÇA

HANİOĞLU, Şükrü Dr.Abdullah Cevdet ve dönemi-Üçdal yay. İstanbul 1981
MARDİN, Şerif Din ve İdeoloji-İletişim yay. İstanbul 1983
AĞAOĞLU, Ahmet Üç Medeniyet-Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1972
KOÇU, Reşad Türk Giyim ve Süslenme Sözlüğü-Sümerbank yay. Ankara 1967
STEİNHAUS, Kurt Atatürk Devrimi Sosyolojisi-Sander yay. İstanbul 1973

GENÇLİK ÜZERİNE

Oya Berk

Bir başlangıç

Türkiye'nin hızlı ve sarsıcı bir değişim geçirmekte olduğu '70'li yıllardan günümüze dek, bu sürecin en yoğun yaşandığı kitlelerden biri gençlik. Özündedoğruolmaklabirlikte bu sav, az da olsa bir yanılsamayı içeriyor. Nedeni ise gençlik kitlesine bir bütünsellik içinde bakmanın olanaksız oluşu. Toplum içinde tüketici konumdan üretici bir konuma geçememenin belirleyiciliği altında gençlik, her toplumsal tabakadan insanları içinde barındırıyor. Gençliğin homojen bir yapıya sahip olmamasının doğal bir sonucu da farklı yaşam biçimlerinin ve kültürlerinin dayattığı çelişkiler, sorunlar. Sözünü ettiğimiz farklılıklar toplumun sosyal ve ekonomik yapısıyla, daha doğrusu gençliğin toplum içinde ait olduğu sınıfların özellikleriyle büyük ölçüde koşutluk gösteriyor. Bu da, farklı temellerden kaynaklanan, yaşam pratiği içinde gittikçe büyüyen ve karmaşıklaşan bu sorunları ortak bir gençlik sorunsalı potasında eritmemizi olanaksız kılıyor elbette. Ama yine de yapılan ayrımlar o kadar keskin değil, benzer yönler bulmak olası.

Bu benzerlikleri biraz açmakta yarar var. Çünkü görünümleri apayrı da olsa, özünde toplumun altyapısı doğrultusunda biçimlenen bir dünya görüşünün uzantısı olan sorunlar bunlar. Değişik gençlik kesimlerinin farklı biçimde etkilendiği, farklı tepkiler gösterdiği cinsellik sorunu örneğin. Kimilerinin toplum içinde "ayıp"layarak yok saydığı, ama dergiler, yayın organları yoluyla, bireysel tatminlerle çözüme ulaşan, kimilerinin de alabildiğine "özgürlük" anlayışıyla bayağılaştırdığı, bir meta haline getirdiği cinsellik. Sorun aynı, ortaya konmuş biçimi ve yaklaşımlar oldukça farklı. Böylece, bu sorunların gençlik kitlelerininkendi özgül koşulları içinde tartışılması gerekliliği geliyor gündeme.

Yazının ana konusunu oluşturacak olan nokta, gençliğin bu tartışmalardaki konumu. Sözün özü, biz nasıl katılırız nesnesi olduğumuz, ama dışımızda dönüp dolanan bu karmaşaya.

Herşeyden önce şunu tüm açıklığıyla ortaya koymak gerekir ki farklı yapılanmaların ürünü olarak farklı kültürlerin biçimlendirdiği insanlar arasındaki ayrım, son derece "bilimsel" yollarla yapılıyor egemen ideoloji tarafından. Seçenek yaşam biçimleri sunuluyor gençlerin önüne. Özünde hedefi aynı olan, ama hedefe uzanan yolların niteliği yönünden birbirinden farklı seçenekler. (Bunlara seçenek demeye insanın dili varmıyor ya!)

Genç insandan beklenen önceden (toplumsal konumu gereği) belirlenmiş bu ilişkiler çarkında yerini alması. Bu olguyu elbette dar ve mekanik bir anlamda ele almamak gerek. Gençliğin tüm kesimlerinin bu kadar edilgen olduğunu söylemek olası değil çünkü. Aksine, adına düşlenen yaşamların, verilen kararların doğurduğu bir tedirginlik ve hoşnutsuzluk söz konusu. Ama bu hoşnutsuzluk, kendine bir yaşam biçimi belirleme (yaratma) doğrultusunda yönlenme ilgi, dolayısıyla sistemli bir temele oturmadığı sürece, gündelik kaygular olmaktan öteye gitmiyor. Ufak tefek değişikliklerle süslenmeye çalışılan yaşamlar ve bireysel başkaldırışlarla sınırlanan bir çember. Bu olgu umutsuzluk, boşvermişlik ve yazgıya boyun eğme üçleminde yeşeriyor ve arabesk yaşam biçimine ulaşabiliyor sonunda. (Ulaşabiliyor, çünkü varılması olası olan tek nokta bu değil) Yine burada, içiçe yaşanan farklı kültür yapılarının insanın içinde neden olduğu çelişkiyi de gözden uzak tutmamak gerek.

Eskiyi temsil eden feodal yaşam biçimiyle, boyveren kapitalist üretim ilişileri arasındaki uyumsuzluk, bu iki yapılanmadan birini tam olarak benimseyememiş insanlara da yansıyor. Bu uyumsuzluk ortamında varoluyor ve gelişiyor arabesk kültür. Amaçsız, dünü, bugünü ve geleceği belirsiz yaşamlar, kurulmasında en ufak söz hakkına dahi sahip olamayan, ama bu ilişkileri yaşamak zorunda olan insanlar. Sonuç, çözümsüzlük... Varolanı yıkıp bir yenisini yaratmaya girişmenin zorluğu, gelecekte ne olacağını bilmemenin verdiği bir rahatlık, insanları "belki bir gün"lerle, "güzel yarınlar"la oyalanacakları bir yaşam biçimine götürüyor. Kısacası, tepkiler, kendilerini doğuran koşulları değiştirme boyutuna ulaşamıyor hiçbir zaman.

Peki ya bu kalıpları biraz zorlamaya kalkarsa insan? Yanıt hazır: "Gençlik hevesidir, gelip geçer"

Yanıt vermek bu kadar kolay ama bu işe girişmek belli bir kültürel birikimi, bunun sonucu olarak yaşamı bir bütün halinde kavramayı gerektirir. Varolan toplumsal koşullara göre bunun da sınırları belirleniyor elbet. Yapıyı sarsmayacak her türlü ilişkiye (seçenek de olsa) "evet". Zararlı işlere kalkışmadığın sürece okumaya, bilgilenmeye; ileri gitmediğin sürece kendi yaşamın hakkındaki kararları vermeye "evet".

Buna rağmen yaşanan somut, yukarıda özetlemeye çalıştığımız tablo kadar umutsuz değil. Amaç, gençliğin yaşam karşısında edilgen bir konuma itilmesi. Ama genç kitlelerin bu konudaki kaygıları, amacı saptırabiliyor bazı dönemlerde. "Geleceğin yaratıcıları ve koruyucuları" sıfatının yüklendiği gençlik, yaşama etkin olarak katılmak koşuluyla ondan bir şeyler beklemek gerektiğini söylüyor artık. Yarınını bugün kendi çabasıyla yaratma uğraşısına giriyor, yarını güncel uğruna feda etmeden. Yaşamını daha anlamlı kılmak, insan olmanın bilincini ve sorumluluğunu kavrayabilmek için öğreniyor neler olup bittiğini dünyada. Kısacası, sunulan seçeneklerin dışında biçimlerin varlığından haberdar. Kendi yaşamına karşı bir belirleyiciliğe sahip olma da diyebiliriz buna. Daha da öte, toplumsal dönüşümlere giden yolda bir kıvılcım, bir ivmelendirici güç olması, bu anlamda tarihsel konumunu kavraması önemli olan. (Elbette bir bütün olarak gençlik değil burada sözünü ettiğimiz)

Aslolan çelişkilerin örtbas edildiği, yaşamla sağlıklı bağların kurulamadığı sevgisiz bir ortamda kuşkusuz bütün bunlar övgüye değer çabalar. Sürekli ve kalıcı olduğunda...

bir hemşirenin notlarından bölümler

1. Durup dururken koyu kahverengine çalan
aslında kırmızıdır
Bazan buruşmağa yüz tutmuş bir gül de olabilir
sol yakamın üstünde
Ağır cüzzam makamlı korkunç çağrışımlıdır
Ben tazeyim ablacığım
kimin sümüklü böcekleri üzerimde dolanır?

2. Gün ışığı vurdukça beyazıma ışılar, sevinirim
Lâkin neden tozlanır, pörsür, karanlığa bulaşır
Hastaneli hastalıklar tırmanır bacaklarıma
Yüreğimin koridoru gülerek açılacağına
Neden salındıkça koyulur, kan gibi pıhtılaşır?
Hangi hastaların ağız kokusu duyulmadan
ciğeri yarına bırakılır?

3. Acil'in döşemesine
sanki topladığın damarlar boşalıyor.
Terini sil, paspası duvara daya, rengini çeksin.
Ablacığım, ölümün mesaisi yok, anlasana
Bu merdivenlerde dolanan yalnız sen değilsin
ölümün izdüşümleri.
Hipokrat yeminli hastaların hangi midesi
iştah kabartıcı bir hap gibi koklanır?

4. Kansızlığın buz gibi donuk gözleri. Üşüyorum,
Hiçbir kitap yazmıyor
aşkın salyalı gece nöbetleri. Korkuyorum,
Umut yemeğe çıktı, kapıyı kapa. Bir çoçuk
düşürelim,
Ablacığım gene kırmızı değecek beyazlara
Aaah, açılmağa yüz tutmuş bir gülün mesaisi
açılmağa başlasa.

5. Ablacığım, anımsarsın
Firengili bir kadın vardı Diyarbakır kerhanesinden
Yüzü kan içinde sabaha karşı
polis arabasıyla gelen.
Anahtar deliğinden baksam
uzayan gözlerini görürdüm
zehirli bir hançer değerdi yüreğime.
Saçlarını kesti...Ceket çaldı...Kaç kere denedi
kaçmayı.
Anımsarsın
helada göğüslerini camla doğrayıp
bilekleri kan içinde bir ilkbahar akşamı
ölümün defterine kendi elleriyle adını yazdı.
Ablacığım
Ne zaman bu anıyla dağılsa uykularım
Dağlarda tek başına dolanan bir eşkiya bağırır.
Lakin neden dürbünü, mavzeri, çapraz fişekleri
yerine
rahminde firengiyi taşıyan kadın ve gözleri vardır.

6. Açılmağa yüz tutmuş kırmızıya çalar bir gülüm
Kimselerin durmadığı bir yerde durur
Kimselerin görmediği nefesleri görürüm.
Bu izler açlığın parmak izleri
İlikleri kuruyan çocukların ağıdında oturur.
Rengi solgun sessizliği intihar boğumludur.
Herşey bir yana, herşey bir yana
dayanamam görürüm
ölüm çocukların beyaz gözlerinde kavrulur.
Paspası bırak diyorum, morgun kapısına yaklaşma
Ablacığım, çoçuklar yapayalnız ne kadar çabuk
soğur.

7. Yorgunum, başımı dizlerine daya.
Yorgunum, her yanımda ahtapotlar dönüyor abla.
Kanserin ve ölümlerin asistanı geliyor,
yüzünü görmeyelim, kapıyı kapa...
Aaah nefesler sıkıştıkça hayatın faturası büyüyor
Mesai bitmeyecek, kapıyı kapa....

ertuğrul başer

5 HAZ. 80- 25 HAZ.81
SİLVAN

ÖĞRENCİ MEKANLARI
/ kahveler

"okulunu değil ama kahvehaneni seçmen serbest"

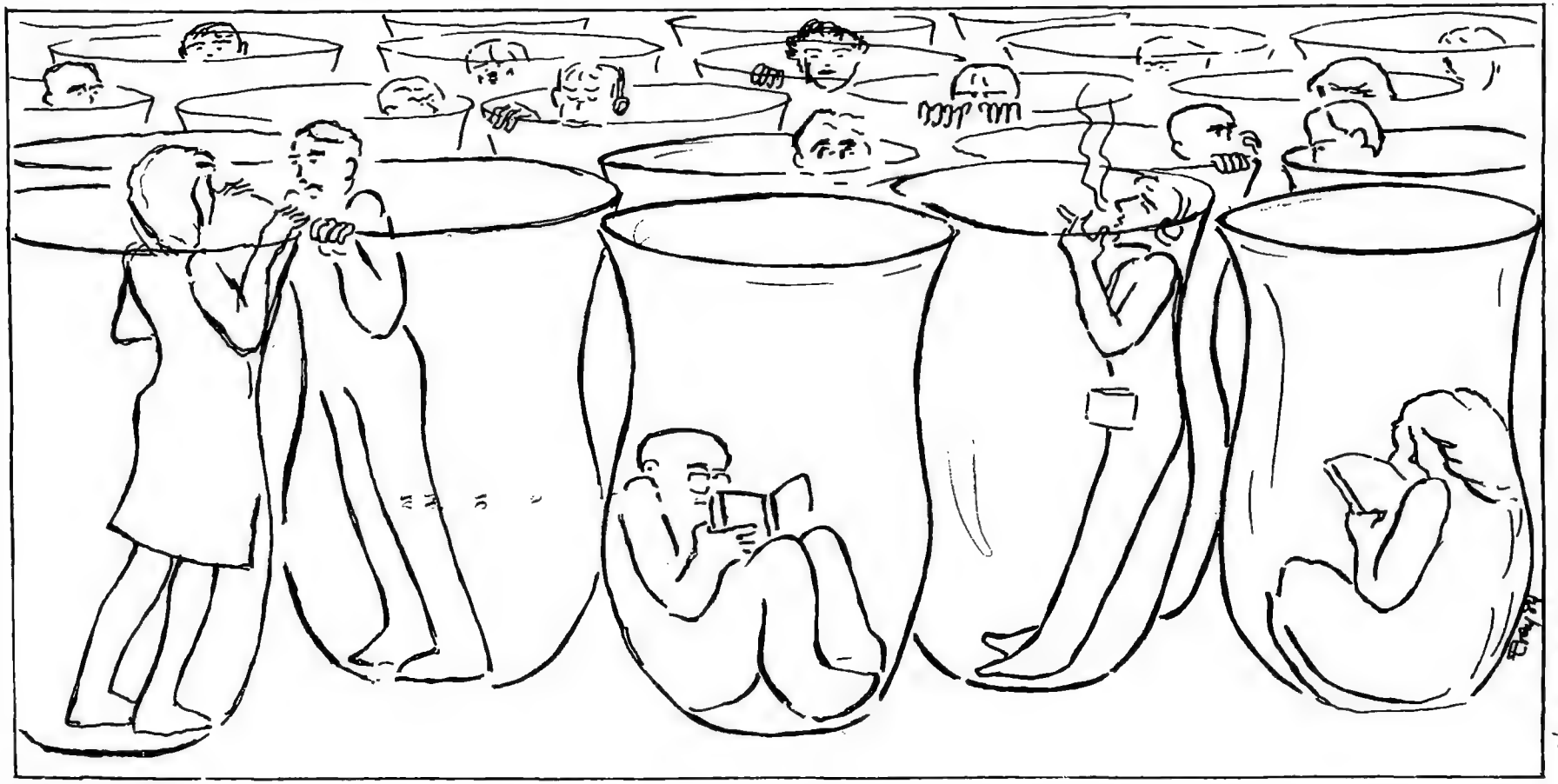

Yeni Olgu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNİN ÜÇ KAHVEHANESİ

Nihal Bilgili

Hacettepe Üniversitesi civarında, üç değişik kahvehane var. (Kahvehanelerin öyküsü, Tayfun'un yazısında okunabilir). Til Hatay Kıraathanesi ve Cafe Kaman Kıraathanesi bunlardan ikisi. Cafe Kaman Kıraathanesi'nin hemen yanında bir Gençlik Kıraathanesi var. Buraya "mahalleli" gençlik devam ediyor. Bir öğle üzeri, bu üç Kahvehaneyi kapsayan küçük bir gezi yaptık.

Til Hatay'da bir sürü doktor adayına rastlamak mümkün. Bir ara, kahvehanenin 'şef garsonu' Nurettin Kaptan, ufak çapta bir inşaatla kahvehane salonunu biraz genişletmek ihtiyacını hissetmiş. Salonun yeni yapılan bölümü, biraz daha derli toplu bir görünüme sahip. Nurettin Kaptan, öğrencilerin bulunduğu bir masayı göstererek.

-Bunlara söylüyorum, kızları getirin diye. Hatta % 5 teklif ettim. Biz bu bölmeyi kızlar gelsinler diye yaptık diyor. Ama Nurettin Kaptan anlaşılan bu işte pek de ileri gitmek istemiyor. Ek bölmenin tamamlanmasından sonra, kahvenin....garsonlarından biri "kendisi akıl edip" pencereye bir kağıt asmış:

"Kızlar için salonumuz vardı"

Nurettin Kaptan bu işe kızmış ve kağıdı indirtmiş. Zaten, bölmeyi 'ana' salondan ayıran tül perde aralandığında, içerde kıza rastlamak mümkün değil. İçerde bulunduğumuz süre içinde de burada tek kız bendim.

'KIZLAR OLUNCA KÜFÜR EDEMİYORUZ'

Til Hatay Kıraathanesine devam eden erkek öğrenciler, kahveye kızların gelmesine muhalifler. Oynama sıraları gelinceellerindeki kağıtları gümbür gümbür masaya vuran iki tıp öğrencisine göre:

-Kızlar olunca rahat hareket edemiyoruz. Rahat rahat küfür edemiyoruz.

Tıplıların kağıt oynadıkları masanın üstünde piştileri gösteren kağıtta 'ib..ler' yazıyor. Bu ikisini seyreden başka bir öğrenci, kızların varlığına başka bir nedenden ötürü karşı:

-Havuzlu'ya (Kafe Kaman Kıraathanesi) o kadar çok kız geliyor ki. Yaygara kopuyor. Oyunun, kumarın bir ciddiyeti vardır, değil mi? Oyunun ciddiyeti ortadan kalkıyor!

Hemen Kafe Kaman Kıraathanesi'nin yanındaki Gençlik Kıraathanesi'nde, gün içinde hiç bir gence rastlanmayan saatler çok. Buraya, daha çok Hacettepe Üniversitesi'nin çalışanları ve işçiler geliyor. Mahallenin gençleri, akşam saatlerinde kahveyi dolduruyorlar. Söylendiğine göre, Kafe Kaman'ın sahipleri, bir süreden beri mahallenin gençlerini içeri kabul etmiyorlarmış.

Bunun nedeni, Gençlik kıraathanesi'ndeki 30 yıllık odacı İsmet baba'ya bakılırsa:

-Valla, bu adamlar bütün gün kürekle çalışan işçiler. Küfür ediyorlar para vermedikleri oluyor. Kavga çıkarıyorlar.

İsmet baba'ya göre "kızlar buradaki gençlerden rahatsız oldukları için gelmiyorlar, yandaki kahveye gidiyorlar". Sonuçta, 'Gençlik kıraathanesi' daha çok 'delikanlı'nın geldiği bir kahve.

Buraya da arada sırada Hacettepe üniversitesinden gençlerin geldiği oluyor Mesela Adil Calop ve kendisi gibi HacettepeÜniversitesiFransız Dili bölümünde okuyan iki arkadaşı birlikte okey oynuyorlar.

-Ben Trabzon'dan geldim. Oradan aile baskısından kaçtığım için geldim. Burada da hiç bir şey yapamadım, hiç bir şey bulamadım. Güçsüzüm herhalde, onun için. Ben kahveyi de burada öğrendim. Dersler bitince servise binip buraya iniyoruz. Okey oynuyoruz.

Etrafta iki kahve daha var. Mesela hemen yanda Kafe Kaman var. Siz neden buraya geliyorsunuz?

Biz arkadaşlarla buraya geldik, alıştık. Sahiplerine yakınlık duyuyoruz. Ben şimdi gelirken arkadaşa "gel oraya (Kafe Kaman)'a gidelim, orada kızlar var" dedim. "Olmaz" dedi. Kızlar olunca rahat hareket edemiyoruz. Kızlar bize çeki düzen veriyor, bizi eğitiyorlar!

Memleketinde rahatsızsın, aile baskısından kaçıyorsun. Burada da 'güçsüzüm' diyorsun, gene durumundan memnun değilsin. Peki bunca memnuniyetsizlik içinde kahvenin yeri ne?

-Ne yapalım ki? Yurtlarda üç aydır kaloriferler yanmıyor. Sorunlar çok. Okulda bize verilen bir şey yok, yönlendiren yok. Tiyatro bile yok bizim okulda. Yurtlar da, şimdi kapalı. Derslerden çıkıyoruz, gelip buraya akşama kadar onun yorgunluğunu atıyoruz.

Ondan sonra da okey'in yorgunluğu gelmez mi? Hem sonra daha okulun bitmesine üç yıl var. Hep böyle mi geçecek?

-Koşullarımız değişmezse tabii, böyle geçecek.

Peki bunun çözümü için başka bir şeyler de yapılamaz mı, okey oynamanın dışında?

-Yapıyoruz, Yöneticilerimizle konuşuyoruz. Ama bizi dinleyen yok.

Yeni Olgu dergisinde siz bunları yazacaksınız, çözüm getirecek misiniz? Kısıtlı kalır. Yöneticilerin dinlemesi lazım.

Tamam da, yöneticiler de 'kısıtlı'. Siz "sorunlarımızı anlatıyoruz" diyorsunuz. Ama kendi aranızda okey oynuyorsunuz. Bu sorunların çözümünü birbirinizle konuşmuyormusunuz hiç?

-Konuşuyoruz. Akşamleyin odalarda sorunlarımızı tartışıyoruz. Yandaki odada biri bioloji çalışıyor oluyor, yurt müdürü de gelip "gürültü oluyor, susun" diyor.

Eğitim sistemi 'tam teçhizatlı'. Herkese göre kahve var. Küfür etmek isteyenine göre, kızlara göre, delikanlılara göre. Vizeler, sınavlar, kaloriferi yanmayan yurtlar, hatta gidilecek üniversite, gençlerin bunlardan hiçbiri hakkında seçim yapma hakkı yok. Ama herkes kahvesini özgürce, istediği gibi seçebilir!

KAHVEHANEDEN "CAFE"YE

Tayfun Gönül

Samanpazarından Dörtyola inerken, Hamamönüne gelmeden tam köşede bir baharatçı vardır. Sağda, 1900'lü yılların başındaki Ankara'dan kalma evlerin arasından merdivenle, bazen tozlu bazen çamurlu gene o yılların bir Ankara sokağına indiğinizde tam karşınızda. Ya da Hacettepe Rektörlük binasının önünden futbol sahasını çaprazlayın, tam okul sınırlarının bitiminde ilginç bir tabela göreceksiniz: **"Cafe Kaman Kıraathanesi".**

Burası Hacettepe merkez kampusu öğrencilerinin gittiği belli başlı kahvehanelerden birisidir. Kafanız adına takıldı herhalde. Belki de örnekleri Türkiye'de pek sık görülen, taşranın bir **"Avrupailik"** özentisi olarak değerlendirdiniz ilk bakışta. Oysa bu mekana, ondan daha fazla yakışan bir ad bulunamazdı.

Biraz gerilere uzanalım. '70'li yılların sonlarına. O yıllarda Hacettepe yurdunda kalan öğrenciler belli başlı üç kahvehaneye devam ederlerdi. Aşağıda, Ahmet'in kahvesine kızlı-erkekli gidilebiliyordu; yukarda belli bir politik görüşün toplandığı Ayı İsmail'in kahvesi (sonra biracıya çevirdi) ve daha çok doğu ve güney-doğu kökenli arkadaşların gittikleri ataerkilliğin kalesi Til Hatay Kıraathanesi. O sıralarda *'havuzlu kahve'* diye bilinen Kaman Kıraathanesi ise emeklilerin bir araya gelip, hükümet indirip bindirdikleri, özellikle Cuma günleri Hz. Ali muhabbetleri yapılan bir yerdi.

Daha sonra Ahmet'in kahvehanesi kapanıp lokantaya dönüşünce, ortada bir boşluk doğdu. Kahve alışkanlığı edinmiş kızlar, büyük ölçüde birlikte hareket eden kızlı-erkekli gruplar vardı. Bunlara bir barınak gerekiyordu. Til Hatay denendi bir süre. Önce kibarca -çay getirilmeyerek, kötü kötü bakılarak- sonra pek de kibarca olmayan bir şekilde, **"bir daha buraya kız getirmeyin"** şeklinde kovulunun ca *'havuzlu kahve'* keşfedildi.

Sonrası Neşe'nin dediği gibi gelişti; (Bkz Neşe ile röportaj) **"Kahve öğrenci kahvesi olup çıktı".** Eh, kahvehane **"bizim"** olunca, eski sahipleri bir ara sinirlendiler, ayaklarını kestilerse de; bunca yılın *'havuzlu kahve'* tiryakiliği ağır basınca, sonunda öğrenci milletiyle bir *'consensus'*a varıp, kendi muhabbetlerine devam ettiler. Kahvehanenin adı da bu onayı simgelemesi açısından, bizim için Cafe, onlar için Kıraathane!

Sadece bu kadar da değil. Bir kahvehanenin iki temel özelliği var günümüzde. Birincisi, ateerkillik. Yani içinde tümüyle erkekleri barındırması ve o kültürün taşıyıcısı olması. Ataerkil olmayan bir **"kahve"** artık kahvelikten çıkıp, **"cafe"**liğe dönüşür. İkincisi ise kağıt, tavla ve benzeri oyunlar oynayıp, bolca çay vb. mayiler -bu arada vakit- tüketilen yerler olması. Bu değişmediği sürece -ki bu hiç değişmedi- o mekan gene kahvehane.

Bu yüzden de bizim Cafe-Kıraathanemiz bugün büyük kentlerimizde, üniversite çevrelerinde oluşmaya başlayan yeni bir olguyu mükemmel tanımlamaktadır. Biraz bu olgunun gelişimini inceleyelim. 60'lı yılların sonlarına doğru üniversite gençliği içinde **"elitist ideoloji"** son derece etkindi. Bu bakış açısını şöyle özetleyebilirim: Türkiye'deki bütün kötülüklerin sebebi cehalettir. Çözümü de eğitimdir. Bir yanda cahil halk yığınları vardır, öte yandan bilinçli aydınlar. Aydınlar her hareketleriyle halka örnek olacak, cahil halkı bilinçlendirecekler. Dolayısıyla **"ilim irfan"** yuvalarında yaşayan üniversitelimiz, bu misyonu doğal olarak kabullendiğinden, onun için kahvehane, varlığına her nasılsa izin verilen bir **"kötülük yuvası"** olmaktan öte bir anlam taşımaz. Koltuğunun altında kitapları, kravatı -yoksa kasket te var mıydı?- ile karakterize bu öğrenci tipi zamanla değişikliğe uğradı.

Bir kere, elitizmin maddi temeli ortadan kalkıyordu. 60'lı yılların sonlarına kadar toplumda maddi ve manevi açıdan üniversite mezunu gerçekten saygın bir yer kazanıyordu. Bu tarihten sonra üniversitelerin sayıca artmaları, giderek çoğalan mezun vermeleriyle birlikte, **"diplomalı işsizlik"** olgusu ortaya çıkmaya başladı. İkincisi, üniversiteler de giderek **" halka açıldı".** Eskiden bürokrat ço-

cuklarının ağırlıkta olduğu öğrenci bileşimi, artık toplumun diğer kesimlerinden gelenler tarafından bozuldu. Bu kesim, elitizm'den çok populizm'e yatkındı. Bir başka etken de artan politikleşme idi. Öğrenciler artık resmi ideoloji dışına, başka yoliar arar olmuşlardı.

1968'le birlikte, varolan eğitim düzeninin eleştirisi gündeme geldi. O zamana kadar öğrencilerin **"fikriyatı"** ilim irfan öğrenmek şeklindeyken, tartışmalar sonucunda eğitimin bu mistik kutsallığı bozuldu. Öğretim, bir şekilde tamamlanması gereken, insan hayatında yalnızca bir dönem olarak algılanmaya başlandı. Öğrenciler giderek daha çok zamanlarını, okul ve eğitim dışı mekanlarda geçirmeye başladılar.

Artık kahvehanelerde öğrencilerin uğrak yerlerinden olmuştu. **"Öğrenci topluluğu"** ile kahvehane kültürü arasındaki çelişki incelenmeye değer bir konu. Büyük kentlerimizdeki şu bezik-briç-bilardo salonlarını, üniversitelinin entellektüel yapısından kaynaklanan talebin, tecimsel açıdan kahvehanelerde yarattığı değişiklik olarak yorumlayabiliriz. Pişti-

→

GENÇ KAHVECİYE GÖRE, "GENÇLERİN KAHVEYE GELMESİNİ ÇOK GÖRMEMEK" GEREK.....

Celal Dalbak 'Kafe Kaman Kıraathanesi'nde çalışıyor. 23 yaşında. Ortaokul ikinci sınıftan sonra okumayı bırakmış. O zamandan beri kahvecilik yapıyor; dolayısıyla da, sürekli yüksek okulda okuyan öğrencilerle "haşır neşir". Celal'e göre, öğrencilerin kahveye gelmeleri kötü bir şey değil...

— Bizim müşterilerimiz genellikle talebe. Burası onlara yabancı gelmiyor. Bayan arkadaşlarıyla birlikte gelebiliyorlar. Haliyle, hep birbirleri oldu ğu için sıkılmıyorlar. Rahat rahat gelip gidiyorlar. Eğleniyorlar, okey filan oynuyorlar. Kâğıt oynuyorlar. Söylemesi ayıp burada video da var. Bunların gidebilecekleri yerler böyle yerler. Ben onların buraya gelmelerini çok görmüyorum. Çünkü bundan daha kötüsü var. Diskotekler var, barlar var. Buraya gelmelerinde bir sakınca yok. Fakat aşırı olmamak şartıyla!.

— Sen üniversiteye gitseydin, gelir miydin kahveye?

- Haliyle gelirdim. Mecbur. Çünkü arkadaşların toplandığı, sohbet ettikleri, buluşup gezip tozdukları yer..

— Buraya gelen öğrencilerle muhabbetin ne alemde?

- Tanırlar. Hepsi sıcakkanlı insanlar. Herkes vazifesini biliyor. Her gün aynı adamlar geldiği için, samimi oluyoruz. Hepsi de akranımız.

— Bir de, buraya çok kız geliyor. Bu pek sık rastlanan bir durum değil...

- Öğrenci kahvesi olduğu için. Şimdi bunlara para versen de artık bir daha gitmezler. Burada ummadıkları arkadaşlarıyla karşılaşıyorlar. Yabancılık hissetmiyorlar. Kızlar geldiği zaman mesela şu masada oturan arkadaşlara rica minnet ediyoruz. Şuraya geçin, kızlar otursun diyoruz. Geçiyorlar. Maksat huzur bozulmasın. Onlara bir hareket, bir laf gelirse bize gelmiş oluyor. Artık zaten milletimiz de yavaş yavaş alışmaya başlıyor.

Beterin beteri var.Disko var, daha beterleri var. Kahveyi ben normal görüyorum.

— Sizin kahvenin adı ilginç: 'Kafe Kaman Kıraathanesi'. Kafe daha lüks bir yeri çağrıştırıyor, kıraathane bildiğimiz kahve. Sonra bir de Kaman...

- Bayanlar gelince, buranın patronu geçen sene bu fikri aklına koymuştu. Bu sene bu düşüncesini yerine getirdi. Kendisi Kaman'lı olduğu için: Kaman ismi de oradan geliyor. Talebeler filan gelince, bayanlar da buraya rahatlıkla arkadaşlarıyla girsin dedik. Kafe olunca, biliyor musun, hani daha iyi olacak, daha rahat gelecekler.

— Kızlar kahvelere yeni gelmeye başladılar galiba..

- Yok, eskiden gelmezlerdi . 1982'de filan gelmeye başladılar. İyice alıştılar. Müşterimiz temiz. Eski ortam olmadığı için. Eskiden böyle değildi tabii. Öğrenci de böyle değildi. Ben o zaman da, 80 öncesinde de kahveciydim, bilirim.

— Ama, o zaman da öğrenciler kahvelerin en sıkı devamcılarıydı. O zaman da öğrenciler kahveleri doldururdu, şimdi de dolduruyor. Öyle veya böyle...

- Şimdi vakit geçirmek için geliyorlar. Ancak burada eğlenebiliyorlar. Eskiden anarşik olaylar vardı ya... O zaman bu kişiler eğlenmek için değil de, birbirlerine yapacakları planlar için geliyorlardı. Bunları çok iyi biliyorum. Ben o zaman Cebeci'deydim. Bizim kahveye gelen öğrenciler başka bir yoldan gidiyorlardı, öbürleri başka bir yoldan. Bir kere kahveyi bastılar. Şimdi çok iyi canım...

— Ama şımdi de gelip 'ciddi' şeyler konuşanlar oluyor galiba.. YÖK'le ilgili sorunlar, falan..

- Oluyor. Abi, oyun, tavla, bir isteğiniz var mı" diyoruz. Hayır diyorlar. Oturuyorlar, konuşuyorlar. Mesela geçen sene son sınıfta okuyanlar tayin olacaklardı yada ayrılacaklardı. Onu konuşuyorlardı. ●

altmışaltı-ellibir-tavla gibi oyunlar yerlerini giderek briç-bilardo'ya terketti.

Öğrenciler yıllardır kızlı-erkekli, birarada, **"barış içinde"** yaşamaya alışmışlardı. Onların kahvehaneye gitmeleri, ataerkil kahvehane kültüründe önemli yaralar açtı. Başlangıçta betimlediğim cafe-kıraathaneler ortaya çıktı. Bu bitmemiş bir süreçtir. Cafe Kaman Kıraathanesi, tam ortalarda bir yerde. Örneğin İstanbul Ortaköy'deki fotoğraf sergisi açılan, zaman zaman briç turnuvaları düzenlenen kahvehane *'çok cafe-az kıraathane'* olarak tanımlanabilir.

Az daha unutuyordum. Cafe Kaman Kıraathanesi, öğrenci çoğunluğunu kendine çekmeye başlayınca, Til Hatay'da bir telaş aldı yürüdü. Bir gün baktık ki, camda koca bir duyuru: **"Aile salonumuz vardır, bayanlar girebilir!"**. Ataerkillikten bütün bütün kopmak istemeyen bu kahvehanemiz tül perdeler arkasında beş, altı masa ayırarak hem yerleşmiş yapısını korumuş, hem de çağdaş gelişmeye ayak uydurmuş oluyor böylece. Bu gibi yerleri de *'az cafe-çok kıraathane'* olarak tanımlayalım.

Evet, tamamlanmamış bir süreç. Müdahale edilmezse Batı'dakinden biraz farklı **"öğrenci cafe'leri"** oluşacağa benziyor sonunda.

Alternatif mekan sorunu:

Resmi çerçevede önerilen okul-kütüphane-kantin gibi (bunlar daha sonraki sayılarımızın konusu olacak mekanlar) yerlere öğrencilerin tepki duymaları anlaşılır bir şey. Resmi düşünceye göre öğrencilerin zamanı ikiye ayrılır: Boş zamanlar ve dolu zamanlar. Dolu zamanlar okul, ders saatleri ve öğrencinin ders çalışması gereken **"faal"** saatlerdir. bu süre mümkün olduğu kadar uzun tutulmalıdır. Bunun dışında, öğrencinin birkaç saat boş zamanı olması hoşgörülür. Bu boş zamanlar da öğrenciye yaraşır bir biçimde geçirilmelidir. En iyisi kütüphane olabilir. Ne bileyim, spor yapılabilir vs.

Tepkisel öğrenci düşüncesine göre de aynı ayrım vardır. Fakat eğitimi, kendi dışlarında algıladıklarından, günün bölünmesi farklıdır. Eğitimle minimal düzeyde ilgilenilerek, boş zamanlar -yani tüketilecek, harcanacak zamanlar- olabildiğince çoğaltılacaktır. Okul çevresindeki **"verili ilişkiler"e** tepki duyan öğrenci, gene o ilişkilere sahip başka bir mekana, kahvehaneye yönelmektedir.

Öğrenciler, kahvehaneyi bir yönüyle değiştirmekte, onu giderek cafe'ye dönüştürmekte; fakat o mekanın sunduğu faaliyetlerle -kağıt oyunları gibi- sınırlı kalarak, kısır bir döngüye girmektedirler. Öncelikle şunu saptayalım. Öğrencilerin okul çevresindeki eğitsel ve verili ilişkilere tepki duymaları haklı ve desteklenmesi gereken bir tutum bence. O zaman ortaya okul dışı bir mekan gereksinmesi çıkıyor. Nasıl bir mekan?

Bu soruya cevap vermeden önce, şu zaman ayrımını yeniden gözden geçirelim. Bence iki tür zaman var. Birincisi **"dolu"** değil, **"çalınmış"** zamandır. Yani sistem içerisinde konumumuzu sürdürebilmek, öğrenimimizi devam ettirebilmek için, irademiz dışında ayırmamız gereken zaman. Ders çalışma gibi. Ikincisi de **"kendi"** zamanımız. Fakat bu kesinlikle boş, harcanılması, tüketilmesi gereken bir zaman olarak algılanmamalı. Burada bilgiçlik taslayıp **"kağıt oynayacağınız yerde, şöyle şöyle yapın"** diyecek değilim. Sorununun ana noktası da bu değil. Önemli olan ilişkilerdir.

Üzerinde durduğum birkaç konu var. Çok boyutluluk, üretkenlik, paylaşma. *'Alternatif mekan'* sorunu, bu açılardan incelenmeli. Çok boyutluluk bağlamında, özgün mekanların zorunluluğunu yadsımadığımı hemen belirteyim. (Örneğin spor tesisleri, fotoğraf atölyeleri, tiyatro salonları vs.) Düğüm paylaşma sorununda yatıyor. *'Alternatif mekan'*dan anladığım, çok boyutluluğa ve üretkenliğe olanak sağlayan bir paylaşma ortamı. Bir örnekle açıklayayım. Şiir yazmak bireysel bir çaba. Mekan sorunuyla fazla bağlantısı yok. Ama öyle bir mekan olmalı ki, kişi yazdığı şiir kimseden izin almadan duvara yapıştırabilsin, ya da yüksek sesli okuyabilsin! Çizgilerim iyi olsaydı kafamdaki *'alternatif öğrenci mekanı'*nı çizmek isterdim. Çizemediğim için yazıyla belirtmeye çalışayım:

Önce duvardan başlamalı. Duvarlarda boş yer bulmak neredeyse olanaksız. Kimi fotoğraflarını sergiliyor, kimi yazdığı bir şiiri asmış. Karikatürler, yazılar...Ve şöyle duyurular: **"Şu tarihte verilmek üzere 500 TL'ye ihtiyacımız var. İmza Hasan ".** "Kiralık ev arıyorum." **"Samuelson'un iktisat Ilmine Giriş'ini almak isteyen arkadaşlar."** vs. Girişte bir masa, tüm günlük gazeteler, haftalık, aylık dergiler. Birkaç masada patırtı, gürültü arasında kağıt, satranç oynanmaya çalışılıyor. Yerde kilimin üzerine oturmuş bir grup vatandaş gitar çalıp, dinliyor. Salonun bir başka yerinde **"gençlik ideolojisi"** üstüne sıkı bir tartışma var. Köşede bir arkadaş sehpasını kurmuş, soyut bir figür üzerinde çalışıyor. O günün nöbetçileri çay dağıtıyorlar. Çıkanlar kapıdaki kutuya bir miktar para atıyorlar. O sırada kapıdan giren bir kişi biraz yüksek bir yere çıkıp pandomim gösterisi hazırladığını, arkadaşların seyredip seyretmeyeceğini soruyor. Ve gösterisine hemen başlıyor.

Bunlar benim aklıma gelenler. Düşünsek kimbilir daha neler çıkar. Böyle bir mekan nasıl oluşur? Oluşur mu? Tartışmanın ve işe girişmenin tam sırasıdır! ●

"Emine ile beni kapı dışarı etti"

Birtan Çiçekçi

Selam Neşe. Bir gençlik dergisinde yayınlanmak üzere, "öğrenci mekanları" adlı bir yazı dizisi hazırlandığını biliyorsun. Bizim Hacettepe çevresinde, kahvehaneye kızların gitmesi olayını ilk başlatanlardan, öncülerden olduğun için, seninle yapılmış bir konuşmayı da bu diziye koymak istiyoruz. İlk olarak kendini tanıtır mısın?

-İsmim Neşe Mercan. Hacettepe Tıp'tan bu yıl mezun oldum. Bugünlerde eşimle birlikte "mecburi hizmet"-'e gitme hazırlığı içindeyiz. Daha ne söyleyebilirim? Tüm öğrenim yaşamım boyunca, Ankara'da ailem ile birlikte yaşadım. Yalnızca Lise boyunca 3 yıl, yine Ankara'da yatılı okudum. 1 yıl önce evlendim, falan...

-Gelelim Kahvehane konusuna..İlk defa ne zaman kahvehaneye gittin?

-Eee, zannedersem Lise 1'deydi. O günlerde erkek arkadaşlar hafta sonunda şehire indiklerinde, Yüksel Kıraathanesinde buluşup kağıt oynarlardı. Bir kaç kere ben ve Emine de onlara katılmıştık.

-Neden bir kaç kerede kaldı?

-O günlerde Yüksel'e gidenlerin önemli bir bölümü memur ve öğrenci arkadaşlar olmasına rağmen, bayağı yadırganıyorduk. Kahveci Cemil Dayınız (öyle diyorsunuz) bir kere gelip nüfus cüzdanlarımızı sordu. Gösterdik. "18 yaşından küçükler kahvehaneye giremezler" deyip -bizim masadaki, sağdaki ve soldaki masalardaki tüm çocuklar bizimle yaşıt, sınıf arkadaşlarımız olmasına rağmen- yalnızca ikimizi, Emine ile beni kapı dışarı etti. Biz de bir daha gitmedik. Yalnız Yüksel'e değil, hiçbir kahvehaneye gitmedik, bir kaç yıl süreyle...Hem o yıllarda, arkadaş grubunda, yoğun bir kahvehaneye gitme alışkanlığı da yoktu.

-Bahsettiğin bir kaç yıldan sonra, gene denediniz tabii ki?

-Fakülte yıllarında, öğrenci çevremizde kahvehane alışkanlığı artmaya başlamıştı. Biz de, kimi Emine ve ben, kimi Hatice ve ben, kimi zaman sadece erkek arkadaşlarla, ara sıra kahvehaneye gitmeye başladık. Bizim okul çevresindeki ya da SBF çevresindeki ya da Kızılay'daki kahvelere gidiyorduk. Zaman zaman başka kızları da kahvelerde görüyorduk. Genellikle Siyasal'ın kızlarını. Bazen sert tepki alıyorduk. Bir kahvehane sahibi masamıza gelip "kızlar buraya gelirlerse, çevrede bu kahve komünistlerin kahvesidir gibi bir intiba uyanıyor, hem müşteri azalıyor, hem de başka türlü sorunlar çıkabilir, lütfen gelmeyin" yollu ricada bulundu. Bir kahvehanede ise kahveci, bir arkadaşı tehdit etmiş. Sahi, o sen değil miydin Birtan?

-Şey, Hımm, Til Hatay'da, Nurettin gelip, "bir daha benim kahvehaneme kız, mız getirme" demişti. Yalnız bir şeyi hatırlatayım. Seninle röpörtaj yapıyoruz. Ben soracağım sen cevap vereceksin. Anlaştık mı?

-Peki, devam edeyim. Bu şartlarda kahvehaneye gitmek pek çekici olmuyordu tabii. Arada sırada yine de gidiyorduk. Bir gün Hamamönündeki havuzlu kahve'ye gittik. Ben ve 3 erkek arkadaş. Zannedersem o kahvehaneye ilk kez bir kız giriyordu. Patron çok büyük bir ilgiyle karşıladı. Bir masa buldu, oturttu. Bir ara masamıza gelip halimizi, hatırımızı sordu. Masaya ceviz, elma falan göndertti. O günden sonra bizde sık sık o kahvehaneye gider olduk.

-Burada bir soru sorayım Neşe. Bu son kahvehane ile karşılaşıncay kadar, başınıza bir süre tatsız olay gelmiş. Niye böyle ısrarla kahvehaneye gitmek istiyordunuz?

-Bilmem. Aslında erkekler niye gidiyorsa ondan herhalde. Yapacak iş yok. Derssaatleri dışında ya da girmediğimiz derslerde gidip, boş vakitleri geçiriyorduk. Erkekler rahatlıkla gidiyordular ama, "siz birtakım tepkiler görmenize rağmen, niye ısrarla gidiyorsunuz" diye soruyorsun. O ısrar da tepkiye karşı tepki gibi bir şey. Niye erkekler gitsin de biz gitmeyelim. Hem biliyorsun o yıllardan beri, briç öğrenmek gibi bir isteğim vardır. Kahvehaneye gittiğimizde hemen hemen her zaman briç oynuyorduk ve bricimi ilerletiyordum.

-Anlıyorum Neşe. Peki, siz havuzlu kahve'ye gitmeye başladıktan sonra, orada birtakım değişiklikler oldu mu?

-Çok fazla(!) ilk gittiğimizde kahvehanede bir köy kahvesi havası vardı. Bir süre, Emine ve ben gittik. Sonra başka kızlar gelmeye başladılar. Herkes duydu. Bütün millet kahvehaneye doluştu. Kahvehane, öğrenci barınağı oldu çıktı. Kahvehanenin eskiden 'Kaman Kıraathanesi' olan adı 'Cafe Kaman Kıraathanesi' olarak değişti. Duvarlar onarıldı, badalandı. Yeni masa ve sandalyeler, yeni okey takımları alındı.

-Tüm bunlar görünüşteki bir takım değişiklikler, değil mi Neşe? Acaba bir nitelik değişikliği oldu mu kahvehanede?

-Pek sayılmaz. Eskiden de çay içilip oynanırdı. Şimdi de öyle. Yalnız, altmışaltı ya da pişti oynanıyordu eskiden ve eskiler tarafından. Öğrenciler ise briç ve ya benzeri oyunları tercih ediyorlar. Keza sık sık okey oynanıyor. Genellikle hiçbir okey takımı boşta olmuyor.

-Masalar arası ilişki nasıl?

-Pek yok. Herkes bir grup halinde geliyor. Gelirken genellikle 4 kişi olmaya dikkat ediliyor. Herkes kendi oyununu oynuyor. İlişki Kahvehaneye giriş çıkışta tanıdık masalarla selamlaşılıyor, işte öyle.

-Ortak bir faaliyet yok mu?

-40-50 kişilik bir oyun biliyor musun?

-İtiraf edeyim ki var. Turnuva brici (!) Şaka bir yana Neşe, son olarak sana bir soru sormak daha istiyorum. Bakırköy'de bir

kahvehaneye öğrenciler sıkça gelmeye başladıktan sonra, kahvehanede mesela bir resim sergisi açılmış, diyelim kağıt oynamak yerine, millet gitarını alıp geliyor müzik üretip dinliyorlarmış. Önce şunu sorayım, bu olayı nasıl buldun? Sonra bizim buralarda sence niye bu tip bir gelişim yok? Ne zaman olabilir? Bu konularda fikrin var mı?

-İyi bir olay tabii. Orası kahvehanelikten çıkmış, bir çeşit öğrenci lokali olmuş. Bizde yok böylebir gelişim, olacağını da sanmıyorum. Çünkü bizimkiler kahvehane. Kahveciler gelen müşteriler çay içsin, saat parasına okey, bilardo oynasın isterler. Gelip asılan resimlere baksınlar değil. Bu tip bir gelişim, özel olarak öğrenci lokali olarak açılan bir yerde olabilir gibi geliyor bana. İkincisi bu bir kafa yapısı meselesi. Millet kahvehaneye, bir şey üretmeye değil, bir şey tüketmeye geliyor. Önce öğrencilerin ne üretmelerine karar vermeleri gerekiyor. Yakın vadede bir değişiklik olacağını sanmıyorum. Şu andaki değişim daha geriye doğru gibi. Eskiden, bayağı eskiden, köy kahvehanesi gibi yerlerde, çok daha belirgin bir sohbet ortamı olduğunu, kahvehanelerin eğitici yönlerinin bulunduğunu tahmin ediyorum. Okey, bilardo son yılların yeniliklerinden. Kahvehanelerdeki genel değişim köylülükten, lümpenliğe doğru bence. Söz ettiğin kahvehane ise, Türkiye geneli dışında, yapay bir olgu. Tek başına bir şey kanıtlamaz.

-O zaman bir soru daha sorayım. Sen, kahvehanede geçirdiğin saatlerden harcadığın saatlerden bir pişmanlık duyuyor musun?

-Geçirilmiş saatler, günler, giderek yıllar...Toptan düşününce bir huzursuzluk duymamak mümkün değil. Ama, çok pişman sayılmam. Ne yapabilirdim ki, kahvehaneye gitmek yerine? Hem sonra bayağı iyi briç öğrendim.

-Teşekkürler Neşe.

BİR İÇ GEÇİŞİRİN ŞİİRİ

Çıkıp da gelsen,
Erik ağaçlarının dibinden.
Oynaşır olsun gözlerinde,
kış günlerinde bahar
Gezinsin gökyüzü gözbebeklerinde
Gülünce,
gamzelerinde açar olsun pembe pembe erik dalları
saçlarından iç oynatıcı
baharın kokusu gelsin, genizlerime
Sunsan bana bir testi üzüm şarabı
içsek tas tas da
pembeleşen bulutlar sarsın kafamızı
Sonra da
Evet sonra da
Çalı çırpı dibi aramadan
ayan beyan sevişsek
sevişsek
sevişsek
Gencecik bulutlarımız alıp başını gidene dek...
Güzel bir poyraz okşuyor saçlarımı; hoyratça.
Akşam iniyor
Gecekondu çocuklarının oyunları üzerine
ve bir şarkı çalıyor radyomda:
"Şimdi sen uzaklardasın..."
Oooofff işin kötüsü sigaram da bitmiş.

kenan kocatürk

500 EVLER 12 Ağustos 82

HİÇ YİTMESE

Fatoş'a

Uzakta denizde
dalgaların doruğunda bir
- Gökyüzü elinde-
bir kumlara değerken
- Elinde yosunlar -
kül rengi gökyüzüyle denizin
sarmaş dolaş olduğu.

Denizde işte tam böyle
ikili bekleyiş içindeyken
orada dalgalarla gökyüzünde
umutsuzluk sarkarken kürekten
BİRDENBİRE
mavi görünür kahverenginin üstünde...

olcay halulu

Aralık 81

İNCİ ARAL:

"Sanatın kin ve nefret duyguları üzerine kurulabileceğini sanmıyorum"

ÖZCAN KARABULUT
NURİYE ORTAYLI
VELİ ÖZDEMİR

ÖZCAN - Özel yaşamınızın yazarlık serüveninize etkisi nasıl oldu?

— İnsanın özel yaşamı yazarlığına ne ölçüde olanak sağlar mı demek istiyorsunuz? Nasıl yazar olunur ya da? Kesin bir şey söyleyemem bu konuda. Okuma alışkanlığını çok küçük yaşlarda edindim. Yetiştiğim evde belli bir kültür ortamı vardı. Ama ben daha çok yatılı okullarda büyüdüm. Mutsuz bir çocukluk dönemim oldu. Marazi denebilecek kadar duyarlı idim o yaşlarda. İsterseniz ben size kırk yıllık yaşam serüvenimin bundan sonrasını özetleyeyim, kararı siz verin. İlk şiirlerimi öğretmen okulunda iken yazmaya başladım. Bu yazma ve okuma tutkusu Eğitim Enstitüsünde ve daha sonra ilk öğretmenlik yıllarımda da sürdü. Bir zaman sonra yazdıklarımın şiir olmadığını anladım ve günlük tutmaya yöneldim. Evlilik bir yitip gitme dönemi oldu yaşamımda. İki çocuk, uykusuzluklar, bulaşıklar, çocuk bezleri ile yedi yıl sürdü bu dönem. Boşandıktan sonar uzun mektuplar yazmaya başladım sevdiklerime. İlk öykülerime başlangıç oldu bu uğraş. Bence yazmak için belli bir motif gerekiyor. İnsanın ne özel yaşamı, ne okuma tutkusu yazar olmasını gerektirmiyor. Kitap kurdu insanlar var, yazamıyorlar. Yaşamı "ciltlere sığmayacak" kadar dolu geçmiş olanlar var, anlatamıyorlar yaşadıklarını. Yazmak bir birikim ve duyarlık gerektiriyor çünkü.

ÖZCAN - Evliliğin insanın yaratma isteği üzerine olumsuz etkisinden söz edebilir miyiz? Sanat uğraşına yani...

— Bu evli olduğunuz kişiye bağlı. Bir yazarın evli olduğu kişinin kadın olsun erkek olsun, son derece duyarlı, anlayışlı biri olması gerek. Bir yazarla yaşamak özveri gerektiren bir şey. Ben yazmaya başlamadan önce, günlerce, son derece huzursuz, sinirli, ters oluyorum. Niye böyle olduğumu, yazmanın ne demek olduğunu bilen biri anlayabilir ancak. Ama şimdi demiyorum ki bir yazar bir yazarla ya da başka bir sanatçıyla evlensin. Çünkü sanatçı aslında bencil kişidir. Sanatçı yaratmanın güçlüğünü tek başına taşıyan kişidir de, ondan bencildir. Bir evde iki bencil ise çoktur. Ancak sanata saygılı, rahat, gerektiğinde özveride bulunabilecek, kendi yaşamını sevdiği kişinin yaşamına uydurabilecek, eşinin yaptığı işe saygılı biri ile evlilik güzel bir şeydir. Ama böyle bir insanın çok zor bulunabileceğini de söylemeliyim.

ÖZCAN - Yani bir takım yazarların düşündüğü ya da yazdığı gibi evlilik kesinlikle engelleyici bir şey değil?

— Toplumumuzda erkek yazarlar için hiç değil. Ama bir kadın yazar için evlilik genel olarak engelliyici bir şey. Kendi açımdan olmasa da bunu söyleyebilirim.

ÖZCAN - İlk öykülerinizi mektuplardan yola çıkarak yazdığınızı söylemiştiniz. Ülkemizde yaşama serüvenlerini, yazmanın alanıyla bir tutan yazarlar var. Bu çerçevede öykülerinizdeki sözcüklerin dünyasıyla, dış dünya arasındaki ilişkiden söz eder misiniz? Örneğin Kahramanmaraş olayını yaşamadınız. Bence de ille yaşamak gerekmiyor. Bir takım bilgilenmelerle de yazılabilir. Bu ikisi nasıl birleşiyor?

— Ben bir öğrencimi anlatan bir öykü yazmıştım. "Ağda Zamanı"nda vardır bu öykü. Fakir Baykurt çok sevmiş, kutladı. "Yalnız, "dedi "Ne diye Nebalet dedin o kıza? Nerden buldun bu adı hiç uymamış o tipe". "Ama o ad gerçek," dedim Fakir Bey'e. "Gerçekten kızın adı Nebalet'ti..." Kızdı bana, "Ne demek gerçekti, bunu nasıl söylersin!". Şunu demek istiyordu; gerçekle, öykü gerçeği birbirinden farklı şeyler. Katı gerçek belirlemez yazılacak olanı. Gerçekten de yaşamın gerçeği ile öykü gerçeği ayrıdır. Gerçeği kağıda geçirirken değişen birçok şey oluyor. Yazma olayı kendi

kuralları içinde gelişiy or çünkü. Çoğu zaman yazmakta olduğum bir öyküyü hiç düşünmediğim ama önceden tasarladığımdan çok daha başka, zengin, değişik bir biçimde bitirdiğim olmuştur. Öykü o noktaya doğru akmıştır, kendi başına yaşamaya yönelmiştir, kendi gerçeğini yaşamaya koyulmuştur.

Bir de şu var elbette, yaşanan gerçeği bütün ayrıntılarıyla, bütün yönleri ile verebilir miyiz? Örneğin ben Maraş'ta yaşanan gerçeği bütünüyle anlatamadım. Anlatmadım. Kendim için, kendi yazarlık tavrıma uygun yönlerini ele alarak yeniden yaşadım olayları. Olayların bütününü inceledikten sonra, yeni tipler, yeni öyküler kurdum.

NURİYE - Öykü yazmak için belli bir ön çalışma gerekiyor mu? "Kıran Resimleri"ni yazarken nasıl bir çalışma yürüttünüz?

— Ben ilk öykülerimi çok kolay ve çabuk yazdım. Çünkü onlar yıllar boyunca birikmişlerdi. Ama insan ilk birikimini boşalttıktan sonra gerçek yazarlık dönemi başlıyor. Yazmanın bir birikim işi olduğunu söylemiştim. Yazmak için biriktirmek zorundasınız. Bunun için de artık on yıl, yirmi yıl bekleyemezsiniz. Daha hızlı bir biçimde araştırma, gözlem yapacaksınız, bunları toparlayacaksınız, sonra da amacınıza uygun olarak kağıda geçireceksiniz. Bazan öykü gelip sizi bulsa da böyle bu genelde. Bu aşamada son derece güç yazmaya başlıyorsunuz. Son öyküme geçen Eylül'de başlamıştım bitiremedim, yürümedi, tıkanıp kaldı. Oysa bir kenara bırakınca da rahat edemezsiniz. Geçen hafta bitirmek için yeniden oturdum, baktım kağıdın birine not düşmüşüm: "yazmak yavaş yavaş intihar etmektir" diye. Düşünün yazarken ne kadar sıkıntı çektiğimi.

"Kıran Resimleri"ne gelince, olaylar daha yaşanırken çok etkilenmiştim. Ama belki de yazma düşüncesi Maraş'a gidip gelmiş bir arkadaşla konuştuktan sonra doğdu. Bu bir yıl sonraydı olaylardan. "Orası hâlâ kanayan bir yara," demişti arkadaşım. "Herkes gidip görmeli." Bunun üzerine Maraş'a gittim. Çok uzun kalamadım ama çok yoğun günler yaşadım. Olayların geçtiği yerleri dolaştım, en büyük kayıpları vermiş insanlarla konuştum. Daha sonra ise duruşma tutanaklarından bir bölümünü okudum. Bunlardan özellikle yararlandım. Maraş öykülerini yazarken ben olaylardan çok olayın dramatiğine eğilmeye, acının şiirini yakalamaya gayret ettim. Ölümün ve acının da şiiri var bence.

ÖZCAN - Şiir işin içine giriyor sa, okurum zengin anlamlarla ürünü yeniden üretmesi gün deme geliyor.....

— Öyle tabii. Son derece somut, düpedüz bir anlatım bana yavan geliyor. Öyle bir cümle kuruyorsunuz ki, onu on kişi değişik tadlarda algılayabiliyor. Okuma biraz da okuduğuyla özdeşleme demektir. Kişi okuduğuyla ne ölçüde bütünleşebiliyorsa o denli seviyor okuduğu metni. Ayrıca yazar, sokaktaki adamdan farklı anlatabilen biridir. Güzel anlatan, tatlı anlatan, anlattığıyla etkileyen kişidir. Dilin, sözcüklerin olanaklarını sonuna kadar kullanmayı denemelidir.

ÖZCAN - Biraz da öykülerinizde uygulamaya çalıştığınız anlatım tekniklerinden söz etseniz.

— Çoğu zaman anlattığımız şey kendi biçimini kendi belirler. Kendi tekniğini getirir. Ben bilinçli olarak şu tekniği kullanıyorum, diyemeyeceğim size. Neyi anlatıyorum ben, anlattığını en iyi nasıl anlatılır? Bu biraz da yazma sırasında kendiliğinden oluyor. Ben öyküde zamanı çok önemserim. Öykülerim genel olarak kısa bir zaman diliminde, bir kaç saatte, bir gecede, bir günde geçer.

NURİYE - Öykünün vuruculğu kısa zaman diliminde geçmesinden mi geliyor?

— Hayır, ben öyle anlatıyorum. Ancak benim öyküm, öykünün geçtiği zamanla sınırlı kalmaz. Geriye, ileriye

gidebilir. Bu geriye dönüşleri, ya da ileriye dönük düş ve düşünceleri ayraç içinde anlatmayı tercih ediyorum. İlk öykülerimden sonra ayraçları kaldırmayı denedim bir ara, ama öyküde değişik zamanlar birbirine karışıyor, okur için çözümü zorlaşıyor metnin. Ayraçları sevmiyorum. Belki bir gün anlaşılırlığı bozmadan kaldırabilirim. Faulkner, James Joyce gibi yazarlar bunu yapıyorlar ama zor anlaşılıyor yazdıkları, herkes anlayamıyor. Benim bilinç akışı tekniğine yakın bir anlatımın olduğunu söyleyenler oldu. Bilinç akışı beni çok etkiliyor. Bu akımın öncü yazarlarını çokseviyorum, onlardan etkileniyorum. Bilinç akışı benim anlatım tekniğime çok uygun düşüyor, ancak o kadar yakalayamıyorum insan bilincini.

ÖZCAN - Okurun öykülerinizi nasıl okumasını isterdiniz?

— Ben okurumu yokuşa sürmekten yana biri değilim. Ama herşeyden önce bir öykümün, bir oturuşta okunmasını istiyorum. Bunun için de öykülerimi çok uzun tutmam, bilinçli olarak. Çünkü otuz kırk sayfalık bir öykü bir oturuşta okunmaz. Bu gayreti okuyucudan bekleyemem. Demek ki gayret bana düşüyor. Öykü öyle bir tür ki onu roman gibi bırakıp bırakıp okuyamazsınız. Öykünün inceliklerle dolu bir yoğunluğu vardır. Öykü bir senfoni gibidir. Bir senfoniyi yarıda kesip, ya da bölük pörçük dinlediğinizde tümünü dinlemekten aldığınız tadı alamazsınız. O bakımdan öykü de bir solukta okunabilir olmalı, bir oturuşta, yatakta da olabilir tabii, o önemli değil, başlanınca bitirilmeli ama.

ÖZCAN - Bir öykücü olarak çevrenizdeki insanlar sizden çekiniyorlar mı? Onlarla iletişim kurmakta güçlük çekiyor musunuz, yaşamlarının size 'malzeme' olması endişesiyle...

— Hayır, kesinlikle. Tam tersine özellikle kadın arkadaşlarım "Beni de yazsana, yıllardır yazıyorsun, hâlâ beni anlatmadın" bile demişlerdir. Çok özel durumlarını sorduğumda içtenlikle yardımcı olmuşlardır. Onlara sevgiyle yaklaşacağımı bildiklerinden belki. İnsanları hırpalamak, dile düşürmek, en gizli yanlarını ortaya koymak gibi zevklerim olmadığından belki.

NURİYE - Gerçekten de öykülerinizde bir nokta çok açık: İnsan sevgisi. Şu kolayca anlaşılıyor: Kıran Resimleri'ndeki kadınları, kıyıma uğrayan insanları sevmek, onlara acımak, onlardan yana olmak. Ancak Kıran Resimleri'nde Ökkeş gibi, Zeycan'daki soğancı gibi portreler de var. Yani bizzat kıyıma katılmış, bu vahşetin sorumluluğundan pay almış kişiler. Öykülerde onları da anlamaya, onları o noktaya getiren nedenleri anlatmaya çalıştığınız, herşey bir yana, onları birer insan olarak ele aldığınız görülüyor...

— Bir yazarın insanlara bakışında ön yargılı olması söz konusu olamaz. Benim anlayışım içinde bu yok. Ben insanın ruhsal yapısını, onun her durumda, yaşadığı her olayda ne hissedeceğini anlamaya çalışıyorum. Benim işim bu. Böyle bakınca bir yazar bir katili de anlamaya çalışmalıdır. Sonra, sanatın kin ve nefret duyguları üzerine kurulabileceğini de sanmıyorum ben.

Bir de şu var: Bu sözünü ettiğiniz olayda çoğu insan kendi insiyatifleriyle davranmış değillerdi. Gerçekten insanlığa düşman, kör bir görünüş tarafından koşullandırılıp kışkırtılarak olayın içine itilmişlerdi. Bu açıdan da bubilinçsizcesürüklenmiş insanları anlayıp anlatmak, belki bugün değil ama gelecekte onlar için de bir uyarı olabilir, diye düşündüm.

ÖZCAN - Sanat Kurumu'ndaki bir konuşmanızda, fantastik türdeki öykülerden "Bir şey anlamadığınızı" söylemiştiniz. Bu espriyi açar mısınız? Kendi öykü anlayışınızı bu tür öykü ile karşılaştırabilir misiniz?

— "Anlamıyorum"un içinde, bana seslenmiyor, benim tarzım değil, ben tad almıyorum var. Gerçekten öyle öyküler var ki, niye yazılmış acaba diye düşünüyorum okuduğumda. Ben yazarken kendi kendime de sorarım bunu: Niçin yazıyorum?

NURİYE - Gene aynı konuşmada "Paylaşmak için" diye yanıtlamıştınız bu soruyu...

— Evet. Ben yazarken, yazdığımı kimin okuyacağını, onu ne kadar insanla bölüşebileceğimi de düşünüyorum. Görüp, yaşayıp tek başına taşıyamadıklarımı bölüşmek, ağırlığı biraz olsun atmak istiyorum, aynı şeyleri yaşayıp da anlatmayan insanlarla bir olmak istiyorum.

Fantastik öykü bir türdür, ona karşı olduğumu söylemiyorum. Öykücülüğümüzün gelişmesi açısından o da bir noktadır, bir çeşitlilik getirir. Ama ben aynı şeyi yapamam. Benim dünyam fanteziler dünyası değil. Ben gerçek bir dünyada yaşıyorum. Bu dünyada gördüğüm her şeyden etkileniyorum. Bazan görmek istemediklerimi bile görüyorum. Kaçamıyorum. Çalışan bir insanım, insanlarla sürekli ilişki içindeyim, özellikle çocuklarla. Bir çocuğun ayağındaki bir pabuç benim bir günümü zehir etmeye yetiyor örneğin. Ama bunları görmeyen, rahatsızlık duymayan, çevresi değişik biri için böyle şeyler yazmak ucuzluktur elbette.

ÖZCAN - Fantastik türdeki öykülere karşı değilsiniz ama...

— Şu noktada karşıyım: Fantastik türün bir kaçış edebiyatı olarak kullanılmasına karşıyım. Belli dönemlerde bakıyorsunuz, herkes fantastik öykü yazmaya başlıyor. O güne kadar bir sürü gerçek şey yazmış bir yazar birdenbire masallar yazmaya başlıyor. Üstelik bu yazarlar sözlerini hangi ortamda nasıl söyleyeceklerini çok iyi bilen yazarlar, kaçmalarına gerek yok. Bir de toplumsal gerçeklerimiz açısından kaçışın seçenek olmadığını düşünüyorum. Gene bölüşme açısından baktığımda bu tür öyküleri yazarıyla bölüşenlerin sayısının sınırlı olduğunu biliyorum. Çünkü bu ülkenin gerçeklerini yaşayanlar o gerçeklerden kaçmak isteyenlerden kesinlikle daha çok olacak her zaman.

ÖZCAN - Şu sıralar yazmayı tasarladığınız ya da yazdığınız öyküler var mı?

— "Uykusuzlar" adlı bir öykü kitabı daha hazırlıyorum. Bir terslik olmazsa Nisan ayında yayınevine teslim edeceğim. Bu öykülerde 79'dan bu yana yaşadığımız olaylara bağlı olarak ortaya çıkan kişiler, analar, babalar, gençler ana konu.

ÖZCAN - Bitirirken siz şaka yollu bir soru sorayım. Roman yazmaya ne zaman "Geçeceksiniz"?

— Ben de şaka yollu bir cevap vereyim. Emekli olduktan sonra.

Mektup

"En çok sevenlerin boynu hep eğiktir ve acı çekerler."

Thomas Mann

Fatih Birol

O gece bana hiç yakışmayan çocuksu cesaretin nedenini, ya artık açıklamaya bile gerek duymamıştım ya da hakkını vererek anlatabileceğimden endişe etmiştim. O yüzden sustum, sadece sustum, bildiğin gibi.

Şu anda aramızda oniki duraklık veya yedi rakkamlık bir uzaklık var. Ama, mektup yazıp herşeyi anlatmayı daha uygun buldum.

Bilmem hatırlıyormusun, o gece "böyle bir duyguyu yalnızca iki kez daha yaşamıştım" dedim, devamını getirmedim. Sen de üstelemedin. Gerçi üsteleseydin de anlatmazdım ya... Neyse, şimdi üçünü de yazacağım.

"İlk seferinde, bundan yedi sekiz sene önceydi. Tüm fen şubeleri topluca Ankara'dan tarihi yapıları ziyarete Konya'ya gidiyorduk. Sıcak, bunaltıcı bir Mayıs Pazarı. Ben herzamanki gibipencere kenarında ortalardabiryerlerde oturuyorum. Yanımda henüz açılamadığım ilk sevgilim (atkuyruğu en çok ona yakışır). Aynı zamanda Arı Dili Yayma Kolu başkanıyım o da yardımcım. Güneş üstüme üstüme vurdukça cama daha çok yapışıyorum, ter kokum gider endişesiyle.

En önde oturan arkadaşların ısrarıyla yolumuzun ortalarında mola verdik (her taraf alabildiğine düz ve sarı). Henüz sadece yardımcım olan ve hep lacivert ruganyarım bot giyen yol arkadaşım rehber öğretmenin de olduğu grupla birlikte voleybola başlayınca ben de şöyle bir yürüyüşe çıkayım dedim. Nedense keyifsizdim ve çiçek toplamıyordum. Şarkı, bağrışma sesleri giderek zayıflıyordu (en son onun kahkahası çarpmıştı). Dört bir yana baktım, hem de iyiniyetlebaktımama nafile ; o kadar yol geldik hep aynı renkler ve eminim sonrası da farksızdı. Hep aynı renkler, hep. Nerdeyse gökyüzü bile...

Herşey, o garip canhıraş sesi duyunca başlamıştı. İnanılmaz derecede korkunç, ürkütücü bir sesti. Koskoca düzlüğün ortasındaki tek evin (metrûk çiftlik benzeri birşey) bahçesinden geliyordu. Ortalama kaç yıl yaşadıklarını bilmem ama ibiğinden anlayabildiğim kadarıyla bu kart sesin sahibi olan horoz yetmişaltı yaşındaydı. Daha da yaklaştım, sustu. Sonra, ağır ve kendinden emin bir tavırla (sanki beni yıllardan beri tanıyordu) arkabahçeye doğru yürümeye başladı. Ben de arkasından. Tabii o anda evin arkasında öylesine muazzam birşey göreceğim aklıma dahi gelmemişti."

İyice düşünürsen hatırlarsın, hava oldukça karanlıktı. Hatta bütünüyle. Sonra binlerce kervanın yüzyıllardan beri yürüdüğü ve hiçbir vahaya rastlayamadığı (yalnızca seraplar) o upuzun ve dümdüz çöl yollarından birinde karşılaştık. Sadece bir tesadüftü. Hemen ardından ikinci bir tesadüf, bulutların arasından ayışığı da süzülünce, doğrusu ümitlendim ve -hiç olmazsa böyle bir durumda, belki- dedim. Ama sanki Kızılay ya da Maçka'dayız. İkimizden de ince, kayıtsız birer "selam". Onbeş yirmi dükkan yürüdük yürümedik o neredeyse senin kadar çantanın sapı koptu. Yere çömeldin, uğraşmaya başladın. Ve birara gözlerini yukarıya kaldırdın, bana baktın, ayışığı sezilmiyordu.

"İmkansız, inanılması imkansız birşey (yoksa Tanrı gerçekten var mı diye düşünmedim değil). Arkabahçe kıpkırmızı, irili ufaklı gelinciklerle doluydu. Kankırmızısı. (aslında ne gelinciği ne de kırmızıyı severim). Muhteşem bir görüntü (o resam Rubens miydi?). Şaşkınlığım epey sürdü sonra müzik yakıştırayım dedim : Carmen. İnanırmısın, o an en çok gözlerimi ve ellerimi merak ediyorum. (hiçbir kadını öylesine arzulamamıştım).

Orada, o kayanın üstünde ne kadar oturduğumu ve kaç sigara içtiğimi bilmiyorum. Sonra ha sabahın körüne kurulmuş saatin zili ha otobüsümüzün üstüste çalan klaksonu. Son bir defa bakmadan, bir tanesini bile koklamadan ve arkama hiç dönmeden (Eurydice'den beri yemi. li,'m) otobüse doğru yürüdüm.

Aynı semte gidiyorduk. Sen evine ben hiç olmayan dayıma. Çok uzun bir süre hiç konuşmadık, hatırlayacağın gibi. Birbirimize, çevreye, herşeye karşı bütünüyle kayıtsızdık. Hatta, nedense, sözbirliği etmişcesine karşıdan karşıya geçerken kırmızı yanmasını bekliyorduk. Hadi bunların birçoğunu anlayabiliyordum da saçlarının uçuk maviliğine akıl sır erdiremiyordum.

"Sözünü ettiğim o değişik duyguya ikinci kez geçen kış çarpmıştım. Hani o son bilmemkaç yılın en soğuk kışında. Herşeyi bugün gibi hatırlıyorum.

Memleketine giden arkadaşlarımın evindeydim. Otuzsekiz saattir aralıksız çiziyordum. Saat sabaha karşı beşbuçuk altı civarındaydı. Dokuzda teslim etmem gereken projenin tamamı bitmiş, birtek künyesi kalmıştı. Birara canım birşeyler istedi ama bulamadım ne olduğunu. Zaten ne gaz vardı ne tüp ne de hâl.. Cama doğru yürüdüm (aslında Beşiktaş'ta üçüncü kat öğrenciye yirmibine iyi, hem de çok iyiydi). Yerler beyaz, bembeyazdı. Evdeki tek sıcak şey sigaramdan daha derin birkaç nefes çektim. Sabahın bu saatindeki yatak gıcırtılarından üst kattaki yeni evlilerin henüz birbirlerine doymadıkları anlaşılıyordu. Radyoyu gece yayınının müdavimlerinden Mülkiye Toper'in programı başlar başlamaz kapattım. Arkadaşlarımın götürmedikleri tek kaseti bilmem kaçıncı kez dinlemeye başladım. Tekrar pencerenin yanındaki sandalyeye oturdum. Sokaktaki ikinci ışık karşı apartmanın giriş katındaki kahveden geliyordu. Dalgın bakışlarla, kahveci çırağının (belki de milimetrik kağıt üzerindeki) yeni gün hazırlıklarını izledikten sonra kitaplığa doğru seyirttim. (ne çok Atilla İlhan). Birden şimşek gibi, gözümün önünde o muhteşem görüntü çerçevelendi. Cama doğru koştum. Herşeyden güzel bir tablo. Renkler harikulade, çarpıcı.. Demin nasıl farketmemiştim."

"Neden sonra, köşedeki o eski kasvetli kilisenin önünde durduk. Belli belirsiz "iyi akşamlar, görüşürüz" dedik, birbirimize. Sen içeriye doğru süzülünce ben de hemen kırık pencerelerden birinin arkasına gizlendim. Önce, o ağır karanlık içinde seni seçemedim. Sonra mumu yakınca köşeye doğru ağır ağır ilerlediğini farkettim. Eski alışkanlık, hemen bir müzik yakıştırdım ; Dvorjak'ın Keman Konçertosu (hemen belirteyim uzun bir süre önce gıyabında da olsa "bizim müziğimiz" oldu.) O müthiş an, mumu köşedeki resmin üzerine tuttuğun zaman başladı. İnanılmaz bir şey ! (mucizelere hiç inanmazdım).

"Konya'ya varıncaya dek hep gelincikleri düşündüm ve nedense aklım-

da hep son okuduğum kitaptaki soru Sait Faik'in sorusu vardı ;

Kaybettikten sonra bulduğumuz şey.

Nedir o bil?

Nedir o bil?

Eğer doyurucu bir cevap bulsaydım belki hâlâ çıkamadığım labirentlere değil girmek yanından bile geçmeyecektim.. Ama bulamadım. Yolculuk bitti, lise de, aradan yıllar da geçti hâlâ bulamadım.

Binbir değişik nakışla işlenmiş çerçevenin sarmaladığı Madonna tasviri senden başkası değildi sanki. Gerçekten inanılmaz bir benzerlik. Aynı burun, aynı ince, soğuk ağız, kayıtsız gözler, uçuk beniz. Buna benzerlik denemez. Sendin, evet sendin. Uzun, uzun baktın resme. Gözlerine bakmaya çalıştım, hiç ama hiç kıpırdamıyorlardı. (kemancı büyük bir virtüöz olmalıydı).

"Bembeyaz sokağa en yakın masaydı. Üzeri koyu yeşil bir çuhayla kaplıydı. Ve tam köşesinde duruyordu demli, üzerinden duman tüten çay. Üstelik bardak kristal, kaşık gümüş değildi.. Öylece kaldım. Bakakaldım. Beyaz, yeşil ve kankırımızı. Hemen aşağıya inip içmek istedim. Ama zaten ne olduysa o anda oldu."

Gerçekte, benim kırık pencerenin arkasında olduğumu görmen hele o karanlıkta imkansızdı.. O yüzden "niçin içeri gelmiyorsun'deyince, bir kat daha şaşırdım. Aslında kötü birşeyler olacağını sezmiştim ve hiç mi hiç gitmek istemiyordum ama sanki doğaüstü bir güç (mesela "Camdaki Kadın" da Romy Schneider'le Yunanlı sendikacının aşkı) beni içeriye itiyordu. Mum ışığında en güzeldin ve ilk kez gülümsedin. Ellerini de uzatınca, içimde beliren sevinçdalgasının ateşinden felakete doğru gittiğimi anladım. Fakat çok geçti. Tam ellerimi uzatıp bir adım daha atınca, ayağımın altındaki döşeme açıldı ve herkesin ancak ölünce gideceği yerlere doğru müthiş bir hızla düşmeye başladım. Düşmekten de öte sanki uçuyordum. (görkemli final rondo ile sona erdi).

" O tek başına duran bardağı paspas yaptığı süpürgenin ucuyla devirdi çırak. Bardak da kırıldı. Önce küfür etti sonra yeşil lekeli örtüyü, artık cam kırıkları haline gelen bardağı kaldırdı pencereden dışarı fırlattı. Ve saat tam yedide bozuldu bakireliği, düz beyaz karların."

Önce o beklenmedik gelincik tarlası, sonra kahvedeki mucizevi görüntü. Koklayamamıştım, tadamamıştım...

Ve ben aslında atasözlerine filan pek yüzvermezdim. Ama, işte, o geceki çocuksu cesaretimin nedeni, bundan yüzlerce yıl önce kendini bilmezin birinin iyice ölçüp biçmeden söylediği bir sözdü.

Yani, suç ne bende, ne çekirgelerde, bütünüyle o kendinibilmezde

Seyit Ahmet Hazretleri

Abdullah Yılmaz

Dünya'da en büyük mezar neredir? diye sorulsa, "Bizim kasabadadır" derdim. Gerçekten de öyle! Tam tamına yedi metrelik bir mezar. Her gün de ziyaretçisi var. Çocuğu olmayan, fazla çocuğu olan kadınlar, sakatlar, hastalar ve kısmet arayan kızlar...

Bu mezarda yatan ulu, Seyit Ahmet Hazretleri. Belediye başkanına sorarsanız, efendi hazretleri peygamber sülalesinden gelme olduğundan, kasabamızın koruyucusu, bereketi, gururu ve de herşeyi... Kasabamızın adı da Seyit Ahmet. Kasabada elli tane dükkan varsa, kırkbeşi Seyit Ahmet adını taşır. Seyit Ahmet Kasabı, Seyit Ahmet Manavı, Seyit Ahmet Bakkalı... Nereye baksanız hep Seyit Ahmet..

İki yıl önce kasaba çevresinde zengin kömür yatakları bulununca "Seyit Ahmet" adı ülkede tanınıverdi birden bire. Hemen herkes: "Yahu kim bu? Neyin Nesi?", diye sorarken, "Kasabadır" dediğinizde "Bu adı nereden almış" diye soruyorlar bu kez. O dönemlerde fakülteye giderken, çocuklar da sormaya başladılar. "Kasaba bu adı nereden ve nasıl almış?" Bilmiyordum ki anlatayım. Sonunda belediye başkanına sormaya karar verdim.

-Sayın başkan bu işin kökü-kökeni nedir?

Başkan bana ters ters baktıktan sonra bir salavatü-şerife getirdi ve efendi hazretlerinden söz ederken besmele çekmemi salavat getirmemi istedi. Aynen yaptım.

-Rivayete göre efendimiz ehl-i iman sahibi, imam-ı rabbani evladı, hissikablelvuku-u kuvvetli, gayetle zatı muhterem biri olarak tanınan ve peygamber efendimiz sülalesinden olan biridir. Efendi hazretleri bu kasabada eyleşmiş ve burada hakkın rahmetine kavuşmuştur. Fî tarihte muhterem bir çoban olan dedemin babası, onun şu anda kabrinin olduğu yerde uyuyup kalmış bir gün. Rüyasında da Seyit Ahmet Efendimizi görmüş. Herkese de görünmez haa..!

-Muhterem çobanın sülalesinden olduğunuz için mi kasabada sülalece çok zenginsiniz? diye soracak oldum, bana meydan dayağı çektirir diye vazgeçtim.

-Demişki rüyasında; Sen bir mezarın üstünde yatıyorsun. Ben burada yaşadım ve öldüm. Mezarım çok dar. Uzun mezar yapın! O zaman köy olan kasabamızın ileri gelenleri ve muhterem babamız çoban efendi, ölçüp biçmişler ve yedi metrelik bu mezarı çevrelemişler. Ve bu gün olduğu gibi, o günden itibaren onu ziyaret edenler çoğalmış.

-Adak niyetine atılan paraları, kesilen kurbanları, çoban efendiniz mi toplamış? diyecek oldum cesaret edemedim.

-Ertesi günü muhterem babamız, efendi hazretlerini yine görmüş rüyasında, kendisine teşekkür etmiş. Hatta çevrilen mezarın dizlerinin üzerinde olduğunu, biraz daha uzaması gerektiğini söylemiş. Sonradan fikir değiştirerek öylece kalmasını ve hatta öldüğünde de çoban efendi babamızın yanıbaşına gömülmesini emretmiş. O zamanlardan da kasabamızın adını Seyit Ahmet olarak değiştirmişler.

-Peki, Seyit Ahmet Efendimizin geçmişi ile ilgili somut bilgi ya da belge yok mu?

-Böyle ululların geçmişi sorulmaz, dedi sertçe ve sonra da bir salavat daha getirdi başkan.

Aradan bir yıl geçmeden kömür işletmesinin jeologları, kasabanın kömür yatakları üzerinde olduğunu ve kasabanın yapılacak olan yeni bir yerleşim merkezine taşınması gerektiğini söylediler. Yeni yerleşim merkezi yapıladursan, kasaba halkı "I-ıh" dedi, başka birşey demedi. Kimse yeni evlere taşınmak istemiyordu. Çünkü bir sorun vardı. Seyit Ahmet Hazretleri...

Yeni yerleşim merkezi yapıldı, kasabalılar direndi, karşı çıktılar, ama olmadı. Sonunda Seyit Ahmet Hazretleri için de bir çare buldular. Yepyeni bir türbe... Belediyenin, kasabalıların ve çevre köylülerin yardımı ile kısa sürede gerçekten çok güzel bir türbe yapıldı. Öyleki insanın içine diri diri gömülesi gelir...

Kasaba halkı yeni evlerine taşınmış, sıra efendi hazretlerini yeni türbesine taşımaya gelmişti. Dört bir yana haber salındı, din alimleri, ilçenin, ilin müftüleri, çevre köyün imamları ve halk toplandı. Bir yanda kazanlarda pilavlar pişip dağılırken, diğer yanda mevlütler okunuyor, ilahiler söyleniyor, salavatlar getiriliyordu. Bu arada kömür işletmesinin grayderi ve buldozeri de mezarı kazmaya başlamışlardı.

Birkaç dakika geçmeden, dozer kepçeyi daldırdığında bir tangırtı koptu ve kepçenin ayağı kırıldı. Allah-Allah sesleriyle karışık herkes bir yana kaçıştı, belediye başkanı öne çıktı ve:

-Efendi hazretleri buradan kalkmak istemiyor, diye bağırdı.

Herkes kızgın kızgın buldozere ve onu kullanana baktı. Bu kez daha büyük bir buldozer geldi. Kepçeye takılan koca kayayı bir anda söküp attı. Herkes kayanın altındadır diye baktı, ama kömür çıkmaya başlamıştı. Yerin dibine yedi metre inilmesine karşın Seyit Ahmet Hazretleri ortaya çıkmayınca, ortalıkta bir telaştır başladı. Sonra çalışmalar, kayma olmuştur gibilerden beşyüz metrelik bir alan içinde sürdürüldü. Yine salavatlar getirildi, ilahiler söylendi, yedi metrelik tabut hazır beklemesine karşın bu kez de hiçbirşey çıkmadı. Kömür işletmesinde çalışanlardan biri:

-İlahi değil, şarkı söyleseniz, çifte telli oynasanız burada kömürden başka birşey çıkmaz, dedi.

-Vay sen efendi hazretleri için nasıl böyle şeyler söylersin, diyerekten adamı bir güzel patakladılar.

Aynı gün akşamı oradan geçip eve giderken, buldozerlerin kazdıkları çukurdan bazı sesler geldi kulağıma. Korkmadım, dersem yalan söylemiş olurum. İnanmadığım yedi metrelik Seyit Ahmet Hazretleri karşıma çıkıverirse, ne yapardım? Sıksa, sıkılmış limona dönerdim. Bir besleme, bir salavat, derken geçip gidiyordum ki, kulağıma gelen ses yabancı değildi. Başkanın sesiydi. Yaklaşıp baktım, üç akrabasıyla birşeyler yapıyorlardı. Biraz daha yaklaştığımda, beyaz bir beze birşeyler sardılar, sonra da efendi hazretleri için önceden hazırlanan yedi metrelik tabuta yerleştirip iyice çaktılar. Doğallıkla ertesi günü kasabada bir yaygara koptu.

-Efendi hazretleri tabuta kendisi girmiş!

Herkeste bir sevinç, bir heyecan, bayram günü gibi... Yine ilahiler, salavatlar, yemekler, mevlütler ve hazret yeni yerine götürüldü.

Anama dedim, böyle böyle...

-Tövbe haşa, dedi. Bir sürü besmele ve salavat çekti.

Birkaç tanıdığa anlattım. Yanımdan kaçtılar, sonra da gidip başkana anlattılar.

Senmisin efendi hazretleri için böyle uyduruk şeyler söyleyen, çoban efendimiz sülalesine dil uzatan? Dinsiz, imansız, gavur tohumu, diyerek bana bir güzel meydan dayağı çektiler. Buyetmiyormuş gibi belediye encümen kararıyla kasabaya bir daha girememe cezası verdiler. ●

GÖZYAŞLARIM

Göz yaşlarımı birbirine ekledim
dostluk ağacına salıncak kurdum
gözlerim sallayacak seni
– bak resmin de yanımda –
eski bir dostumun kitabında unutulmuş
eski bir kitabın dostluğunda unutulmuş
korkma göz yaşlarım sağlamdır kopmaz
anlamak istesende bu sevi anlatılmaz
sen sallanmana bak
bu dostluk ağacı
kolay kolay yıkılmaz

Hafiften bir rüzgar çıktı
yaşlı ağaç döküyor yapraklarını bir bir
tasalanma elbet kalır dalında bir yaprak
(bir tanesini yapıştırdım çiçeğinin kokusuyla dalına)
hiç bir rüzgar yok edemez
dalında sallayarak...

ahmet iş

1983-ARALIK

SÖYLEŞME ÖYLESİNE

Bakmayın böyle bir başıma olduğuma
ben aslında bin kişiyim
bir yanım dingin, dürtüsüz
fırtınalar dağıtmada diğeri
bir diğeri yıldız toplar avucunda
göğe serpmek için dolunay vakitleri
bakmayın böyle bir başıma olduğuma
bir yanım çocuktur, güler
öte yanım delikanlı, hem de kara sevdalı
denizi kucaklar biri pupa yelken
öbürü fırtınadan korkar, oturup ağlar

ah, 'beni öldürmeli, dövmeli değil'

mehmet ali baştuji

YAĞMUR HÂLÂ YAĞIYOR

Meltem Bal

gülünç bir ağlatıydı yağmur
sessiz bir anlatı
güçlü bir boşalımdı

Yağmur usul usul, hiç kimseyi ve hiç bir şeyi incitmek istememecesine düşüyor yere. Yağmur yağıyor buralara, yağmur aklıyor buradakileri Penceremi açıp yağmurun sevecen soluğunu yanaklarımda, ensemde, beynimin her noktasında duyumsamak istiyorum. Bütünleşmeye duyduğum özlem bu. Ama her şeyden öylesine yorgun düşmüşüm ki, yapamadım. Çok sevdiğim kitabımdan bile bıkıp uzaklaşmasaydım az önce, davranışlarımı isteklerim doğrultusunda örgütleme gücünü bulabilirdim belki. Neden çabucak bıkıp yoruluyorum ki her şeyden?

Karşı okulun öğrencileri sokakların cansızlığına seslerini katmaya başladılar. Ana ve babalar doldurmuş okulun kapısını. Ellerinde kocaman şemsiyeler, çocuklarını ıslaklıklardan korumak için bölüyorlar zamanlarını; bu önemli olsa gerek onlar için. Benim için nelerin önemli olduğunu düşünmeyeceğim, düşünmüyorum zaten. Ben de çocuktum, benim de annem okuluma gelip alırdı beni. Hem yağmur yağmadığı zamanlarda da gelirdi. Utangaç bir sevinç yayılırdı minik yüreğime. Aranmanın, beklendiğini bilmenin serin dalgalarını ta o zamandan yakalamıştım.

Yağmur yağıyor. Yapraklar, binalar, toprak asıl rengine kavuşuyor. Bizim öz rengimize sarılmamız için ne yazık ki yetersiz kalıyor yağmurlar. Yetersiz kıldığımız her şeyi yetersizlikle suçlayışımıza üzülüyorum. Bir bakıyorum başarılarda altetmenin övüncü, bir bakıyorum yenilgileri yetersizliğe yükleyip kaçmaların telaşı. Yengiler takı yapılırken mezar aranıyor yenilgilere. Sıkıntıyla uzanıp masama bıraktığım kitabımın üzerine bir sinek konuyor. Üflüyorum uçsun diye, aldırış etmiyor. Üfleyişlerimin bir işe yaramayışı da üzer beni. Yetersizlik şu kafamın içinden, tümüyle benden yani. Bir uçağın, alçaktan uçan bir uçağın sesi de katıldı diğer seslere. Yağmurun düzensiz, kedilerin uyuşuk, çocukların sevgi dolu sesleri... Ben de katılmalı mıyım? Kulak kesiliyorum başka sesler yakalamaya, bir otomobilin ıslak zemindeki kaygan sesi ve yine uçak işte. Çocukluğumdan kalma bir ürküntü bu. Karartma yapılırdı o zamanlar. Okula yeni başladığım yıl mıydı? Yo, daha sonra olmalı. Bahçesinde portakal ağaçları olan o tek katlı evimizdeydik. Kırmızı rugan pabuçlarımın alındığı yıl. İkinci sınıftaydım, evet. Tüm pencereleri kara perdelerle örter olmuştuk. Yeni bir gaz lambası almıştık, onu kullanırdık. Adana'da idik. Her uçak geçişinde sustururdu annem bizi. Uçaklar hiç durmadan geçiyor, sonra dönüp bir daha geçiyor gibi gelir, sesleri hiç tükenmezdi. Bir şey anlamamama karşın -kimbilir belki de bir şey anlamadığımdan- korkardım. Korkar, anamın alabildiğine geniş kollarına sığınırdım. Hayır, yalan bu. Sığınmak ister, her keresinde büzük bir kırıklık duyardım. Küçük kardeşim anamın sınırsız kucağını daraltır da daraltırdı. Muhtaçlığımı minik ellerimin kulağımdaki basıncıyla ağlamalara gömerdim.

Yağmur yağıyor, ellerime bakıyorum. Minik değiller artık. Bir sigara yakıyorum, ilk nefesim uzun ve derin. Penceremi açıp ıslak serinliklere sarılmak, koklamak, yıllarla koklamak ne güzel olacak. Sinek yeniden kitabımın üzerinde. Uzanıp masaya vuruyorum, kaçmıyor. Uçak sesleri de tükenmedi gitti. Gökgürültüsüne benzer sesler dolduruyor her yanı. Yağmuru izliyorum sessiz. Bana uzanmak istercesine eğilmiş, benim bahçeme girmiş çamın kollarında tane tane ışıldıyor damlalar. Sonra bir zaman bekleyip toprağa adıyorlar kendilerini ben de kendime adıyorum kendimi. Başkaca bir şey bulamadığımdan mı? Yine ağaçlar... Karşımdaki kavağın bir önceki saldırgan yağmurda kırılmış olan dalları, daha çok erkendi dercesine kopamamışlar henüz gövdeden. Ürkütücü bir ölü sarılığına bürünen yapraklarıyla yere doğru boyun bükmüşler. Parlak, can dolu yeşille ölü sarısının karmaşasını görüyor, yaşıyorum aynı zamanda. Damlalar parlaklığa, damlalar canlılığa yamanıyorlar. Ölüler bana kaldı yine. Yeniden uçak sesleri. Ellerim kulaklarıma gitti. Çocuk seslerini duyamamak ne kötü! Canlılığı seslerde bile yitirmek ne acı! Sinek yeniden kitabımda. Kendiliğinden uçuyor ben bakınırken.

Yağmur yağıyor. Gri gökten inişlerini, başlangıçlarını seçemiyorum. Bir başka gün, bir başka yağmur canlanıyor belleğimde. Ağır ağır yürüyorum. İnsanlar saçak altlarına gizlenmişler. Korkuyorlar mı? Ya benim yaptığım ne, meydan okumak mı? Islanırken üşüyor, üşürken daha bir sevecenlikle sarılıyorum kendime. Yetersizliği yaşatıyor kollarım. Ayrıldığımız gündü. Uzun bir geziye çıkacak, uzun uzun düşünecekti. Ben kentimizde kalmayı yeğlemiştim. Şimdi ne yapıyor acaba? Özlemiş midir beni? Peki ya ben özlüyor muyum? Ellerimi çekiyorum, özgürlüğüne erişiyor kulaklarım. Çocukların o hep sevinçli, o hep uçuşan sesleri karışmıyor artık yağmurun tıpır tıpırlarına. O sesleri yaşattığım zamanlarda da yüzümü gökyüzüne kaldırıp cımcılık olana dek gezmek, koşmak isterdim. Ellerimi iki yana açarak şarkı söylerken ağzıma düşüveren bir kaç damlayı incitmeden emmek, yutmak isterdim. Annem izin vermezdi bir türlü. Yağmurun ilk sesleriyle birlikte isteklerimi kalın camların ardında tutsaklaştırır, düşlerime gönderirdim.

Yağmur yağıyor. Şimdi güçlü bir esinti de başladı. Şemsiyeli insanlar telaşla geçiyorlar artık sokaktan. Esintiler, yaprakların üzerindeki o masum,

RESİM

Bir resmimizi çizsinler
alım, gülüm
seninle.
bir uzak sabahın
anısında kalalım

Ne zaman eksilmeye başladık
çok oldu mu yiteli
o ilk sıcaklıklar

suna dirikan

NELERİ SEVDİM

...Neleri sevdim senden sonra?
Güvercinin kanadını sevdim
bir de karaca böğürtleni
ve bir çocuğun ellerini.
Ama en ilk, ama en çok seni sevdim
Senin denize çalan gözlerini.

fuat çınar
1983

o eldeğmemiş bakire damlacıklara yükleniyor. Bağırmak, yapmayın, bırakın onları özgürce sevişsinler demek istiyorum, sesim çıkmıyor. O gece de sesim çıkmamıştı. Hiç bir şey yapmak istemiyor, ne yapmam, ne demem gerek diye düşünüyordum salt. Düşündüğümden mi sesim çıkmamıştı, yoksa sesim çıkmadığı için mi düşünmeye başlamıştım? Hem bağırsam esintiler yok olacak mı, ya da artık dokunmayacak mı damlalarıma? Ne çabuk da benim oldunuz damlalar... Her şey yine alışılmış eski düzeninde akıp gidecek. Hiç bir şeyi yönetemiyorum, her şey öyle asi, öyle hırçın ki, boyunduruğum altına alamıyorum bir türlü.

Yağmur artık durmamacasına, soluk almaya zaman ayırmamacasına yağıyor. Kurusun diye iplere dizilip karşı duvara asılan kızıllaşmış biberler bile ağlıyorlar. Peki ben ne diye ağlayamıyorum artık? Ben ağlayamıyorum diye bi hırsla, inatla yağıyor yağmur? Yine kitabıma uğradı şu kara sinek. Yine üfledim, yine çok yakınına dokundum. Uçmuyor, aldırmıyor bile bana. Oysa kimseyle paylaşmak istemiyorum kitabımı. Paylaşmaya daya namadığım şeyler de öyle çoktur ki...

İlk anda inanmamıştım. Acı, kuşkulu, donuk bir gülümsemeyle bakıp; "Şaka ediyorsun. Beni deneyip tepkilerimi ölçmek istiyorsun." demiştim ama daha sözümü bitirmeden anlamıştım. Olaylara istediğim anlamı vermekte üstüme yoktur. "Üzülme, alıştırmaya çalış kendini." demişti. Ne o ilk korkunç anda, ne de yolcu ettiğim anda sancılarla çırpınırken değil de neden çok sonra yağmıştı gözlerim? Bir sinemaya gitmiştim sancılardan bir parça uzaklaşırım diye. Bir güldürü filmiydi. Baş oyuncu pembe parlak örtülerin yere dek uzandığı o düş gibi, o heybetli, o sevimli yatağın altında saklanıp da kıllı bacakları ortada kalakalınca neden gülmemiştim herkes gibi, neden ağlamıştım? Şu sinek de kapkara, şişkin gövdesiyle kitabıma dokunmasa artık. Serçeleri dinliyorum. Anlamak değil önemli olan. Ben anlamadan da sevebiliyorsam onları, pek de gerekli değil işte anlamak. "Anla beni!" de demişti. Sigaram da bitmek üzere. Şimdi gelse, kendisi için bir şey yapmamı istese, ya da benim için bir şeyler yapmak istediğini söylese... Her şey bir yana, düşünse, özlese yeter. Biriyle konuşurken ağzından adım fırlasa da anlayıp geri gelse. Beynimde vızıldıyor gibi şu sinek. Gazeteyi alıp vursam hızla. Ölse de rahata ersem düşüncelerimde. Düşünmüyordur beni, hem niye düşünsün ki, yalnızlığa boynu bükülen benim. Gazete de dünün Türkiye Güzeli seçilen kızın ne giyeceğini yazıyor. Güzel! Güzel! Daha güzelini yapmalıyım. Ne demişti bir de: "Beklemek de güzeldir bazan. Bekle istersen." Bu kez zor gelmiyor kalkmak. Sinek de kalkıyor benimle birlikte. Koridorun öteki ucuna gidip dönüyoruz. Tüm düşüncelerimi itip bekliyorum . Beklemek ne güzel! Sonu bilinirse. kuşku duyulmazsa sondan, sabırla da bekleniyor işte. Pencerede geziniyor şimdi. Haberi yok aptalın. Onun için korkmuyor ya zaten. Bir serçe gelip konuyor pencereme. Gözlerimle sımsıcak öpüyor, kokluyorum. Tam sırası işte. 'M' harfinin sınırlarını çizerek dolaşıyor. Bilse bu kadar rahat olur muydu acaba? Fıss... Fıssss... Aeresolun o genzimi yakan kokunusu duyuyorum. Hah işte anladı neler yapabileceğimi. Anladı artık gücümün boyutlarını. Hızlı uçuşlarıyla hırçın hırçın bir cama, bir konsolun aynasına koşuşturuyor. Kurtuluş arıyor besbelli. Kurtulamayacak! Hep bu iki parlak satıh üzerinde gezinip duruyor, kıvranıyor korkuyla. Vızıltıları artıyor. Umursamazlığının son sesleri bunlar. Mutluluklar dilemişti aşk ve ayrılık kokan filmlerden çaldığı sözcüklerle. Filmlerdeki gibi yaşar olmamış mıydık zaten son zamanlarımızda. Yeniden uçak sesleri. Gittikçe daha yakından uçmaya başladılar. Gök de gürlüyor artık. Her şey karşı bana. Kutuyu hızla bırakıp ellerimi kulaklarıma yapıştırıyorum bir kez daha. Yere düştü şimdi, yerde kıvranıyor. "Anla beni." Bir filmde genç bir çocuğu vurduklarında o da böyle kıvranmıştı. Yakışıklıydı. Hem de çok yakışıklıydı. "Üzülme, alıştırmaya çalış kendini." Sustu! Gök sustu! Sinek sustu! O da sustu! Ben de susmalıyım. Bir otomobil, bir serçe, eskisi gibi bağıran bir çocuk... Çocuklar da hep aynı sesi çıkarıyorlar, hep aynı bağırıyorlar sanki.

Yağmur hâlâ yağıyor...

Ekim, 1981
ANKARA

"bir evliliğin öyküsü," kaç öykü

Nuray Tekin

Her sanat ürünü seçtiği anlatım biçimine yeni adlandırmalar, tanımlar aşkın(bir) değer(ler) katar. Bu adlandırmalar, tanımlar, ölçütler.. o üründe içkindir.

Kendi dışımızdaki yaşamları izleyecek olmanın hazzı ile koltuklarımıza oturduk.

Tüm perdeyi kaplayan Hitler resminin, başlayan bombardımanla düşmesi ve asılı olduğu duvarda bir delik açmasıyla zamanı ve yeri saptayarak filmi izlemeye başlıyoruz. Bundan önce, çok kısa bir an için saptadığımız bir şey var: SAVAŞ.

[Açılan deliğin arkasında bir kadın ve bir erkek profili belirir, kadın gelinliklidir. Bombardımanla herşey dağılır, kağıtlar uçuşmaya başlar.]

Başlıktaki sorumuza dönelim yine: "Bir Evliliğin Öyküsü" kaç öykü? Biri, bize gösterilen Maria Braun'un öyküsü, diğeri, Almanya'nın öyküsüdür. Savaştan yeni çıkmış bir Almanya ve onun bir insanı. Bu iki öykü yetkin bir bireşim olarak sunulmaktadır bize. Maria'nın öyküsünde Almanya'nınkini, Almanya'nın öyküsünde Maria'nınkini izleyebiliyoruz. Bu, bizim, 'gösterilen"in (ki bu Maria'nın öyküsüdür) derinine inmeye, onları, Almanya'yı ve savaş sonrası ilişkilerini, değişimlerini hiç "unutmadan" orada tüm ayrıntılarıyla yeniden izlemeye zorlanmamız anlamına geliyor. Hem tanık olduğumuz olay ve kişilerin tepkileri hem de sinema diline ilişkin beklentilerimizi altüs eden kimi sahnelerde bu zorlamayı daha güçlü duyarız. Bunlar, aynı zamanda iki öykünün girişiminin en yoğun oludğu sahneler:

Herman'ın ölüm haberi ve Bill'le dans ediş;
Herman'ın dönüşü ve Bill'in öldürülüşü;
Mahkeme,
İşadamlarıyla toplantı;

Bitiş, sahnelerinde, "gösterilen"e ilişkin sorularımız daha anlamsızdır, yani olayın dışından ona sorular yöneltmemiz, tanımlamamız, anlamaya çalışmamız yetmemekte, biz "olay"ı da değiştirmek zorunda kalmaktayız; ikinci öyküye çağırılmaktayız Ancak birinci öyküde kalışımız, yapılmak isteneni anlamak için ne kadar yetersiz kalacaksa, İkinci öyküye "tamamen" geçişimiz de, bizi birinci öyküye salt "simge anlamlar" yüklemeye götüreceği, Maria Braun ve öyküsü yok olacağı için, bir o kadar yanlış olacaktır. Evet, ilk öykü, ikincisi için vardır ve geçiş yerleri, girişim noktaları onun içinde olduğu için biz, Maria Braun'un öyküsünü de tüm ayrıntılarıyla izlemek zorundayız. Tersi bir söyleyişle, ikinci öyküyü ve onun içindeki olayları, gösterilen öykü ve olaylarıyla birlikte sürekli ilerletmek zorundayız. Film aynı zamanda Maria'nın da öyküsüdür. İki öykünün yetkin bir bireşimolarak sunulduğunu söylemiştik. Bu yetkinliği biraz da Maria Braun'un seçilişi sağlamıyor mu? Kimdir Maria Braun? Dönemiyle, onun gerekliliklerine gösterilmesi güç bir "uyum" göstererek çakışan nadir tiplerden biridir. Maria'nın öyküsü bize ayrı şeyler de anlatır. Örneğin, insanların dönemleriyle ilişkilerini dönemlerinin gerekliliklerine ilişkin yargılarını, film içindeki diğer kişilerin Maria'yla ilişkilerinde gözleyebiliriz.

Peki, Almanya'nın öyküsü nedir? Biz o öyküye neresinde tanık olmaya başlıyoruz? Hitler'in başlattığı "Blitzkrieg"leri (Yıldırım savaş harekatı) yenilgiye uğramış toprakları savaştıkları dört ülke tarafından paylaşılmıştır. İşgal altındadır Almanya. (Burada tanıklığımız başlıyor) Almanya, yenilgi sonrası, artık kendi dışında belirlenmekteolanyeni ilişkiler sistemi içinde kendine yer açma savaşımını başlatır. Almanya, işgal edenlerle işbirliği içindedir.

[Maria, tren istasyonuna son gidişinde, Herman'ın fotoğrafını sırtındaki künyeden çıkarıp atar. Durum, kişilerin yanlarında olmayan şeylere soyut bağlılıklarını kabul etmemektedir.]

Savaştan güçlü çıkan ABD, kendisinin "merkez" olduğu ve kurmaya çalıştığı yeni ilişkiler sistemi içinde kendisine "Avrupa'daki kale" seçtiği Almanya'nın ekonomik potansiyelini arttırmaya "yardım" etmektedir.

[Maria, Herman'ın ölüm haberini aldığında bara gider, Bill'in karşısına geçer, "dans edelim mi Mr.Bill, kocam öldü" der. Bill'e önceki dans teklifinde söylediği "güzel olmak istiyorum" sözü kendi isteğini değil, bir gerekliliği dile getirir.]

Bu yardımlaşma içinde, Almanya'nın yeri giderek değişime uğrar...

[Doktorun da söylediği gibi, Maria'nın Bill'den olan çocuğu yaşasaydı onu büyük sorunlar bekliyordu.]

....kendisini işgal eden ülkeleri de geride bırakacak bir yükseliş gösterir. (Almanya, kısa zamanda dünyada 3. ülke durumuna geldi, ancak o dönemde ABD'nin bile ekonomik düşüş gösterdiği düşünülürse, Almanya'nın yükselişi daha anlamlı olacaktır.)

[Maria, "yanlız yaşamayı düşündüğü evi"ni kurmuştur. Herman, Maria'nın kocasıdır artık.]

Yani ikinci öyküde de, değişim içindeki güçler dengesi içinde Almanya'nın yerinin değişimlerini, o güçler dengesine yeni bağlantılarını izleriz. Fassbinder, kaygan bir zemini "anlatmak" gibi bir zorluğu seçmiş. Bağlar, ilişkiler; şekil ve zemin sürekli değişmektedir.

Maria'nın öyküsünün "tek başına" anlattıkları neler? İki öykünün girişiminin yoğunlaştığı yerlerin (sahnelerin), yaşamına biryarım gün ve bir gece evli kaldığı kocası Herman'ın savaşa gitmesinden sonra tanık olmaya başladığımız Maria'nın öyküsündeki belirişi nasıl? Bu yerler, Maria'nın yaşamında bir "nokta" olarak belirir. O "nokta"dan sonra olaylar, yaşamındaki kişiler, onların yerleri birbirleriyle yeni ilişkilere girerler. Yani Maria paragraf başı yapar ve devam eder. Bu olaylar, Maria'nın öyküsünde, onun müdahale edemeyeceği durumun birdenbireliğiyle karşı karşıya kalması olarak belirir. İki "nokta" arasında ise, onun eylemiyle anladığımız film içinde zaman olarak kısa ve birdenbire, Maria içinse hızlı karar anları vardır. (Herman'ın fotoğrafını atması, Bill'e dans teklifi, Bill'i öldürüşü, evi havaya uçurması..)

Bu girişimin doruğa çıktığı sahne, bitiş sahnesi: Oswald ölmüş, aynı gün Herman da dönmüştür. Maria ve Herman birbirlerine "herşeylerini" vermek istemektedirler. Oswald'ın da vasiyetnamesi okunur. Varlığının yarısını "ona büyük saadet yaşatan Maria"ya, diğer yarısını da "büyük aşkı arayan Herman"a bırakmıştır. Vasiyetname, "hizmet edenler, [illegible] olabilirler, Herman da lider olabilir" [illegible] biter.

[Maria, gaz dolmuş evde bir kibrit çakar.]

Film evin yıkık [illegible]üsüyle biter.

Bitiş sahnesinde [illegible]maların ardında radyodan [illegible] maçı yayını dikkatimizi çekiyor. Fassbinder, filmin giriş sahnesinde de buna benzer birşey yapmıştı: [illegible] savaşın ilk sesiyle birliğe birbirlerine evet dedikten sonra ve makineli tüfek, bomba, uçak.. [illegible] hiç birşeyin duyulmamaya [illegible], bir bebek ağlaması duymuştuk. Film çiinde de kimi sahnelerde yükselip alçalan mekanik seslerin kullanıldığını görüyoruz. ●

LİRİZMİN UFKU

bir göl güle düşerse
göl değil de gül bulanır
HİLMİ YAVUZ

Gökhan Cengizhan

Türkiye şiirinin yakın tarihinde, **'şiirsel'** denildiğinde üzerinde uzlaşılan bir tür şiirsel vardır: 'Lirik' şiirsel.. Haldeki şiirimizde 'tıpkıbasım' gibi birbirleriyle benzeşen ortalama çizgi şiirleri, bu vargıyı doğrulamaktadırlar. 'Lirik' şiirsel belirlenmiş/belli bir okur kesimince tanınmakta olan bir şiir. Bu **tanıma,** 'lirik' söylemin verili içeriği ile ortak dili sayesinde kolaylaşmaktadır. Üretilen şiir ile **reel** okur arasındaki söz konusu tanıma dolayısıyla lirizm, okur tarafından talep edilmektedir; arz talebe fazlasıyla fark atar! İki uç arasındaki mekanizmalar bu yönde işlediği sürece, bu böyledir! Şiirsel denildiğinde "arife tarif ne hacet" örneği anlaşılan bu tarz bir şey!

Okur 'lirik' şiirseli tanımaktadır. Bu **tanıma** bir kez yürürlüğe konduğu için, lirizm yeniden (ve yeniden) üretilebilinmektedir. Farklı duyarlıkları zorlayan şiirseller ise, yürürlükteki **hakim** lirizmi kırma yönünde **potansiyel** imkanlar olarak, haldeki toplamla çelişirler. 'Lirik' söylem, reel okurun yabancı [illegible]yacağı duyarlı bir deyiş sunmaktadır: "Büyük bir şiir yazmak istiyorum/Patlayan bir fırtınanın ardından/Kayalardan fışkıran hayat/gibi büyülü ve vahşi/Ömrüm, bana bağışla bu şiiri"(İ. Uyaroğlu). Ortak dilin yerleşikliğine 'corformist' anlamda bağlı bir duyarlık! Öte yandan: "şimdi [illegible] sormayın-yağma yok/en küçük ortaklıkta müflis/açılır ama [illegible] kapakları göz"(İ.Yasar). Dilin bağlantılarından 'uç' noktada çözülerek [illegible]zerkleşen bir

mizah! Birinde şiirin anlamlandırılması kolaylıkla tüketilmektedir; diğerinde zorlukla üretilir. Bu kıssa neyi anlatmaktadır?

Duyarlığı ortak dilde somutlaşan 'lirik' söylem, sunduğu şiir dünyası ile duyumsanabilir, algılanabilir ve "haz" verir! İçerik verilidir, **edilgen** bir okuma ile elde edilebilir; yani fazlasıyla içkindir. Soyutlama düzeyinde üretilen şiir dünyası ise, söz edilen **soyutlamanın** içinde ifade bulmaktadır. İçerik ancak, **üretici** bir şiir-okuma ilişkisinde edinilebilir. 'Lirik' şiirsel imgesel ağırlıklı bir düzlemde 'ince' duyarlığı geliştirmektedir; reel okurla iletişimi belirlenmiş/belli bir dil kodunda oluşur. Ortak dilin, şiirsel değerin alımlanmasında böyle bir yükümlülüğü vardır. 'Karşı' bir dil arayışı, bu nedenle, ortak dilin ifade ettiği **verili** değeri devre dışı bırakma çabasıdır da! Lirizmin apaçık paylaşılması okurla iletişimin somutlaştığı bir **tanıma** noktasıdır. Sözgelimi Ece Ayhan'ın şu dizeleri: "Düzlüğü Azize Sofya. Üç ayaklı bir ağaçta boynu kırık bir adam; entari giyindirilmiştir./Cankurtaranlı yavru kurtlar da geçiyorlar kepleri ve trampetleriyle ayazda" paylaşılmıyorsa bu; tarih bazındaki ideolojik sorunsalın gizliliğindendir. Okuru ortak olarak değil, üretici olarak görür ki, bu beklentisinde **düz** okumaları öngörmediği çok açık. Ayrılıkçı bir üst-söylem! İ.Yasar'da uç bir örnek vardır: 'Ölü Kitap'. "Şiir ölüdür ve donmuşken akar" özdeyişi düpedüz bölücüdür! Yeniden dirilmeyi bekler dururken sormak gerekmektedir; hangi okur katında diye?

'Lirik' söylem, verili imgelemi kollamak ve korumak pahasına **'fetişist'** bir deyiş sunmaktadır! Çoğu kez **yüceltilen** bir **özne** olur! Oysa savaşmak kadar kaçışta bir insanlık (durumu değil) **fiilidir!**: "hayatın kurgusu bozuluyor/yeni tasarımların atölyesinde/öğrendiklerim unuttuklarıma benzemiyor/belki de ölçü edinemez oldum kendime/arta kalan bir şeyler olmalı oysa/bu değişmek cehenneminde/herşeye kuşku duyuluyor/herşey bir tartışma büyüklüğünde" (A.Güntan). Bu şiirin toplumsal-politik öznesi, bir dönemde tarih sahnesinde yer alan "adam" olmak sıfatıyla; artı, özgül dinamikleriyle bir **özeleştiri** vermektedir; bir **yanılsama** içine yerleşir. Olumsuz bir mesaj çıkmaz elbette; **olumlu** eleştirellik şiirle okur arasındaki uzaklığın üretici bir okumada ortadan kalkmasına sebeb olmaktadır; bir tanıma gerçekleşir. Püf noktası burada! Soyutlama düzeyi **'saf'** bir lirik deyiş olmadığına göre, okur katında bir bilinç dönüşümü öngörülüyorsa bu; ideolojik bir sorunsalın içinde 'karşı' mesajın elde edilmesidir! Ancak şiirin tanınması için geçerli bir parola, eleştirel bir okuma edinmek mutlaka gerekir. Tersi durumda, şiirin sahası kapalıdır, kolayca girilmez ya da öyle çarpabuk çıkılmaz!(1)

Şiirin anlamlandırılması üretici bir iştir. Bu üretim, şiir ve okur arasındaki iletişimde elde edilen diyelim bir **buluşmadır; bir işbirliğidir!** 'Lirik' söylem, iki 'taraf' arasındaki tanımanın en alt düzeyde tutulmasıdır. Sorun, iki tarafın birbirini sevip sayması; kabullenmesidir!: "öyle binmiş ki beynime biriken yorgunluklar/direnci inançta bulup bir kuvvete bağlanmak/ve bu bağı soruşturan sol bacağı keserek seke seke koşmak, koşmak.."(T. Günersel). Okuma edimi, şair tarafından bilinçli olarak koşullandırılmaktadır. Okur şiir karşısında 'taraf' olma pozisyonuna girer ya da girmez! O kadar kendi bileceği bir iş değildir! Bu durumu, şiirin yapısal kurgusu kadar, okurun hazır duyarlığı da sağlar. Üretici bir okumada okur, önce **mevcut** şiir birikimini kullanmaktadır; sonra şiir okurun mevcut birikimini **dönüştürür!** Okur için şiirin bilgisi 'kazanılmış' bir beğeni düzeyidir! Ancak, şiirin kuşatıcı menizmaları okurun beğenisini zorlamakta, yeni kazanımlar aktarmaktadır. Bu dönüşüme hazırlıklı ve açık olmayan okurun vay haline!

Olumsuz bir örnekle devam edelim: "Ne aradığımı biliyorum, ne de bulduğumu/Bilmem neresinde yanıldım ben bu hayatın?". "Bütün sorularım bir yerde çakılıp kalır/Nerden geldim, nereye gitmekteyim?" (A.Erhan). Bu şiirin söylemi, şairin bilinçli soru göstergeleri ile, okur gözünde **kışkırtıcı** bir deyiştir! Ortak dilin iletişim kolaylığı içinde okur, kendini doğrulayabilmektedir; açmazlarını, çelişkilerini doğruladığı (sandığı) için de, 'saf' deyiş **vazgeçilmez** bir şiirsellik gibi benimsenmektedir. Okur, 'edinilmiş' bir beğeni düzeyini, giderek bu şiirsele uyarlamaktadır. Şiirsel anlamlamanın apaçık paylaşılması, "müzmin" bir **kendiliğindenci** duyarlığa dönüşebilmektedir.

Dahası 'lirik' söylemin öznesi, toplumsallaşmak yerine bireyselleşmek yanlısıdır: "yaralı bir cırcır böceğinin" son dileği, "bir türkü daha söyleyip" ölmektir!

Lirizmin ufku içinde 'karşı' şiirsel arayışlar, şiirin bilinç düzeyinde bir üretim olmasına karşılık vermektedirler. Somut gerçekliğin temellendiği şiirsel yapı; şiir içi dil örgütlenmeleri içinde oluşur. Çoğu kez, okurla paylaşılan **ortak** bir söylem yoktur! Ancak, okurun üretici bir okuması ile elde edilebilecek anlamsal düzlem; okurun zihninde canlanabilir, dönüştürücü etkiler yapar. Lirizmden yola çıkarak "mizahi" bir duyarlığa kadar genişleyen bir alan içinde alıntıladığımız şairler reel okurun verili beklentilerini altüst edebilmekte, "hınzır" bir okuma gerilimi de yaratabilmektedirler. Bu da bir **bilinç dönüşümüdür** ve gereklidir!

Bunun için elbette, okurun şiiri bilinç düzeyinde üreterek kavramasını sağlayacak, şiir içi mekanizmalar, kurgular, efektler, vb. gerekmektedir. Böyle yapıldığında "şiirsel elde gidiyor!" feryatları da duyulmaktadır. Sözgelimi şiir, doğrudan bir duygu aktarımı olmadığı gibi; o duygululuğun nesnelleşeceği zengin düzeyler kurulmalıdır. Üstelik o düzeyler, sadece şiirin kendinde değil, okurun zihninde de sürmelidir! Bu da disipline bir çabadır!

Anti-şiirsel denilebilecek "radikal" çıkışları yapan şairlerin benimsedikleri tavır; yeniden örgütlenmiş bir gerçekliktir. Nevar ki, okurun da bu örgütlenme içine alınması, bilgili kılınması yararlı olacaktır. **Örgütlenmiş** okur bir kazançtır! Kendi mücadelesini kendi vereceği gibi, kimselere bırakmaz! Hepimizin şiir karşısında işi "rast gele" diyelim ve bitirelim!

1) Lirizmin ufku içinde, duyarlığın ve bilincin, belli bir eleştirellik ve tarih, toplum, insan diyalektiğiyle dengelendiği şiirler ne yazık yeterince **okunmuyor:** Ahmet Güntan, Tarık Günersel, Ali Cengizkan gibi..

2) İzzet Yasar'ın şiiri, 'Ölü Kitap' ile geldiği noktada; dünyanın dönüştürülmesinin "konu"sunu "anlatmak" tan, sözkonusu dönüştürülmüş dünyanın ilişkilerini işaretleyenler düzeyinde üretmeye koyulan ve dilin işaretleyenleri arasında mübadele toplumunun genel sözleşmesini kıran **potansiyel** anlamda bir şiir olarak, gözden kaçırılmamalıdır.

"yalan şiirler" üzerine izlenimler

Hüseyin Düz

Bugünlerde elimden düşüremediğim, tekrar tekrar okuduğum, çok sevdiğim bir kitap var: Akif Kurtuluş'un "Yalan Şiirler"(x) adlı yapıtı. Dört bölümden oluşan kitabın I. bölümü "Ayrıntıları Unutmuş Olabilirim", II. bölümü "Yine Çiçek Tozlarına", III. bölümü "Bir Zaman Daha Konuşuldun", IV. bölümü "Piyano Soloları" başlıklarını taşıyor.

Akif Kurtuluş 'içerik'i önemseyip kupkuru bir söyleyiş biçiminin sınırlarına yaklaşmıyor. Daha önemlisi 'biçim'i önemseyip 'anlam'ı iplemeyen şiirin sınırlarına hiç mi hiç yaklaşmıyor. Biçim-içerik sorunsalını ustaca dengeliyor. Zaten okuruna tad veren, dengeli bir şiir yapısı; biçim, biçem ve içerik ile bir bütündür. Bu önemli ögelerden birisi yetersizse o şiir; tadsızdır, sevimsizdir bence.

Şairimiz geleneksel şiirimizin dilinden de faydalanıyor; 'saç', 'kirpik', 'kaş', 'dudak', 'dağ', 'ay' v.b. gibi şiirimizde çokça geçen sözcükleri kullanıyor. Bunu yaparken de simgesel, imgesel verimliliğini öne çıkartarak dilin olanaklarını aşıyor, özgünlüğünü zedelemiyor. "Şiir ne yana yönelirse yönelsin, geçmişten tam kopamaz. Eski motif ve imgeleri de değerlendirmek, onlarla da beslenmek zorundadır.Kendimize, yani eski yüzümüze gözgü olmamız, kendimize özgü olmamızı kolaylaştırır."(I) Şair çokça kullanılan sözcükleri kendine özgü biçemle sıkça kulanmakla kalmıyor, insanımızın o candan duyarlığını da dizelerinde yoğunlaştırıyor. Bunu da daha I. bölümün ilk şiirinden anlayıveriyoruz.. "saçlarım önüme düşmese, alnımla ilgilenmeyeceğim/korkarım bir çocukluk yapacağım yüzümü dağa dönsem"(Alnımla ilgilenmeliyim, s. 10) İyice dikkat edilirse bu dizelerde; çocuksu bir duyarlığın yüreğimizi sarıp sarmaladığı da hemen sezilir.

Akif Kurtuluş olayları eleştirel bir bakış açısıyla ele alıyor. Basit gibi görünen ama anlamı okundukça genişleyen dizeler; insanı en canalıcı yerinden yakalayıveriyor... Şairin bu dizelerini okuyunca bunu daha da iyi anlayıveriyoruz: "can çekişen aşkları da vurmalı/vurmalı ve 'sıradan bir intihar' süsü vermeli" (Kar suyu, s.50). Şair çoğunlukla okurun imgelem potansiyelini devindiren, duyarlıklara açık imgeler seçiyor. Adeta imgelerden bal sızdırıyor, Akif Kurtuluş. Bazı dizeler öyle ki, insanı; çeşitli imgesel içtepilerin sağanağına bırakıveriyor. İliğime kadar sevcen, büyüsel bir atmosferle yükleniyorum. içim içime sağmıyor. Bir şiirindeki şu iki dize buna en güzel örnek: "bir sigara yakarım, geceğin göğsüne basar söndürürüm/.../yokuşta ay dokunur sırtıma, döner yüzgöz olurum" (Çaylar geçer, s.33)

Şair sürekli 'güncel'e yaslanıyor. Günlük yaşantımızdaki obje-subje etkileşimini; bireyin bu etkileşim sırasında içinde bulunduğu tinsel gerilimi özgün bir sesle bizlere veriyor; 'güncel' olanı şiirsel motiflerle işliyor. Ayrıca şiirde az kullanılan; 'vitrin', 'manken', 'elbise', 'taksi', 'oto', 'far' vb. gibi sözcükleri kullanıyor, bu sözcüklere değişik işlevler yüklüyor.

" Çok olur vitrinlere bırakırım kendimi, ataram/mankenler üstüme yığılır, çırpınırım kaçamam/yalan gülmeleri bulaşır ellerime, elbiselerime/camları yumruklarım kırarım, ellerim kesilir/hastahaneye tam ölürken yetiştirir bıçkın taksici"(Serçelerle yıkasam, s.37)

Yukarıdaki dizelerde ustaca yapılmış simgesel bir ifade var bence. Simgelerin ifadelerini irdelersek - göreceksiniz- karşılaşacağımız durum oldukça acıklıdır. Çünkü "manken"; gittikçe mekanikleşen 20. yüzyıl insanının bir ifadesidir. "Diğer simgeler neyi mi anlatmaktadır?" Neyse, onları da siz düşünün, bulun! Düşünmek faydalıdır(!) çünkü !..

Bir de Akif Kurtuluş'un şiirinde yoğun olarak gözlemlediğim sevda şiirleri var. Bu şiirler "Yalan Şiirler"in atardamarını oluşturuyor bence. Kulak verin hele bir şu dizelere, sizler de hak vereceksiniz:

"ne zamandı, bir suyun önünde
birlikte durmuştuk
bir adım atsak kaşımızdan
kirpiğimizden tutuşacaktık"
(Kaçar Göçerdik, s. 16)

"oğlakların uzandığı dallarınla
örtersin gözlerimi
turnalar kalkar yüzümden, girer
çıkar güneşe"
(İkindiler Kaçırır, s.44)

"esmerliğini kimsesiz köyevlerinden alan kız
güller ne kadar dayanabilir serum şişelerine"
(Yürek alçı tutmaz, s.56)

"çok önceydi, kulak memelerine koşacak kadar haylazdım
kirpiklerinden yüzüme dökülürdü ay kırpıntıları"
(Piyano Soloları, s.57)

Akif Kurtuluş, "güneş çatımda unutsa saçlarını, serçelerle yıkasam" (Serçelerle yıkasam, s.36) derken özgürlükle özgürlüksüzlüğün kesiştiği noktayı saptamaya çalışıyor sanki! Şair şiirlerindeki sessel örgüdeki uyumu da dize sonlarındaki uyaklardan çok aliterasyonla sağlıyor.

Akif Kurtuluş'un "Yalan Şiirler" adlı bu ilk yapıtı 83'ün övgüye değer şiir kitaplarındandır bence. Daha nice başarılı yapıtlarını okumak dileğimle; hani, sen çok yaşayasın diyorum, Akif Kurtuluş!..

(x) YALAN ŞİİRLER, Akif Kurtuluş, Tan yayınları, 1983, İstanbul
(I) Milliyet Sanat Dergisi, Sayı: 349, Yıl: 1979, s.3

AFSAD YILIN BASIN FOTOĞRAFÇISINI SEÇTİ

Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği (AFSAD) Cumhuriyet Gazetesi foto muhabirlerinden **Kadir Can'ı** ... fotoğrafa, salt haber anlayışı ile değil sanatsal kaygılarla yaklaştığı ve özgün çalışmalar yaptığı" için, YILIN BASIN FOTOĞRAFÇISI seçti. Kadir Can ödül törenindeki konuşmasında; "Fotoğrafçının her zaman ilginç bir konu ya da olayla karşılaşamayacağını, ancak yaşamın üzerinde durulmayan yanlarını sergileyerek sonuçlar elde edeceğini" belirtti.

AFSAD çalışmaları, çerçevesinde AYIN FOTOĞRAFÇISI yarışmasının Ocak ayı sonuçları belli oldu. Seçici kurul **Mehmet GÖKAĞAÇ**'ın yapıtını ödüle değer gördü. Mehmet arkadaşın çalışmasını sunuyoruz.

BİR AÇIKLAMA

Dergimizin 1. sayısında yayınlanan "UTANILAN" şiiri için bir arkadaşımızın (Mustafa Baykan) "PENCERE" isimli kendi şiirinin genişletilmiş hali olduğunu savlaması üzerine tartışmalar çıktı. Olayı ve tartışmaları kısaca sizlere yansıtmak istedik.

Öncelikle "Pencere" ve "Utanılan" şiirlerinin yazanlarını kısaca tanıtalım. Her iki arkadaşımızın da Boğaziçi Üniversitesi'nde okuyorlar. Bir yıl aynı yurt odasını paylaştılar ve kendi deyimleri ile "o dönemde oda içinde ve dışında pek çok şeyi paylaştık. Bunalımlarımızı, dertlerimizi, sevinçlerimizi." Bu arada bir süre aynı işte de çalıştılar. M. Baykan şiirini bu süre içinde yazdı, "Utanılan"'ın yazılış tarihi 1983.

Tartışmalar yoğunlaşınca iki arkadaşımızı derginin İstanbul bürosunda bir araya getirdik ve şiirler üzerine kendilerinin konuşmalarını istedik. "Susma anları" "konuşma anları"ndan daha fazla olduğu için bu yazıyı toparlamanın çok güç olduğunu da belirterek söylenenleri aktarmaya çalışalım. Eksik ve hatalar için şimdiden özür dileriz.

Y.S. Karakışla, "şiirin yazılması ve olayın hemen akabinde oldu, yazma eylemi sırasında bu dizenin başkasınca evvelden yazılmış olduğu aklıma gelmedi ancak sonraki okuyuşların birinde (yayınlanmasından önce) bunun Mustafa'nın bir şiirinde de yer aldığını hatırladım. Mustafa'nın şiirini evvelden çok iyi bilmekle birlikte (ki şiirin aynı ortamda bulunduğumuz sırada yazıldığını ikimiz de hatırlıyoruz) tamamen hatırlamıyordum, bu nedenle şiirimi başka bir şiir üzerine inşa etmiş olmam mümkün değil" derken M. Baykan "abi sen bu şiiri ezbere bilirdin" dedi.

Daha sonra şiirler üzerine konuşuldu. "Utanılan" şiirinde "Pencere"nin tersine negatif anlamda bir utanma olduğu belirtilerek birinci şiirin kendinden utanan ikinci şiirin ise kendinden utanmayan şiirler olduğu söylendi. Ayrıca Y.S. Karakışla şiirin bir üçleminin ilk şiiri olduğunu bildirerek ikinci şiirinde de "utançtan bıyık yeme" dizesinin bulunduğunu belirtti.

Aşağıda önce M. Baykan'ın "Pencere" isimli şiirini daha sonra da Y.S. Karakışla'nın "utanılan II" isimli şiirlerini yayınlıyoruz. "Utanılan" şiirini geçen sayımızda yayınladığımız için bir kez daha yayınlamaya gerek görmüyoruz.

PENCERE

Bıyıklarımı yedim utancımdan.
Dünya önüme serili
gördüklerim bir pencereye sıkışmış,
görmediklerimden utandım.

mustafa baykan

11 Ocak 1982

UTANILAN II

İstediği kadar dövünsün kıyılarda
denizin hışmı kendine...

Gökte apansız bir yeldi,
geldi, toprağa değdi;
artık futursuz bir seldi:
aktı gitti sevdaya.

Duruldu
süt köpüğü gibi günler....
Duymamayı ve görmemeyi öğrendin sen,
aşermemeyi öğrendi gebeler
çoçuklar ağlamamayı.
Kendime bile güvenmemeyi öğrendim bugün
ve bıyıklarımı yemeyi...

Dolu kırmış tüm sürgünlerini
boynu bükük fidanların,
ışığa küsmüş menekşelerim
ve açmaz oldu ağzını serçeler.

İstediği kadar dövünsün kıyılarda
denizin hışmı kendine halâ

yavuz selim karakışla

251283, Sarıyer.

BASINDAN Y.Ö.K.'lü, DOĞRAMACI'LI MANŞETLER

* Üniversitelerde hal ve gidiş çok çok iyi
14.3.83 (Hürriyet)

* Hoca sıkıntısı yok
İhsan Doğramacı 21.2.83 (Güneş)

* Öğretim elemanı sıkıntısına karşı video ders programları
10.9.83 (Cumhuriyet)

* Öğretim üyesi açığı 2 haftada sona erecek
İ. Doğramacı 18.10.83 (Cumhuriyet)

* 22- Üniversite şeklen açıldı
11.10.83 (Cumhuriyet)

* Üniversitelerde yeni düzen: Bol kayıt az diploma
11.10.83 (Cumhuriyet)

* Binlerce öğrenci korku içinde
8.10.83 (Cumhuriyet)

* Çok öğrenci sınıfta kaldı diye yönetmelikler çiğnenemez.
Y.Ö.K. 14.10.83 (Cumhuriyet)

Sungur Yayınları

BİZİ AŞKTAN KORU
Fiyatı: 450 TL

"... Ama yine de diyorum ki, kadın ya da erkek olun, bir an için unutun cinsiyetinizi ve insan olarak "Bizi Aşktan Koru" adlı kitabı okuyun."

Zeynep Oral

Hermann Kesten/Dilek Z. Akçin

BİTKİLERİN GİZLİ YAŞAMI
Fiyatı: 900 TL.

"Bitkilerin Gizli Yaşamı", Doğu ve Batı'da bitkiler üzerine yapılan düşündürücü araştırmalar ve inanılmaz sonuçlarını zarif bir gülmece yaklaşımıyla, akıcı bir anlatımla dile getiren olağanüstü, ilginç bir kitap."

Yankı

Brigitte Schwaiger/Cemal Ener

GECELERİN VEZİRİ
Fiyatı: 400 TL.

"Catherine Hermary-Vieille zor bir konuyu ustalıkla ve çekici bir biçimde çözmüş. Tarihsel gerçeklere dayanan Bermeki-Abbase ilişkisini Arap ve Fars şiirinin kıvraklığı ve simgeleriyle bayağılığa düşmeden anlatmış."

Sennur Sezer

P.Tompkins/C. Bird/Sulhi dölek

DENİZİN TUZU NEREDEN GELİYOR!
(baskıda)

"Avusturya edebiyatının yeni harika çocuğu Brigitte Schwaiger'in yazım gücü sıradan olanı sıra dışı olana dönüştürüyor. Bu kitabı okumak büyük zevk..."

Spiegel

Sungur Yayınları: Babıâli Cad. 16, Pak Han Kat 4 No.403
Not: 1000.-TL'nın altındaki istekler için posta pulu gönderilmesi

KAYNAK YAYINLARI

ŞUBAT AYINDA ÇIKACAK KİTAPLAR

Franz Oppenheimer DEVLET

Çeviri: Alâeddin Şenel—Yavuz Sabuncu

Devletin kökeni ve özü konusunda yazılmış en ünlü incelemelerden biri, Oppenheimer, devletsiz insan topluluklarından başlayıp, anayasal devlete ulaşan süreci her adımda çok sayıda örneğe başvurarak inceliyor ve bu verilerden yola çıkarak devletin gelecekte alabileceği biçim konusunda tahminlerde bulunuyor.

Feroz Ahmad İTTİHAT ve TERAKKİ

Çeviri: Nuran Yavuz

Ülkemizin yakın geçmişini ve bu geçmişin en önemli "parti"sini öğrenmek isteyenler için başvurulması zorunlu bir kaynak. Feroz Ahmad, yerli ve yabancı, ulaşılabilecek bütün kaynaklara ulaşarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin görünen ve daha önemli olan görünmeyen yüzüne ışık tutuyor.

Erhan Bener SİSLİ YAZ

İçinde bulundukları maddi ve manevi koşulların etkisiyle bunalan insanların çarpık ilişkileri... Bu ilişkilerin daha da koyulaştırdığı iç bunalımlar ve ardından daha da çarpıklaşan ilişkiler. Erhan Bener, umutsuzluk içinde bunalan insanların dünyasına götürüyor bizi yeni romanında... Ama bu kadar değil tabii... Dünyada ne varsa, romanda da o var: umutsuzluk kadar umut da var.

KAYNAK YAYINLARI

İstanbul : Nuruosmaniye Cad. 3/2 Cağaloğlu-İST. Tel. 520 66 27
Ankara : Konur Sok. 14/24 Kızılay-ANK. Tel. 254401
Yazışma ve Sipariş : P.K. 239 Kızılay-ANK.
Dağıtım : **İstanbul** : Say, Deniz, Bilgi, Barış, Özgür
Ankara : Adaş **İzmir** : Datic, Altay

BRİÇ

Birtan Çiçekçi

SAFETY GAME

Geçen ay empas yapmanın incelikleri üzerine bir yazı yazmıştık. Tamam, gerektiğinde empas yapacağız, bunu doğru bir şekilde yapacağız da, bu şüphesiz gördüğümüz her empası illaki yapacağız manasına gelmiyor. Bu ay empas madalyonunun ters yüzünü incelemeye çalışacağız. Konumuz "Safety Game" Türkçesi ile, az çok "Sağlamcılık"

En basit örnek; Oyun sonu gelmiş,

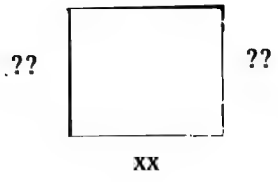

Dışarıdaki 4 "?"nin 3 tanesi bizim renkten, Biri D olmak üzere. Rengin As'ı çıkmış. Dördüncü kağıt ise hariç bir renkten Sanzotu oynuyorsunuz ve eldesiniz. Nasıl oynarsınız?

Bir soruya eminim ki, briç oynayan herkes cevap verir. Mesele şu derler. Oyun çıktı mı, çıkmadı mı? Oyunu çıkartmak için sadece bir ele ihtiyaç var ise, yerden R oynanır. Empas atmaya kalkışmak, bir fazla yapabilmek için oyunun batması riskini gündeme getirir.

Tabi oyunun çıkması için iki ele ihtiyaç var ise, veya oyun zaten çıkmış da, bir mi, iki mi fazla durumu söz konusu ve Damın yeri konusunda hiç bir ipucu yok ise, ihtimal kuralları empas yapmayı emreder.

Oyun sonunda, her şey ortada iken karar vermesi daha kolay oluyor ama aynı mantığı niye oyunun başında yürütmeyelim?

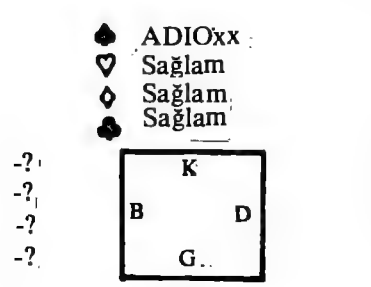

6 pik oynuyorsunuz ve atak hiç bir rey belli etmeyen bir kör atağı. Bütün sorun kozda, eğer kozları doğru oynayabilirseniz, 13-14 löve sayabileceksiniz. Kozu nasıl oynarsınız.

İlk el eldenoynadınız. R empası yaptınız, tutmadı. İkinci el nasıl oynayacaksınız. Ası çektiniz; doğu boş verdi. Batıdaki 3 parça Valeye ve doğudaki tek R'ya iki el vermeyi başardınız ve battınız. Yok, ikinci el yine elden dönüp vale empası yaptınız, bu sefer de şöyle farzedelim o da tutmadı. Doğudaki iki parça RV ye iki el vermeyi başardınız ve battınız.

Lafı kısa kesmeye çalışacağım. Başınıza bu olasılıklardan biri gelirse, çok şanssız olduğunuza hükmedebilirsiniz ama sadece şanssız mı?. Dikkat ederseniz, sorun 2 el kaybetmemek te, bir el kaybetmenizin ise hiç bir mahzuru yok. Geçen paragrafta, sizin batınanıza neden olan tüm durumlar, aslında 2 el kaybetmeyebilir ama siz yanlış tercih yaptığınız için batan oyunlar yanlış tercih yapma ihtimalini sıfıra indirmek için ne yapılabilir? Çok açık(!) İlk el yerden As çekilir (!) Empas, mempas yapılmaz. Sağdan veya soldan, vale veya rua gelirse, sorun kalır mı? Kalmaz. Eğer gelmezse, işte şimdi, başka bir renkten ele geçirilir ve kozun ikinci turu elden başlatılır. Batı Vale verirse eyvallah, yerden Damı koyarsınız, Batı eğer Rua verirse, zaten ilaveten Valeye de el kaptırma ihtimaliniz kalmamış olur. Eğer batı boş verirse, yani koz batıda x, doğuda RVx şeklinde dağılmış ise, işte o zaman şansınıza küsün. Siz elinizden geleni yaptınız ama, empas dışı RVx hemen hemen her zaman 2 el yapar. Siz nasıl oynarsanız, oynayın.

Verdiğim iki örnek arasında bir fark var mı?. Belki görünüş olarak farklı ama, ilk örnekte, oyunun sonunda saçma bir empas atıp, çıknuş oyunu batırmakla, ikinci örnekte oyun başında yanlış oynamak aynı kapıya çıkmıyor mu?. Yanlış empas, çıkar oyun battı Briçte her şeyden önce sağlamcı oynamayı bilmek gerek.

Konunun anlaşıldığını ümid ediyorum. Bundan sonraki örnekleri fazla yorum yapmadan vereceğim. Geçerli olan hep aynı mantık.

Yer: RV984	veya	Yer: RV9854
EL: A76		EL: A765

Kolaylık olsun diye diğer renkleri sağlam farzediyoruz. 4 pik oynuyorsunuz, diğer renklerden 2 veya 3 kaybınız var da olabilirdi ama biz dediğim gibi diğer renkleri sağlam kabul edelim ve bu renk koz diyelim ve nasıl oynayacağımızı düşünelim.

Gran işlem oynuyorsunuz. Eğer başka hiç bir ipucu yok ise çaresiz As ve R çekilir. Dam 3 parça ile batılır. Kader (!)

Şlem oynuyorsunuz ilk el yerden R'yı oynarsınız kağıt hiç bir halikarda batmaz. Taş çatlasa bir el verirsiniz. Niye önce R'yı çekmek lazım, onu da siz düşünün.

Sağlamcı oyun, her zaman empas yapmamayı gerektirmez. Bazen de, empas yapmaya gerek yokmuş gibi gözüken durumlarda, empas yapın der.

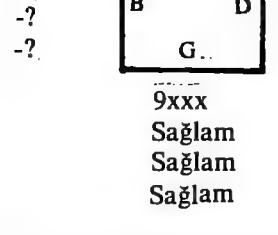

Ortağınız 3 Trefl açtı. Siz 3 Sanzotu'ya aldınız. Atak farketmez, elden kestiniz. Şimdi (?)

2-2 mi yoksa empas mı daha yüksek ihtimal diye düşünülmez bile.Kesinlikle ilktur trefl de empas yapılmalı. Varsın doğudaki tek parça Dama el kaptırır. Başka oyun tarzlarında, bir yerden sonra geri dönüş olmayabilir.

SATRANÇ

REJKJAVİK 72'den LONDRA 83'e (II)

Rejkjavikteki dünya şampiyonluğu maçını alışılmışın üstünde bir gerilime ulaştıran, yankı uyandıran ve en önemlisi o güne değin ilk kez satranç adına etkili bir tanıtım olanağı sağlayan özellik bu ünvanı yıllardır elinde tutan bir oyuncu, Robert Fischer'in çıkması idi. Bu bölümü yüzyıl boyunca satranç savaşınının gelişimi ve Fischer'e ayırdık.

Gerçektende Kübalı diplomat Capablanca, Hollandalı matematik öğretmeni Euwe ve Fransız vatandaşlığına geçen Sovyet asıllı Alekkine dışında II. Dünya Savaşından sonra Rejkjavik'e gelene dek sırasıyla Botvinnik, Smyslow, Tal, Petrosyan ve Spaski birinciliği ele geçirmişler, hatta final maçlarının tümüde Sovyet oyuncular arasında oynanmıştı. Kimi gözlemciler bu durumu Sovyetlerin zaten var olan köklü satranç ekolüne teorik ve teknik katkılar getirmeleri ve bütünüyle devlet desteğini sağlamalarına, öte yandan Batılı ülkelerin kurumsal ve teknik gelişmelerinde göreceli bir yetersizliğe bağladılar. Bu görüşü savunanlar Batının Sovyetler'e kafa tutabilmesinin en kestirme yolu olarak bireysel çabalarla üstün teknik kazanacak bir oyuncunun parlamasını görüyorlardı. Bir görüş ise dünya birinciliği için yapılan eleme karşılaşmalarda duruma göre bir Sovyet oyuncuların kendi aralarındaki karşılaşmalarda duruma göre bir Sovyet oyuncunun aradan sıyrılmasına izin vermelerini kolaylaştığını savunuyordu. Gerçi bu görüşü kanıtlamak hemen hemen olanaksızdı. Ancak bu yöntemin değiştirilmeside oldukça etkili ve iddialı bir Batılı oyuncunun ortaya çıkmasına dayanıyordu.

İşte 60'lı yıllarda adını duyurmaya başlayan genç bir Amerikalı oyuncu, Robert Fischer, hem bu iki görüşün aradığı niteliklere sahip olması hem de ilginç kişiliği ve yaşamı ile satranç tarihinde yeni bir dönemin başlatıcı oldu.

Ondört yaşında ABD birinciliğini kazanan ve yirmi yaşına gelene dek birçok uluslararası turnuvada parlak başarılar elde eden Fischer 'büyükusta' olduktan sonra ilkin yukarıda sözünü ettiğimiz eşlendirme biçimine karşı çıktı ve döner turnuva yerine eleme yönteminin kullanılmasını kabul ettirdi. Ancak Fischer bu konulardaki isteklerini dile getirmede ilginç yöntemler kullanıyordu? Örneğin; dört puan farkla önde götürdüğü bir turnuvada çekiliyor ve bir daha elemelere katılmayacağını açıklıyordu. Turnuva düzenleyicileri ve hatta FIDE bu oyuncunun tüm isteklerini geri çevirmeyi başaramadılar ve Fisher turnuvalara katılmayı ve parlak başarılar kazanmayı sürdürdü.

Artık Fisherin tek amacı vardı, o güne dek sürekli savaştığı, hatta düşmanca tutum aldığı Sovyet oyunculardan biri ile final oynayıp Dünya Şampiyonluğunu kazanmak. Amerikalı oyuncu daha da ileri gidip bunun yaşamının en büyük amacı olduğunu söylüyordu. Nihayet 1972 başında eski şampiyonlardan Petrosyan'ı da yenip Dünya Şampiyonu Boris Spaskı'nın karşısına çıkmaya hak kazandı.

Dünya Şampiyonluğu yarı-final elemeleri sonuçlandı:

Kasparov-Korchnoi (7-4) ve Smyslow-Ribli (6 1 2 - 4 1/2) sonucunda, finale kalan Smyslow ve Kasparov Karpov'un rakibini belirlemek üzere geçtiğimiz günlerde karşı karşıya geldiler. Bu oyunlardan bazılarını önümüzdeki sayılarda analizli olarak sunacağız.

(3) Grünfeld Savunması
Beyaz: Boris SPASKİ
Siyah: Robert FISCHER

1. d4 Af6, 2. c4 h6, 3. Ac3 d5, 4. Cxd5 Axd5, 5. e4 Arc3, 6. bxC3 Fg7, 7. Fc4 c5, 8. Ae2 Ac6, 9. Fe3 O-0, 10. O-0 Vc7, 11. Kc1 Kd8, 12. h3 b6, 13. f4 e6, 14. Ve1 Aa5, 15. Fd3 f5, 16. g4 fxe4, 17. FxC4 Fb7, 18. Ag3 AC4, 19. Fxb7 Vxb7, 20. Ff2 Vc6, 21. Ve2 Cxd4, 22. cxd4 b5, 23. Ae4 Fxd4, 24. Ag5 Fxf2+, 25. Kxf2 Kd6, 26. Ke1 Vb6, 27. Ae4, 28. Af6+Şh8, 29. Vxe6 Kd6, 30. Ve4 Kf8, 31. h5 Kd2, 32. Kef1 Vc7, 33. Kxd2 Axd2, 34. Vd4 Kd8, 35. Ad5+Şg8, 36. Kf2 Ac4, 37. Ke2 Kd6, 38. Ke8+ Şf7, 39. Kf8+, 1 - 0, siyah terkeder.

PROBLEM—ETÜD

Geçen sayıdaki etüdün çözümü;
1. Şg7! Yanıt 1...h4 ise,
2. Şf6! h3
3. Şe6 h2
4. c7 Şb7
5. Şd h1 (v)
6. c8 (v)t Berabere

Diğer devam yollarını kendiniz inceleyerek beraberlik bulmaya çalışınız. Çözümün anahtarı beyaz Şahın a1-h8 diagonalında hareketi!

ÖZÜR VE DÜZELTME

Geçen sayıdaki etüd "beyaz oynar, kazanır" biçiminde çıktı. Oysa etüd ile uğraşan okurların tahmin ettiği gibi kazanç değil, "beraberlik yapar" olacaktı. Bu güzel etüdün bu yanlışlık yüzünden fazla etkilenmeyeceğini umuyor ve özür diliyoruz. Çözümü etüd köşesinde bulabilirsiniz.

Ayrıca terimler köşesinde '49. hamle" yerine "39. hamle" olacak. Bu tür yanlışlıkların yinelenmemesini diliyor, köşeye katkılarınızı ve eleştirilerinizi bekliyoruz.

BULMACA

Geçen sayının çözümü

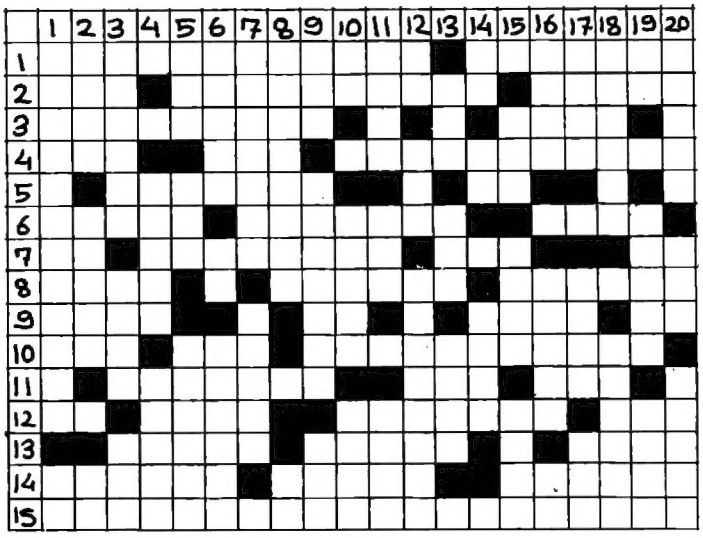

Soldan sağa: 1. 1937'de Malatya'da doğmuş, 28 Nisan 1960 günü zamanın iktidarına karşı gösteriler sırasında güvenlik kuvvetlerince açılan ateş sonucu ölmüş, vurulduğu yerde eski MTTB binası yanında büstü dikilmiş, Devrim Şehitleri mezarlığına gömülmüş İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi. Yılın bölümlerinden başka, bayram, yıldönümü gibi belli günleri, birtakım astronomi, meteoroloji, istatistik bilgilerini gösteren kitap biçiminde takvim. 2. Anadolu'da kullanılan bir gelin ismi... Uzak-Doğu'da doğmuş, vücudun belirli noktalarına değerli metallerden iğneler batırılarak uygulanan tedavi şekli. 12. yüzyılda Büyük Selçuklu Sultanları Sancar ve Mahmud'un Oğuz soyundan kumandanları. 3. Eskiden zamanın olaylarını saptamakla görevli devlet tarihçisi... Bir aygıtın çalışmasını düzene koyma eylemi. 4. 1960'lı yılların ikinci yarısında yüksek öğrenim gençliğinin fakültelerde örgütlendikleri, daha sonra 1969'da ismini değiştirmiş kuruluşun kısa ismi... Osmanlıca sır, gizli tutulan şey.. Bir konuda yetkinleşip ihtisas sahibi olmak. 5. Uskumru familyasından, boyu iki buçuk metre kadar olabilen, eti yenir bir balık... Lityumun simgesi. 6. Din şarkısı veya kaynağı din şarkısı olan orkestra parçası.. 1925'te doğmuş İngilizlerin "King's African Rifles" alayında görev almış, 1964'te Lumumba taraftarlarıyla birlikte hareket etmiş, 1971'de başa geçtiği ülkesinde sansasyonel yönetimiyle ün yapmış Uganda'lı devlet adamı.. İngiltere'yi Fransa'dan ayıran deniz. 7. Fransiyumun simgesi.. Kuzey Avrupa ülkelerinden birinin başkenti.. Su yolu.. Bir şeyin sınırları arasında kalan bölge. 8. Duyuru.. Öldüren kimse.. Vazgeçilemeyen alışkanlık, tutku.. 9. Uzak Doğu'da bir ülke.. Paramızın simgesi.. Şiirin çoğulu.. Ülkemizin trafikteki simgesi.. 10. Türlerin devamında belirleyici olduğu savunulan iki organik bileşikten biri.. İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık.. Verimlilik.. 11. Kolu çevrilerek çalınan bir çeşit gövdeli müzik sandığı... Yapma, etme.. Sık gözlü ağ.. 12. bir iletişim aracının kısa ismi... İçine çiçek konulan kap.. Dram, komedi, vodvil gibi yazın türlerini sahnede oynama sanatı.. Zaman zaman görüldüğü iddia edilen, başka dünyalaran geldiği savunulan uzaydaki bilinmeyen cisimler. 13. Giyiniş ve davranışlarından akılsız olduğu anlaşılan kimse.. Uçak gemi gibi şeyleri daha çok uzakta iken haber vermeye yarayan aygıt.. Güney Anadolu'da bir göl.. 14. Bir çeşit kısa palto.. Kaçış.. Yıkıntı, virane.. 15. 1864-1944 yılları arasında yaşamış, TBMM'de iki dönem milletvekilliği yapmış, son otuz yılını Heybeliada'da geçirmiş, ilk romanı Şık'tan sonra İffet, Nimetşinas, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç yanısıra 50'den çok romanında yaşadığı toplumdan ilginç tipler çizmiş yazarımız.

Yukarıdan aşağıya: 1. 1867'de doğmuş, Galatasaray Sultanisi'nde eğitim görmüş, Malûmat, Mirsad, Maarif gibi dergilerde ilk şiirlerini yayınlamış, Servet-i Fünun ve Edebiyat-ı Cedide akımlarında önemli bir yer almış, şiirlerinde istibdada karşı özgürlükleri ve insancıl fikirleri savunmuş, "Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası var/Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır" dizelerinin yazarı.. Beddua. 2. Irak.. Görünüşü ve ele gelişi ipeğe benzer sentetik kumaş.. Çıplak.. 3. Koyun sütünden yapılan, özel mahzenlerde olgunlaştırılan, içi küflü bir peynir türü.. Avanak Avni tipinin yaratıcısı karikatüristimizin soyadı.. Denizcilikte imdat işareti.. 4. Gemilerin bordalarında veya su kesimlerinin altında mermi isabeti veya başka nedenle açılan yara, delik. Başıboş, işsiz.. 5. Ekmek.. Güreşte bir oyun.. Çocuk Psikiatrisi Profesörü olan onursal danışmanımızın ön adı.. 6. Atçılıkta aynı kişiye ait birden çok ata verilen isim.. Bir nota.. Kalın kabuklu, iri uzun taneli şekeri bol bir üzüm. 7. Osmanlıca evcil. Mimarlıkta, çeşitli deniz kabukları biçiminde benzemelerden oluşan bir biçim.. 8. Bir süreç boyunca ataklar halinde ortaya çıkan.. Fransa'nın trafikteki işareti. 9. Bir emir.. Frank ön adlı Amerika'lı şarkıcı ve sinema oyuncusu.. Doğum kontrolü için dölyatağına yerleştirilen değişik türde araçların gene ladı.. 10. Kalayın simgesi.. Bir cins pamuk.. bahçelerde çiçek dikmeye ayrılmış yer.. 11. Uyarı.. Efsane.. Ölüm cezası. 12. Bogota Mahalli Havayolları SATENA'nın kısa adı.. Mavi.. İsteğe bağlı olan.. 13. Muğla'nın bir ilçesi.. Atların ayakkabısı.. Gelir.. 14. Utanma.. Hollanda'nın trafikteki işareti.. Boyutlar.. 15. Dört Halife'nin sonuncusu.. Şahıs, zat. Almanya'da maden yatakları zengin bir bölge.. 16. Orta Amerika'da yaşamış eski medeniyetlerden biri.. Kalın ve uzun erkek ceketi.. Uluslararası bir haber ajansı. 17. Ankara'nın bir ilçesi.. Üçlü.. Bir siyasal partinin amblemi.. 18. Yakın zamanda deprem felaketine uğramış bir ilçemiz.. II. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Avrupa'nın ABD himayesinde imarı ve Sosyalist bloğa karşı birleşmesini öneren doktrini ile tanınmış ABD Cumhurbaşkanı.. 19. Su.. İçi yün veya pamukla doldurulmuş döşek.. Uluslararası basketbol federasyonu.. 20. Franz ön adlı, Prag'da doğmuş, hukuk doktorası sonrası başladığı yazarlığı sırasındaki Değişim, Ceza Sömürgesi. Dava, Bir Açlık Şampiyonu gibi eserleri 1934'te ölümünden sonra tanınmış, bazılarınca anlatımcılığa, bazılarınca da gerçeküstücülüğe yakın olarak değerlendirilmiş, geçtiğimiz yıl doğumunun 100. yılı dolayısıyla geniş çapta anılmış Almanca yazan Çek yazarı.. Eskiden Rus İmparatorlarına ve Bulgar kralların verilen ünvan.. Akis dergisinin kuruculuğunu ve uzun yıllar yazarlığını yapmış, Türkiye Üzerinde 1945 Korkusu, Orak ile Çekiç Arasında Kalanlar gibi kitapları yayınlanmış bir gazetecinin soyadı.

-Çözümü Gelecek Sayıda-

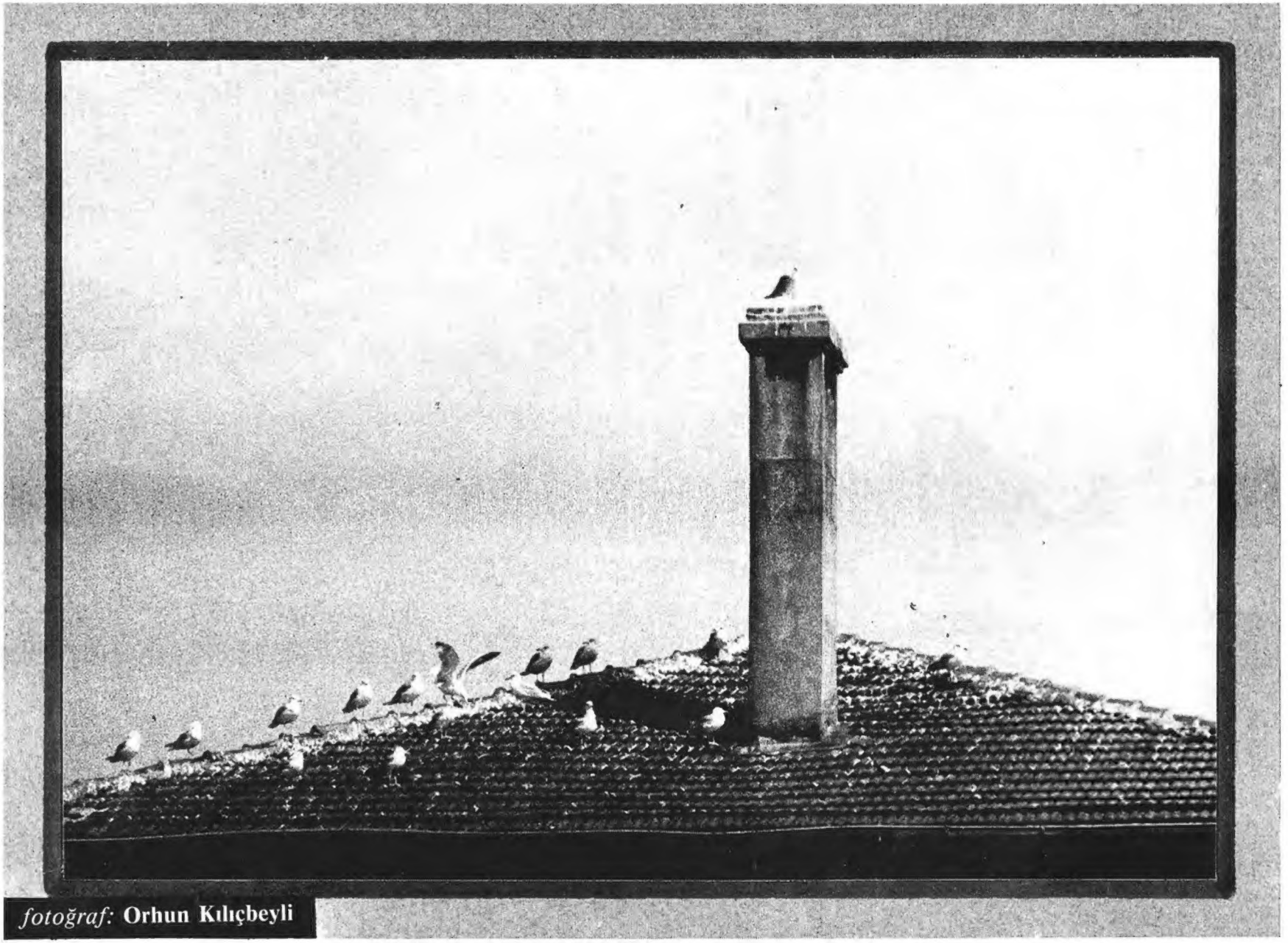

fotoğraf: **Orhun Kılıçbeyli**

Cumhuriyet
Kitap Kulübü

65 yayınevi
Her türden 5000 kitap
her ay istenen miktarda,
yüzlerce indirimli,
armağanlı,
yeni kitap **elinize teslim,**
düzenli katalog,
aylık bülten

Cumhuriyet
Kitap Kulübü

Üye kayıtları için
İstanbul: Türkocağı Cad. 39-41 Cağaloğlu
Ankara: Konur Sok. 24/4 Yenişehir
İzmir: Halit Ziya Bulvarı 65/3
Adana: Atatürk Cad. THK İşhanı Kat 2/13

Cumhuriyet Kitap Kulübü broşürü istiyorum.
Adı, Soyadı :.....
Adres :.....
.....